

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav bohemistiky

**ANALÝZA NÁŘEČÍ V LOKALITÁCH DĚTMAROVICE,
DOLNÍ LUTYNĚ A ORLOVÁ**

Diplomová práce

Vypracovala: Jindřiška Konečná

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marie Janečková, CSc.

České Budějovice 2008

*Věnováno paní Jiřině Krůlové,
mé babičce*

Ráda bych touto cestou poděkovala paní doc. PhDr. Marii Janečkové, CSc., která mi poskytla mnoho cenných rad, které jsem uplatnila při zpracovávání své diplomové práce.

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích, 22. 4. 2008

.....

ANOTACE

Tématem diplomové práce je analýza slezského dialektu na našem území v lokalitách Dětmarovice, Dolní Lutyně a Orlová. Materiálem k rozboru se staly nahrávky mluvy staré, střední a mladé generace. Cílem práce je podat charakteristiku tohoto svérázného dialektu a zdokumentovat současný stav nářeční mluvy v těchto lokalitách.

V teoretické části jsou popsány slezská nářeční skupina jako celek a její nejuvýchodnější podskupina česko-polský smíšený pruh. Součástí práce je také stručný popis zkoumaných lokalit a seznámení s respondenty.

V praktické části podávám analýzu hláskoslovné, tvaroslovné a lexikální stránky nářečních textů. Využívám metody jazykového zeměpisu. K této části je připojen slovníček frekventovaných výrazů zkoumaného dialektu a seznam literatury, která se touto problematikou zabývá.

ANNOTATION

The theme of this diploma thesis is the silesian dialect analysis in our territory, especially in Dětmarovice, Dolní Lutyně and Orlová locations. The records of old, middle and young generation speech were used as material for the analysis. The target is to give to characteristics of this specific dialect and to document current dialectal speech status in these locations.

In theretical part there is silesian dialectal group as a unit and its easternmost subgroup czech-polish mixed type. The part of work is also a brief description of surveyed locations and familiarization with the respondents.

In practical part there is an analysis report of phonetics, accidence and lexical of the dialectal texts. I am using the lingual geography methods. To this part there is a vocabulary of frequent expressions of the surveyed dialect added and also the list of literature which deals with this dilemma.

OBSAH

1	ÚVOD.....	9
2	TEORETICKÁ ČÁST	11
2.1	Nářečí.....	11
2.2	Základní rozvržení českých nářečí	13
2.3	Zvláštní znaky pro fonetickou transkripci	14
2.4	Nářeční skupina slezská (lašská)	15
2.4.1	Rozvržení souhlásek	15
2.4.2	Rozvržení samohlásek	16
2.4.3	Skloňovací koncovky.....	17
2.4.4	Slovesné tvary	18
2.4.5	Diferenční znaky slezských nářečí	19
2.5	Jižní (moravská) podskupina slezských nářečí	20
2.5.1	Samohlásky	20
2.5.2	Souhlásky	21
2.5.3	Skloňovací koncovky.....	21
2.5.4	Slovesné tvary	22
2.6	Západní (opavská) podskupina slezských nářečí.....	22
2.6.1	Samohlásky	22
2.6.2	Souhlásky	23
2.6.3	Skloňovací koncovky.....	23
2.7	Východní (ostravská) podskupina slezských nářečí	24
2.7.1	Samohlásky	24
2.7.2	Souhlásky	25
2.7.3	Skloňovací koncovky.....	26
2.7.4	Slovesné tvary	26
2.8	Hlavní znaky nářečí česko-polského smíšeného pruhu v souboru hlásek	27
2.8.1	Souhlásky	27
2.8.2	Samohlásky	29
2.8.3	Výslovnost hlásek	30
2.9	Hlavní rysy nářečí česko-polského smíšeného pruhu v oblasti tvaroslovné ..	33
2.9.1	Skloňovací koncovky.....	33
2.9.2	Slovesné tvary	40
2.9.3	Časování.....	41
2.9.4	Některé další tvaroslovné změny	45
2.10	Zkoumané lokality a základní informace o nich.....	46
2.10.1	Dětmarovice.....	46
2.10.2	Dolní Lutyně	46
2.10.3	Orlová	47

3	PRAKTICKÁ ČÁST	48
3.1	Informace týkající se nahrávaných respondentů.....	48
3.2	Hlavní znaky nářečí česko-polského smíšeného pruhu v souboru hlásek	49
3.2.1	Souhlásky.....	49
3.2.2	Samohlásky.....	54
3.3	Hlavní rysy nářečí česko-polského smíšeného pruhu v oblasti tvaroslovné ..	59
3.3.1	Skloňovací koncovky.....	59
3.3.2	Slovesné tvary.....	61
3.3.3	Některé další tvaroslovné změny.....	64
3.4	Lexikum.....	65
3.4.1	Podstatná jména.....	65
3.4.2	Přídavná jména.....	67
3.4.3	Zájmena.....	68
3.4.4	Číslovky.....	69
3.4.5	Slovesa.....	70
3.4.6	Příslovce.....	75
3.4.7	Předložky.....	75
3.4.8	Spojky.....	76
3.4.9	Částice.....	76
3.4.10	Citoslovce.....	76
3.4.11	Neobvyklé vazby a spojení.....	76
3.5	Míra zachovalosti nářečí v oblasti česko-polského smíšeného pruhu	77
3.5.1	Stará generace.....	77
3.5.2	Střední generace.....	78
3.5.3	Mladá generace.....	78
3.6	Slovníček frekventovaných výrazů česko-polského smíšeného pruhu.....	79
3.7	Literatura týkající se nářečí slezského a česko-polského smíšeného pruhu ...	84
4	ZÁVĚR.....	86
5	PŘÍLOHY	88
5.1	Rozhovor č. 1.....	88
5.2	Rozhovor č. 2.....	90
5.3	Rozhovor č. 3.....	92
5.4	Monolog č. 4.....	94
5.5	Rozhovor č. 5.....	96
5.6	Rozhovor č. 6.....	98
5.7	Rozhovor č. 7.....	100
5.8	Mapa zkoumaných lokalit.....	102
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	103

1 ÚVOD

Pro napsání této diplomové práce týkající se analýzy nářečí česko-polského smíšeného pruhu jsem se rozhodla proto, že sama pocházím z této oblasti, tedy ze severní Moravy. Proto není divu, že se každodenně setkávám s mluvou, která je typická pro tuto lokalitu. Nejenže tomuto nářečí rozumím, ale také jsem jím schopna komunikovat. Tímto se chci svou prací podělit o krásu a libozvučnost tohoto svérázného dialektu.

Česko-polský smíšený pruh se řadí ke slezským nářečím, konkrétně je to jeho nejuvýchodnější podskupina. Z dialektologů, kteří zkoumají nebo zkoumali tuto problematiku, můžeme jmenovat např. ostravského rodáka prof. PhDr. Rudolfa Šrámka, CSc., který je mimo jiné i význačný onomastik a podílel se na zpracování místních jmen na severovýchodní Moravě a ve Slezsku. Působí na katedře českého jazyka Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Slezským nářečím se zabýval z různých hledisek také prof. PhDr. Dušan Šlosar, CSc., náš přední diachronní lingvista. Další zajímavou osobností zabývající se touto problematikou, je bezesporu PhDr. Jan Balhar, CSc., který kromě toho, že se věnuje lašskému nářečí se zvláštním zaměřením na dialekt jihozápadní Opavy, je také hlavním autorem *Českých jazykových atlasů* (1992, 1997, 1999, 2002, 2005). První až třetí díl se zabývá nářeční slovní zásobou, čtvrtý díl nářeční morfologií a konečně poslední díl slovtvorbou. Nesmím zapomenout ani na prof. PhDr. Arnošta Lamprechta, CSc., který patřil mezi přední české jazykovědce, zabýval se vývojem jazyka, jeho fonologií, zkoumal nejstarší období slovanských jazyků – praslovanštinu. Ačkoli už není mezi námi, zasloužil se o vydání monografií o lašských nářečích, především opavských a ostravských. Velice přínosná je také publikace, kterou vydal spolu s kolektivem autorů pod názvem *České nářeční texty* (Praha 1976). Kromě charakteristiky jednotlivých českých dialektů v ní najdeme také ukázkové texty všech nářečí v České republice.

Moje práce je rozdělena do dvou částí. V teoretické části podávám výklad toho, co je to vlastně nářečí a jak se v České republice nářečí rozdělují. Potom přiblížím nářeční skupinu slezskou, ale nejvíce prostoru věnuji česko-polskému smíšenému pruhu. Zde jsem nejvíce poznatků načerpala z obsáhlé monografie Jaromíra Běliče *Nástin české dialektologie* (Praha 1972), výborným metodickým i praktickým vodítkem mi byla monografie Adolfa Kellnera *Východolašská nářečí* (Brno 1946).

V práci využívám metody jazykovězeměpisné. Sběr materiálu jsem uskutečnila zvukovým zaznamenáním mluvených textů a jejich excerpací. Fonetický přepis textů je uveden v příloze. Mými respondenty se stali příslušníci staré, střední a mladé generace, protože cílem práce je posoudit míru zachovalosti nářečí v těchto třech generacích. Počet nahrávaných respondentů je 11. Věk respondentů ve staré generaci je mezi 67 až 80 lety, ve střední generaci se věková hranice pohybuje mezi 46 až 58 lety a v mladé generaci se věk nahrávaných osob pohybuje mezi 16 až 19 lety.

Kromě hláskoslovné a tvaroslovné analýzy všech šest rozhovorů a jednoho monologu, připojuji také slovníček se zajímavými výrazy. Vysvětluji jejich význam, etymologii a připojuji také informaci o tom, ze kterého jazyka přešly do nářečí česko-polského smíšeného pruhu. Zde jsem využila také metodu přímého výzkumu, jež vychází ze spolupráce explorátora-dialektologa a respondenta jako informátora.

Náročný pro mne byl fonetický přepis nahrávek a následné utřídění hláskoslovného, tvaroslovného a lexikálního materiálu, avšak jako nejnáročnější se ukázala především analýza těchto jevů a jejich přesné pojmenování a zařazení. Zde jsem poznala, že ačkoli dobře ovládám dialekt v komunikaci, užívám jej z autopsie, přesto nevím, proč právě ten či onen hláskový či morfologický jev používám. Mohu tedy říci, že jsem si při analýze textů rozšířila své teoretické znalosti o nářečí česko-polského smíšeného pruhu a naučila se je aplikovat na živý text. Kromě toho jsem si výrazněji uvědomila specifičnost a bohatost této mluvy.

Doufám, že má diplomová práce přispěje alespoň dílčím způsobem ke zkoumání nářeční situace na našem území. Práci věnuji své babičce Jiřině Krůlové, která mě svou mluvou a vyprávěním mimo jiné také inspirovala k výběru tohoto tématu.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Nářečí

Nespisovná mluva v různých částech českého jazykového území není zcela jednotná. Jinak se mluví např. v okolí Plzně nebo Českých Budějovic, jinak v okolí Prahy, poněkud jinak zase v okolí Hradce Králové. Mnohem větší rozdíly jsou však v mluvě na Moravě. Dostí nápadné odlišnosti jsou na Olomoucku nebo Brněnsku, jiné zase na Hodonínsku, jiné na Ostravsku nebo třeba na Opavsku. Těmito územními variantám běžné mluvy se říká *nářečí* (dialekty).¹

Vedle rozdílů je mezi nářečími z různých částí jazykového území v jejich zvukové stránce, mluvnické stavbě i ve slovní zásobě také velké množství shod, proto se příslušníci různých nářečí při vzájemném styku většinou bez zvláštních potíží mohou dorozumět. Všichni přitom považují svou mluvu za českou, tzn. za nářečí českého jazyka a uznávaným společným celonárodním jazykovým útvarem je pro ně spisovná čeština. Ta tedy dohromady se souborem nářečí, která jejich uživatelé sami pokládají za česká, tvoří komplex českého národního jazyka.²

Na druhé straně se vyskytují i uvnitř jednotlivých místních nářečí rozdíly, např. podle věku mluvčích, podle jejich vzdělání, zčásti i podle pohlaví, čímž se budou také ve své práci zabývat.

Novodobý život společnosti vede k tomu, že stále hojněji přicházejí do vzájemného styku příslušníci blízkých i vzdálenějších nářečí, také stále vzrůstá působení spisovného jazyka na mluvu nespisovnou. To má za následek to, že v jednotlivých nářečích ustupují především různé slovníkové, ale i hláskoslovné, tvaroslovné a jiné znaky, kterými se tato nářečí odlišují od nářečí sousedních nebo od spisovné češtiny. Nářečí se postupně vyrovnávají a v některých jevech se přibližují k spisovnému jazyku. Vyrovnáváním starých místních nářečí vznikají méně vyhraněné oblastní útvary *nadnářeční*, tzv. interdialekty (obecná nářečí), které ve svém vývoji směřují k relativně jednotné celonárodní nespisovné mluvě, velmi už ovšem blízké hovorové spisovné češtině a do značné míry s ní splývající.³

¹ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 9.

² Tamtéž, s. 9.

³ Tamtéž, s. 10.

Celý tento proces zasahuje různé skupiny obyvatelstva nestejnou měrou. Mladší lidé většinou přicházejí hojněji do styku s příslušníky jiných nářečí než lidé starší, proto jejich mluva bývá oprostěnější od znaků místního nářečí. Lidé s vyšším vzděláním jsou v těsnějším kontaktu se spisovným jazykem. Naproti tomu dřívější společenské postavení žen zvláště na venkově mělo za následek, že žena odkázaná z velké části jenom na domácnost se méně stýkala s vnějším světem, proto se u starých žen často dodnes setkáváme s nejzachovalejší, archaickou podobou místního nářečí.⁴

Dost výrazné rozdíly mezi užíváním nářečí existují na západě a východě českého jazykového území. V západnějších oblastech jsou místní nářečí většinou už do značné míry vyrovnána a z velké části se běžně mluví regionálně českým interdialektem, tzv. *obecnou češtinou*. Proti tomu v oblastech východnějších se nářečí z velké části drží dosud pevněji.

⁴ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 10.

2.2 Základní rozvržení českých nářečí

Nářečí jako taková můžeme rozdělit do čtyř, respektive pěti nářečních skupin. První takovou velkou skupinou je česká nářeční skupina, která zaujímá západní, tedy převážnou část celého jazykového území, jedná se tedy zhruba o území Čech a o pomezí jihozápadní úseky Moravy. Za nejvýraznější znak je považována téměř v celé oblasti dvojhláska *ej* proti spisovnému psanému *y* a zčásti také *i* (*starej bejk, sejtko*).⁵

Druhá nářeční skupina nazývaná jako středomoravská neboli hanácká je lokalizována ve střední Moravě mimo úseky na jihozápadě a pruhu na východě. Lze ji charakterizovat tím, že naprostá většina středomoravských nářečí má proti spisovnému *y* (*i*) a diftongu *ou* hlásky *é, ó* (*staré bék, sétko; hóser, nesó*).⁶

Nářeční skupina východomoravská (moravskoslovenská) je charakteristická pro území při východních hranicích české republiky. Tato nářečí mimo některé drobné úseky proti uvedeným spisovným hláskám mají *i* (na značné části území žije ve výslovnosti také *y*) a *ú* (*starí bík, sítko/starý býk, sýtko; húser, nesú*).⁷

Poslední skupinou je nářeční skupina slezská (lašská), která zaujímá severovýchodní cíp Moravy a přilehlé části bývalého Slezska. Česká nářečí slezská je třeba rozlišovat od polských nářečí slezských za hranicemi republiky, která patří k polskému jazyku.⁸ Tato nářečí jsou zajímavá tím, že mají na rozdíl od ostatních nářečí veskrze jen samohlásky krátké a proti spisovnému *y* (*i*), *ou* je zde zpravidla *y, i, u* (*stary byk, sytko/sítko, šytko; huser, ňesu*).⁹ Zajímavostí je také to, že přízvuk se vyskytuje na předposlední slabice – penultimě (*stařenka, do Opavy*), na rozdíl od pravidelného přízvuku na první slabice v ostatních nářečích.¹⁰ V úvodu této kapitoly jsem se zmiňovala, že se někdy rozlišuje pět skupin českých nářečí. Vedle výše uvedených nářečních skupin má zvláštní postavení česko-polský smíšený pruh, který zaujímá místo východně od Ostravy a zhruba mezi Bohumínem a Jablunkovem. A právě touto pátou českou nářeční skupinou se budu dále podrobně zabývat.

⁵ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 11.

⁶ Tamtéž, s. 11.

⁷ Tamtéž, s. 11.

⁸ Tamtéž, s. 12.

⁹ Tamtéž, s. 12.

¹⁰ Tamtéž, s. 12.

2.3 Zvláštní znaky pro fonetickou transkripci

Znak	Vysvětlení
ʒ, ʒ'	znělé párové souhlásky k <i>c, č</i>
ɣ	znělá fonetická varianta souhlásky <i>ch</i>
ɫ	tvrdé <i>l</i>
p', b', m', f', v'	měkké (palatalizované) retnice
š, ž, č, ʒ'	měkké (palatalizované) ostré sykavky
k', g', ch', h'	palatalizované fonetické varianty souhlásek <i>k, g, ch, h</i>
r-r', l-l'	krátké a dlouhé slabičné <i>r, l</i>
ê, ô, û	široké (otevřené) <i>e, o, u</i> jako zvláštní fonémy vedle <i>e, o, u</i>
ä	krátké přední (zavřené) a jako zvláštní foném
ɛ, ɔ (y, u)	nosové samohlásky
	„vedle toho“
x	„proti tomu“
/	„nebo“ (při uvádění nářečních variant)
<	„vzniklo z...“
>	„změnilo se v...“
*	označení předpokládané podoby předhistorické nebo i pozdější

2.4 Nářeční skupina slezská (lašská)

Nejdříve se budu zabývat celkovou charakteristikou slezské nářeční skupiny a dále potom jejími jednotlivými podskupinami (jižní, západní a východní) a jejich nejvýraznějšími znaky.

2.4.1 Rozvržení souhlásek

Co se týče souhlásek, existuje na celém území dvojice *l – l*, tedy tvrdé a netvrdé *l*, v podobném rozvržení jako na téměř celém jazykovém území *r – ř*.¹¹ Tvrdé *l* se téměř po celém území artikuluje špičkou jazyka, jen v drobných okrajových úsecích se vyskytuje výslovnost neslabičného *u*.

Ve většině nářečí existují palatalizované ostré sykavky *ś, ź* nebo stopy po nich proti tvrdým. Tyto palatalizované ostré sykavky se vyskytují pouze před střídnicemi za staré *i, ě* a předhistorické *ę, ь* (*nośić, śeno, praśa*). Na části území existují pouze stopy po dřívějším *ś, ź*, protože splynulo se *ś, ź* (*nośyč, źyma, ...*).¹²

Souhlásky *t', d', ŋ* se vyskytují v těchto nářečích ve větší míře než třeba v nářečích středomoravských či východomoravských. Avšak fonémy *t', d'* se na většině území vyslovují asibilovaně *ć, ź'*, v části nářečí pak splynuly s *č, ž* (*t'icho, d'ed'ina/ćicho, ź'eź'ina/čycho, ź'eź'yna*).

Za někdejší *m'* je zpravidla *mj*.

Foném *g* má rozsah v zásadě stejný jako v nářečích východomoravských a středomoravských, tzn. že se staré *g* zčásti udrželo ve skupině *zg*.¹³

Foném *z* se vyskytuje ve větším rozsahu než v nářečích středomoravských a s větší pravidelností (*pokluzeny, pokluzac*). Foném *ż* je po celé oblasti hlavně ve skupině *żż* jako v nářečích středomoravských a východomoravských.¹⁴

Za krátké slabičné *l* po retnicích je pravidlem skupina *yl* (*pylŋy, vylk, vylŋa*), za původní krátké slabičné *l* a za krátké slabičné *l* sekundárně ztvrdlé (po jiných souhláskách než po retnicích) zčásti *lu*, zčásti *u* a *ul* (*dluh, ćun, źulty*). Koncové *l* ve tvaru singuláru maskulina přičestí minulého sloves 1. třídy se slovním základem zakončeným na souhlásku na rozdíl od středomoravského a východomoravského nářečí po celém území zpravidla zaniklo (*ńes/ńis, ved*).¹⁵

¹¹ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 262.

¹² Tamtéž, s. 285.

¹³ Tamtéž, s. 240.

¹⁴ Tamtéž, s. 286.

¹⁵ Tamtéž, s. 286.

Asimilací typu *sh-* > *zh-* a zachováním skupin *šč*, *žž* se slezská nářečí shodují s nářečími východomoravskými a středomoravskými.¹⁶

Dochází ke změně *v* > *f* po předcházející neznělé souhlásce (*tfrdy*, *sfuj*). Tato změna se vyskytuje v různých částech území v nestejném a kolísavém rozsahu.¹⁷

2.4.2 Rozvržení samohlásek

Samohlásky jsou jen krátké. Jejich soubor má většinou šest členů: *i*, *y*, *e*, *a*, *o*, *u* s *i* a *y* jako zvláštními fonémy.¹⁸

Dřívější *y* (také *y* < *i*) a rovněž *y* vzniklé zkrácením z *y* existuje jako zvláštní foném, v drobných okrajových úsecích (pokud jsou zachovány měkké retnice) jako výrazná fonetická varianta *i* (*ryba*, *byk*, *hřych* / *hřich*).¹⁹

Staré *u* (také z předhistorické nosovky *o*) po tvrdých souhláskách zůstalo zachováno, rovněž *u* vzniklé zkrácením dřívějšího *ú* (*dub*, *huser*, *muka*), 3. os. pl. (*ňesu/ňesum*). Také za staré *u*, *ú* po měkkých a bývalých měkkých souhláskách je většinou *u*, na části území je však v omezeném rozsahu a odstupňovaně provedena přehláska v *i/y* (*cuzy*, *lude*), 3. os. pl. (*volaju/volajum*), akuzativ sg. (*inačy cestu*), instrumentál sg. (*inačy cestu(m)/inaču, inaču(m)*).²⁰

Staré *e* (i *e* < *ě*) se ve většině nářečí veskrze zachovalo, na části území je však za ně před nosovými souhláskami *i/y* (*ňemy/ňimy*, *jemu/jimu*, *panenka/panynka*). Za staré *é* je v části nářečí veskrze *e*, v části pak po měkkých a bývalých měkkých souhláskách *i/y* (*delka* x *mleko/mliko*, *břeh/břih/břeh*). Za bývalé dlouhé *ě* je téměř po celém území *i/y* (*mira*, *hřich/hřych*).²¹

Staré *o* se ve většině nářečí rovněž veskrze zachovalo, na části území je za ně před nosovými souhláskami *u* (*kopec*, *noha* x *honem/hunym*, *chromy/chrumy*). Za staré *ó* je téměř po celém území *u* (*kuň*, *schod/schud*, *drozd/druzd*).²²

Staré *a* po souhláskách tvrdých a většinou *i* po měkkých a bývalých měkkých zůstalo zachováno. Dřívější *á* se na většině území zkrátilo, v části nářečí je však za ně *o*, před nosovými souhláskami pak *u* (*had*, *obraz*, *blazen/hod*, *obroz*, *blözyn*, *mam*,

¹⁶ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 287.

¹⁷ Tamtéž, s. 289.

¹⁸ Tamtéž, s. 285.

¹⁹ Tamtéž, s. 286.

²⁰ Tamtéž, s. 286.

²¹ Tamtéž, s. 286.

²² Tamtéž, s. 286–287.

pan/mum, pun). Po celém území je většinou zachována i stará téžeslabičná skupina *aj* (také může být v podobě *oj*), např. *fčerajši/-y, předaj/předoj*.²³

Častá je také absence *j-* na začátku slova, když následuje *i-* (*y-*), např. (*iskra, idlo*).

2.4.3 Skloňovací koncovky

Poměr mezi skloňováním tvrdých a měkkých typů podstatných jmen je zhruba stejný jako v nářečích středomoravských a východomoravských. Navíc je koncovka shodná s tvrdým skloňováním na části území důsledně také v nominativu a akuzativu sg. podstatných jmen typu *srco*, ve většině nářečí však jen v omezeném rozsahu jako v nářečích východomoravských. Ve shodě se středomoravskými a na rozdíl od východomoravských nářečí je většinou provedeno také vyrovnání koncovky lokálu sg. měkkého skloňování maskulin a neuter typu *na biču, na srcu* podle dativu.²⁴

Podstatná jména typu *host'/hošć/hošč, lokeť/lokeć/lokeč*, dále *kolňa, pekarňa*, vlastní jména *Maruša, Jula*, zčásti i některá jiná (např. jména měsíců *leděň, březeň*) patří k měkkému typu skloňování podobně jako v nářečích středomoravských a východomoravských. Ve shodě s východomoravskými nářečemi však zachovávají tvrdé skloňování podstatná jména se slovním základem na *-l*, na rozdíl od většiny středomoravských i východomoravských pak v převážné části nářečí také podstatná jména na *-s, -z*.²⁵

Tvary lokálu a instrumentálu sg. maskulin a neuter tvrdého skloňování přídavných jmen jsou ve většině nářečí vyrovnány, *o starym – ze starym*. Podobně jsou vyrovnány tvary lokálu a instrumentálu rodových zájmen, *o tym, našym/našim – s tym, našym/našim*.²⁶

Tvar nominativu pl. životného (osob.) mužského rodu tvrdých přídavných jmen a rodových zájmen se liší od tvaru neživ. (neosob.) muž., žen. a střed. rodu obdobně jako v nářečích středomoravských a východomoravských; např. *ti (či/čy) našy (-i) stařy (-i) x ty naše stare*.²⁷

V instrumentálu pl. všech deklinačních typů je v části nářečí jednotná koncovka *-ma* (*-ama/-oma*) ve shodě se západními nářečnickými skupinami, na většině území však

²³ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 287.

²⁴ Tamtéž, s. 287.

²⁵ Tamtéž, s. 288.

²⁶ Tamtéž, s. 288.

²⁷ Tamtéž, s. 288.

převládá koncovka *-mi* (*-ami*) jako v česko-polském smíšeném pruhu, např. *břehami*, *horami*.²⁸

Koncovka *-u* v genitivu sg. tvrdého skloňování neživotných podstatných jmen maskulin se vyskytuje v omezenějším rozsahu než na západě jazykového území, naproti tomu se však také zčásti objevuje u jmen měkkého skloňování (*plaču, čaju, kuřu*).²⁹

V genitivu pl. podstatných jmen maskulin se objevuje koncovka *-uv/-uf* (*chlapuv, dubuv, pekařuv*).³⁰

V akuzativu sg. mužských životných (osob.) podstatných jmen je tvar shodný s genitivem (*vižel sy tych synkuf*).³¹

V instrumentálu sg. maskulin a neuter i v genitivu, lokálu a dativu, instrumentálu pl. tvrdého zájmenného skloňování je odstraněna alternace předkoncovkové souhlásky (*tym, jednym; tych, tym, tych, tymi/tyma*).³²

Ve skloňování zájmen *muj, tvuj/tfuj, svůj/sfuj* se vyskytují zpravidla nestažené podoby (*mojeho/mojiho, mojemu/mojimu*).³³

2.4.4 Slovesné tvary

Sloveso *být* má v 1. os. sg. na většině území zpravidla tvar *sem/sym*, ve významu existenciálním a ve funkci spony se však v převážné části nářečí kolísavě nebo výlučně užívá složených tvarů typu (*ja*) *sem je*, zčásti také *joy je*.³⁴

V 1. os. sg. i pl. imperfekta se pomocné sloveso shodně jako ve východomoravských a středomoravských nářečích většinou zachovává, i když je osoba vyjádřena zájmenem.³⁵

Tvary imperativní s 2. os. sg. na *-i/y* mají v 1. os. pl. (pokud existuje zvláštní tvar) a v 2. os. zakončení *-imy* (*-ime/-ima*), *-iře* (*-iče/-iče*)/*-ymy, -yře*.³⁶

Příčestí trpné se i ve výrazech výsledného stavu vyskytuje jen ve tvarech složeného skloňování jako v nářečích výchomor. a střmor.³⁷

²⁸ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 288.

²⁹ Tamtéž, s. 289.

³⁰ Tamtéž, s. 289.

³¹ Tamtéž, s. 289.

³² Tamtéž, s. 289–290.

³³ Tamtéž, s. 290.

³⁴ Tamtéž, s. 288.

³⁵ Tamtéž, s. 288.

³⁶ Tamtéž, s. 288.

³⁷ Tamtéž, s. 288.

Zbytky přechodníku přítomného se ve většině nářečí vyskytují pouze v několika adverbializovaných výrazech, podobně jako v čes. nářečích v užším smyslu.³⁸

Klasické je zakončení infinitivu na *-t'/-ć/-č* (*ńest'/ńesć/ńišć/ńešč*), avšak v případech typu *pec/pic, moc* se vyskytují podoby bez *-t'/-ć/-č*.³⁹

V přičestí minulém sloves typu *spadně – spadnuť* je tvar sg. maskulina s tématem –*nu-* (*chynuť, ohnuť, uschnuť* x *chytła, ohła, uschła*). Podobně se tento jev vyskytuje řidčeji či hojněji u sloves typu *začne* (*začnuť||začať, užnuť, utnuť* x *začła||začala, užła, utła*) a také v infinitivu a přičestí trpném *začnuť/-ć/-č||začať, začnuty||začaty*.⁴⁰

Ve 2. osobě sg. slovesa „být“ ve významu existenciálním a ve funkci spony se nachází tvar *sy/śi*, ve funkci osobního morfému (pomocného slovesa) ve složených formách minulého času pak *sy/śi||-s/-ś (-z/-ż)*, např. *dať sy mu to?||datz mu to?*⁴¹

V imperativu slovesa „být“ jsou podoby *bud'/buż'/buż, bud'my*.⁴²

Ve 3. osobě pl. slovesa „chtít“ tvar *chcu* (*chcum*).⁴³

Ve složeném tvaru 1. osoby sg. podmiňovacího způsobu se někdy vynechává osobní morfém –*ch*, zvláště je-li osoba vyjádřena zájmenem (*ja by dať*).⁴⁴

2.4.5 Diferenční znaky slezských nářečí

V pl. maskulin se v míře vzrůstající směrem k severu podstatná jména označující zvířata, ptáky apod. skloňují jako neživotná, tzn. místo kategorie životnosti a neživotnosti vystupuje v těchto nářečích kategorie osobovosti a neosobovosti.⁴⁵

Dále se v nestejném rozsahu v různých částech slezské oblasti vyskytuje v nominativu pl. maskulin život. (osob.) podstatných jmen koncovka –*e* (*Frydečańe, kowale, pekaře*), omezeněji také –*ove* (*lutkove, synove*).⁴⁶

Přídavná jména přivlastňovací mají ve východnějších slezských nářečích tvar složeného skloňování také v nom., akuz. sg. neuter, v nom. akuz. pl. neživ. (neosob.)

³⁸ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 288.

³⁹ Tamtéž, s. 290.

⁴⁰ Tamtéž, s. 290.

⁴¹ Tamtéž, s. 290.

⁴² Tamtéž, s. 290.

⁴³ Tamtéž, s. 290.

⁴⁴ Tamtéž, s. 290.

⁴⁵ Tamtéž, s. 290.

⁴⁶ Tamtéž, s. 290.

maskulin, feminin i neuter je pak tvar složeného skloňování snad po celém území (*susedove/suśedove pole, susedove/suśedove/suśedove nože*).⁴⁷

U zájmena 3. osoby se v severnějších částech území vyskytují v důrazovém postavení kolísavě nebo i výlučně tvary typu *oneho, onemu, one/onej*.⁴⁸

V slovesném tvaru 1. os. pl. vládne na většině území koncovka *-my* (||-*m*), např. *ňesemy* (||*ňesem*), *prosomy/prośimy/prošomy, volamy*. Pouze v části nářečí na jihovýchodě a snad také v drobných severozápadních okrajových úsecích za hranicemi republiky se vyskytuje *-me*.⁴⁹

Velmi výrazným společným znakem všech slezských nářečí je pravidelný hlavní přízvuk trojslabičných a víceslabičných slov na předposlední slabice (penultimě), třebaže se po celém území v proudu řeči v různých případech řidčeji nebo hojněji vyskytuje i přízvuk na slabice první. Dalším markantním znakem slezských nářečí je potom také neexistence významotvorné délky samohlásek.⁵⁰

2.5 Jižní (moravská) podskupina slezských nářečí

Tuto skupinu tvoří neširoký okrajový pás v sousedství výchmor. nářečí kolem Štramberka, Příbora a Frenštátu pod Radhoštěm. Nářečí této podskupiny se v řadě jevů shoduje s nářečím východomoravským, resp. s jeho severními úseky.⁵¹

2.5.1 Samohlásky

Hlásky *y* je po souhláskách od původu tvrdých, za dřívější *i* pak po všech sykavkách (také po *ř*), např. *byť, vysoky, syn; cyťit', nosyť; ucyť, život x biť, vid'et, list; ticho, d'ivoky*.⁵²

Za bývalé *é* je veskrze *e*, např. *delka, dobre mleko, polefka*.⁵³

Na rozdíl od jiných slezských nářečí se nevyskytují stopy někdejšího náhradního dloužení nebo jiné starší délky samohlásek v rozsahu větším než na ostatním území českého jazyka, tj. ani v případech jako *drozd, schod*, gen. pl. *koľ, slov, hor, jahod*, ve

⁴⁷ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 290-291.

⁴⁸ Tamtéž, s. 291.

⁴⁹ Tamtéž, s. 291.

⁵⁰ Tamtéž, s. 288-289.

⁵¹ Tamtéž, s. 291.

⁵² Tamtéž, s. 292.

⁵³ Tamtéž, s. 292.

kterých by za bývalé *ó* bylo *u*; výjimku tvoří zájmeno 3. os., která má v nom. sg. maskulina ve shodě s jinými slezskými nářečími podobu *un*.⁵⁴

2.5.2 Souhlásky

Souhlásky *t*, *d'* se vyslovují bez asibilace, tzn. *t'icho*, *d'ed'ina*; *temny*, *d'eň*.⁵⁵

Neexistují palatalizované ostré sykavky, za někdejší *ś*, *ź* je *s*, *z*, např. *nosyť*, *zyna*, *seno*.⁵⁶

2.5.3 Skloňovací koncovky

V instr. pl. všech skloňovacích typů převažuje koncovka *-mi* (*-ami*), např. *za starymi horami*. V dat. pl. podst. jm. není provedeno úplné vyrovnání koncovek, v mužském rodě je zpravidla *-um* (*susedum*, *pekařum*), v žen. a převahou i stf. rodě *-am*, např. *horam*, *sukňam*; *stadam*||*stadum*, *polam*; v lok. všech rodů převládá *-ach*, v západnějších nářečích zčásti vedle *-och*, např. *susedach*, *stadach*, *horach*||*susedoch*, *stadoch*, *horoch*.⁵⁷

V nom., akuz., instr. sg. žens. rodu měkkého skloňování přídavných jmen jsou podoby s přehláskou v koncovce, např. *inačy cesta* – *inačy cestu*.⁵⁸

V dat. zvratného zájmena je zachován tvar *sy* proti tvaru akuzativnímu *se*, např. *kup sy to*.⁵⁹

Skloňování rodových zájmen se ve většině tvarů shoduje jednak s tvrdým, jednak s měkkým skloňováním přídavných jmen, např. *teho*, *temu*, *o tem/tym*, *s tym* (*jeho/ňeho*, *o ňem/o něm*); gen., dat., lok. sg. žen. rodu *tej/te*||*stareho*, *staremu*, *o starem/starym*, *ze starym*, *starej/stare* x *našyho*, *našymu*, *o našym*, *z našym* (*mojiho*); gen., dat., lok. žens. rodu *našy* (*moji*, *i/y* „jí“)||*staršyho*, *staršymu*, *o staršym*, *ze staršym*.⁶⁰

⁵⁴ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 292.

⁵⁵ Tamtéž, s. 292.

⁵⁶ Tamtéž, s. 292.

⁵⁷ Tamtéž, s. 292.

⁵⁸ Tamtéž, s. 292.

⁵⁹ Tamtéž, s. 292.

⁶⁰ Tamtéž, s. 292.

2.5.4 Slovesné tvary

Ve 3. os. pl. převládá sestava koncovek *-u, -a, -aju*, např. *ňesu – prosa, umja – volaju*; u sloves „jíst, vědět“ je 3. os. pl. *jeďa, vjeďa*.⁶¹

2.6 Západní (opavská) podskupina slezských nářečí

Tato skupina zaujímá severozápadní část slezské oblasti spolu se západním přesahem do Polska, k východu zčásti až za Hlučín a po Klimkovic, odděleně od souvislého území pak Studénku s Pustějovem. Mezi nářečími této oblasti je řada závažných rozdílů, jiné znaky jsou však v různých částech nebo po celém území společné.⁶²

2.6.1 Samohlásky

Hlásk *y* je na celém území po souhláskách od původu tvrdých, např. *byč/być, vysoky, syn*. Za býv. *i* pak hlavně po *c* (*ʒ*) a *ř*, např. *cygan, syncy, řykač/řykać*. Na většině území je *y* také po tupých sykavkách, pouze nářečí studéneckého výběžku zde má shodně s nářečími vých. podskupiny *i*, např. *učyč/ućyć, żywot x ućić, život*; ve stejném územním rozsahu je *y* x *i* po *č, ʒ < t', d' (ć, ʒ')* a *š, ʒ < ś, ź*, pokud však jsou v okrajových úsecích palatalizované sykavky *ć, ʒ'* a *ś, ź* zachovány, je po nich většinou *i*.⁶³

Za býv. *é* je po celém území zpravidla *e* jako v jižní podskupině, např. *delka, dobre mleko, polefka*; v některých monologizovaných případech je však ve shodě s východní podskupinou v části východnějších nářečí, zvl. v úseku kolem Hlučina, za někdejší *é* po měkkých a býv. měkkých souhláskách v nestejném územním rozsahu *i/y*, např. v infinitivech typu *nišč, višč, učyc/ućic* „utéci“, v příč. min. *přyňis, učyk*; v různých lexikalizovaných případech s býv. náhradní délkou je *i/y* za *'é* i dále na západ, např. *(j)iž* „ježek“, *pohryb* (gen. *ježa, pohřeba*), gen. pl. *bešyd* (od *bešeda*).⁶⁴

Stopy někdejšího náhradního dloužení samohlásek v rozsahu větším než v jiných nářečních skupinách se vyskytují nedůsledně v lexikalizovaných a monologizovaných případech jako *schud, strum* (gen. *schoda, stroma*, ale např. *drozd – drozda*), gen. pl.

⁶¹ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*, SPN, Praha 1972, s. 292.

⁶² Tamtéž, s. 294.

⁶³ Tamtéž, s. 295.

⁶⁴ Tamtéž, s. 295.

kuľ, sluv, hur, jahud (od *koľo, slovo, hora, jahoda*, ale např. *koz* od *koza*) a také *(j)iž, pohryb* (avšak jen *chleb, led*), ačkoli jinak se *é* v západní podskupině neuzúžilo.⁶⁵

Téměř po celém území existují podoby vyrovnané ve prospěch přehlásky v typech *smič/-ć se – smiľ se, zapřyhňe – zapřyhnuć/-ć*, pouze v drobném východním okrajovém úseku kolem Hlučina je *smjač se – smjaľ se, zapřahňe – zapřahnuć*.⁶⁶

Téžeslabičná skupina *aj* je po celém území téměř zachována, tj. *i* v superlativní předponě a ve tvarech imperativu sloves 5. třídy, např. *najdelšy/-i, daj*.⁶⁷

2.6.2 Souhlásky

Fonémy *t', d'* na většině území vůbec neexistují a na jejich místě je *č, ž*, např. *čycho, žež yna / čicho, žežina*; pouze v západních a převážně také v jižních okrajových úsecích je *t', d'* zachováno, a to ve fonetické realizaci *ć, ź'* (na rozdíl od starého *č, ž*), např. *ćicho, ź'ez'ina*.⁶⁸

Paralelně s *č, ž* za *t', d'* (*ć, ź'*) je ve většině nářečí *š, ž* za bývalé palatalizované ostré sykavky *ś, ź*, např. *nošyč, žyma/nošič, žima*; ve stejném územním rozsahu, v jakém se udrželo *ć, ź'*, je zachováno také *ś, ź*, např. *nośić, žima*.⁶⁹

Souhlásky *š, ž/ś, ź* jsou také za původní tvrdé *s, z* před *č, ž/ć, ź'*, např. *košč – koščy/-i, koščany / kość – kośći, něšč / něść*, 2. os. pl. imperativu *něšče/něśće*. Naproti tomu před *ň, l* a býv. měkkými retnicemi je *s, z* zachováno, např. *sňih, zle, spivač/-ć*.⁷⁰

2.6.3 Skloňovací koncovky

V nom., akuz. sg. substantiv měkkého skloňování neuter a také u měkkých rodových zájmen je na rozdíl od jiných nářečí vesměs koncovka *–o* jako ve skloňování tvrdém, např. *srco, ložo, polo, poledňo, mojo, našo*.⁷¹

V instr. pl. všech deklinací vládne téměř po celém území koncovka *–ma*, např. *za staryma horama*.⁷²

⁶⁵ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*, SPN, Praha 1972, s. 295.

⁶⁶ Tamtéž, s. 295.

⁶⁷ Tamtéž, s. 295.

⁶⁸ Tamtéž, s. 294.

⁶⁹ Tamtéž, s. 294.

⁷⁰ Tamtéž, s. 294–295.

⁷¹ Tamtéž, s. 295.

⁷² Tamtéž, s. 295.

Příklonný tvar zvrátneho zájmena v akuz. i dat. je *se*, např. *kup se to, daj se pozor*.⁷³

Skloňování tvrdých a na rozdíl od jiných slezských nářečí také měkkých rodových zájmen se ve většině tvarů shoduje s tvrdým skloňováním přídavných jmen, např. *teho, našeho (mojeho, něho), temu, našemu; o tym, našym; s tym, našym*; gen., dat., lok. sg. feminin *tej, našej/te, naše*, ale *i/ji/ňi||stareho, staremu, o starym, ze starym, starej/stare x hušyho, rybiho, hušymu, hušy*.⁷⁴

Privlastňovací zájmeno *jeji* je na rozdíl od jiných slez. nářečí nesklonné, např. *bez jeji bratra, o jeji tačykovi*.⁷⁵

2.7 Východní (ostravská) podskupina slezských nářečí

Tato skupina zaujímá východnější převážnou část slezské nářeční oblasti. V severnějším úseku sousedí na západě se západní, v jižnějším na jihozápadě s jižní podskupinou, na východě pak hraničí s česko-polským smíšeným pruhem. Okrajové postavení východní podskupiny s sebou nese, že směrem k východní hranici zvlášť silně přibývá nářečních znaků shodných s polštinou. Průmyslový rozvoj Ostravska a s tím spojený velký pohyb obyvatelstva má za následek, že zejména nářečí v širokém okolí Ostravy jsou značně promíchána; jejich základní slezský ráz, tzn. hlavně neexistence významotvorné délky samohlásek a přízvuk na předposlední slabice, se však dost pevně drží.⁷⁶

2.7.1 Samohlásky

Hlásky *y* je na celém území po souhláskách od původu tvrdých, např. *być, vysoky, syn*, za býv. *i* pak po *c, z (<ż)*, např. *cygan, syncy*, nom. pl. život. maskulin *druzy*. Na části území je *y* také po tupých sykavkách, ve větším územním rozsahu zvl. po *ř*, např. *učyc, šydło, żywot, rýkać*; převažuje však *i*, tj. *učić, šidło, život, rikać*.⁷⁷

Za býv. *é* je po celém území *e* jen po tvrdých souhláskách, např. *delka, dobre mliko*; po měkkých a býv. měkkých souhláskách je za ně většinou *i/y*, např. *polifka, zeli, niśc, prič*. min. *přińis/přińis, ućik* a také *(j)iż, pohřib/pohřyb*.⁷⁸

⁷³ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 295.

⁷⁴ Tamtéž, s. 295–296.

⁷⁵ Tamtéž, s. 296.

⁷⁶ Tamtéž, s. 300.

⁷⁷ Tamtéž, s. 301.

⁷⁸ Tamtéž, s. 301.

Tézeslabičná skupina *aj* v základu slova se zachovává, popř. na části území za *a* je *o*, např. *fčerajši/-y*, *předaj/předoj*; v imperativních tvarech sloves 5. třídy a zvláště v superlativní předponě je však za ni hlavně ve východnějších nářečích často *ej*, např. *nejdelši/-y*, *dej*.⁷⁹

Přehláska **ä > ě* do nářečí východní slez. podskupiny v zásadě nezasáhla, po celém území jsou tedy nepřehlasované podoby *i* v případech typu *smjać/smjoć se*, *zapřahnuć/zapřohnuć*.⁸⁰

Stopy někdejšího náhradního dloužení v slabikách zavřených znělou souhláskou se vyskytují se značnou pravidelností ve větším rozsahu než na ostatním území čes. jazyka, jako např. *schud*, *druzd* (ale gen. *schoda*), gen. pl. *kuł*, *šluv*, *hur*, *jahud*, *kuz* (od *kolo*, *slovo*, *hora*, *jahoda*, *koza*), (*j*)iž, *pohřib/pohryb* (gen. *ježa*, *pohřeba*), ve východnějších nářečích také *hod*, *obroz*, *předoj* (gen. *hada*, *obraza*, *předaja*).⁸¹

2.7.2 Souhlásky

Souhlásky *t'*, *d'* se většinou vyslovují asibilovaně, tj. *ć*, *ǰ'*, např. *ćicho*, *ǰ'eǰ'ina*.⁸²

Vedle tvrdých ostrých sykavek *s*, *z* a tupých sykavek *š*, *ž* existují měkké ostré sykavky *ś*, *ź*, např. *nośić*, *źima*, *śeno*.⁸³

Souhlásky *ś*, *ź* jsou také za staré *s*, *z* před *ć*, *ǰ'*, např. *kość*, *kośći*, *kośćany*, *niść/ńeść*, 2. os. pl. imperativu *ńeśće*; před *ń*, *l* a býv. měkkými retnicemi je naproti tomu na většině území stejně jako v záp. podskupině zachováno tvrdé *s*, *z*, např. *sñih*, *zle*, *spivać*.⁸⁴

⁷⁹ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 301.

⁸⁰ Tamtéž, s. 301.

⁸¹ Tamtéž, s. 301.

⁸² Tamtéž, s. 300.

⁸³ Tamtéž, s. 300.

⁸⁴ Tamtéž, s. 300.

2.7.3 Skloňovací koncovky

V instr. pl. všech skloňovacích typů převládá koncovka *-mi (-ami)*, např. *za starymi horami*.⁸⁵

V gen., dat., lok. sg. feminin tvrdého skloňování přídavných jmen i rodových zájmen je provedeno vyrovnání ve prospěch etymologicky náležité koncovky 2. pádu, např. *ot te stare mamy – te stare mamje*.⁸⁶

V nom., akuz., instr. sg. feminin měkkého skloňování příd. jm. jsou vesměs koncovky nepřehlasované, např. *inača/inačo cesta – inaču cestu – inaču(m) cestu(m)*.⁸⁷

Skloňování rodových zájmen se podobně jako v jižní podskupině shoduje ve většině tvarů jednak s tvrdým, jednak s měkkým skloňováním příd. jm., např. *teho, temu/tymu, o tym, s tym (jeho, jemu/jimu, o něm, s ním)*, gen., dat., lok. sg. feminin *te...||stareho, staremu/starymu x našiho, našimu, o našim, z našim (mojiho)*, gen., dat., lok. sg. feminin *naši (moji, ji)||staršího, staršimu*.⁸⁸

2.7.4 Slovesné tvary

Ve 3. os. pl. převažuje sestava koncovek *-u, -a/-o, -aju*, např. *nesu – proša, leža, umja / prošo, ležo, umjo – volaju*. Slovesa „jíst, vědět“ mají ve 3. os. pl. tvary *jez'a, vjez'a/jez'o, vjez'o*.⁸⁹

V indikativu přítomnosti slovesa „být“ ve významu existenciálním a ve funkci spony existují tvary složené, tj. 1. os. sg. *(ja/jo) sem/sym je*||zčásti také *joy je*, 2. os. *(ty) si je/tyz je*, 1. os. pl. *(my) zmy/zme su*, v záporu *ňeňi sem/sym, ňeňi zmy/nesu zmy/ñezmy su* apod.⁹⁰

⁸⁵ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 301.

⁸⁶ Tamtéž, s. 301.

⁸⁷ Tamtéž, s. 301.

⁸⁸ Tamtéž, s. 301.

⁸⁹ Tamtéž, s. 301.

⁹⁰ Tamtéž, s. 301–302.

2.8 Hlavní znaky nářečí česko-polského smíšeného pruhu v souboru hlásek

2.8.1 Souhlásky

Na celém území česko-polského smíšeného pruhu existuje dvojice *l* – *l*. Toto rozvržení je v podstatě stejné jako v nářečích východomoravských a slezských; *l* se v severozápadní části území artikuluje špičkou jazyka, v jihovýchodní části se většinou vyslovuje jako neslabičné *u* (obalovaná výslovnost).⁹¹

Vyskytují se zde měkké retnice *p'*, *b'*, *m'*, *f'*, *v'* proti tvrdým. Tyto retnice mají v jazyce větší rozsah než v severní podskupině východomoravských nářečí a v okrajových úsecích nářečí slezských, neboť jsou také před původním *e* a jeho střídnicemi a střídnicemi za staré *l* (krátké slabičné *l*), *r'* (dlouhé slabičné *r*), např. *p'eřina*, *m'anovać*, *ov'es*.⁹²

Palatalizované ostré sykavky *ś*, *ź* jsou na rozdíl od slezských nářečí také před původním *e* a jeho střídnicemi, v jistém rozsahu i před střídnicemi za staré *r'*, např. *śedlok*, *źeli*, *źym*. Na části území však *s'*, *z'* splynulo se *ś*, *ź*.⁹³

Na celém území existují fonémy *ʒ'*, *ʒ̣*. Foném *ʒ'* se vyskytuje nejen v nářečích slezských, nýbrž ve shodě s úseky východomoravskými za předhistorickou skupinu **dj*, jako *cuʒ'y*, *m'eʒ'a*, ale navíc též za původní **g'*, např. *na noʒ'e*.⁹⁴

Souhlásky *t'*, *d'*, *ň* se ve slezských nářečích vyskytují ve větším rozsahu než v nářečích středomoravských a východomoravských, a sice před starým *e* a před bývalým *ɛ*. Také v česko-polském nářečním pruhu se vyskytují.

Fonémy *t'*, *d'* se však vyslovují také asibilovaně jako *ć*, *ʒ'*, jejich rozsah je podobný jako ve slezských nářečích. Na části území však *ć*, *ʒ'* splynulo s *ć*, *ʒ̣*, např. *ćyrp'ec*, *ʒeržeć*.⁹⁵

Foném *g* existuje ve větším rozsahu než na celém ostatním území, neboť nastala změna původního *g* > *h*, např. *głova*, *noga*, proto se naopak v omezeném rozsahu vyskytuje foném *h*, např. *hoʒ'ic* x *choʒ'ic*, hlavně ve slovech přejatých ze slezského nářečí a ze spisovné češtiny.⁹⁶

⁹¹ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 307.

⁹² Tamtéž, s. 307.

⁹³ Tamtéž, s. 307.

⁹⁴ Tamtéž, s. 307.

⁹⁵ Tamtéž, s. 307.

⁹⁶ Tamtéž, s. 307.

Za původní **l** po retnicích je před tvrdými dásňovými souhláskami skupina **el**, např. *peľny*, *veľna*, v ostatních případech **il**, za **l** po jiných samohláskách než po retnicích je zčásti **lu**, např. *dlug*, *slup*, zčásti **ul**, *ol/úl*, popř. *u* nebo i jiné střídnice, např. *žulč*.⁹⁷

Za původní **r** i za **r'** před tvrdými dásňovými souhláskami je **ar**, v případech s někdejší délkou **or**, např. *barzo*, *kark*, *čorny*, za **r'** v ostatních případech **yr/ir, yř**, popř. **er, er**, např. *čyrňi*, *v'yrba*, *serce*.⁹⁸

Změně *sh-* > *zh-* ve výchmor. a střmor. nářečních skupinách odpovídá v česko-polském smíšeném pruhu asimilace původní skupiny **sg-** > **zg-**, např. *zgoda*. Zachováním skupin **šč**, **žž** se toto nářečí shoduje s ostatními slezskými, s východomoravskými a středomoravskými.⁹⁹

Zajímavá je také výslovnost zdvojeného (dlouhého) **n** (*kam'yunny*, *dřev'anny*).¹⁰⁰

Často se vyskytuje progresivní asimilace hlásky **v** k předcházející neznělé závěrové souhlásce, např. *tfardy*, *kf'ičec*, v omezenějším rozsahu také po souhláskách úžinových, např. *šf'yčka*, *chfalič*.¹⁰¹

Před **ć**, **ź** (**č**, **ž**) se objevuje místo **s**, **z** – **ś**, **ź** (**š**, **ž**), např. *kość*, *jeźźić*, na většině území také před **ń**, **l** a měkkými retnicemi, např. *śnyg*, *źle*.¹⁰²

Za někdejší skupinu ***sr'-**, **čr'-** se objevuje skupina **stř-**, např. *f postřotku*.¹⁰³

Za zmínku stojí také porůznu a nedůsledně se objevující vkladné **j** před měkkými souhláskami v zavřených slabikách.

Setkáváme se také s náhradou **i** za protetické **j** nebo s úplnou absencí hlásky **j**.

Absence skupiny **vž-** se vyskytuje na začátku slova.

Před **i** a **e** se hlásky **k** a **g** vyslovují palatalizovaně.

⁹⁷ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 308.

⁹⁸ Tamtéž, s. 308.

⁹⁹ Tamtéž, s. 309.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 310.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 310.

¹⁰² Tamtéž, s. 311.

¹⁰³ Tamtéž, s. 311.

2.8.2 Samohlásky

Samohlásky jsou jen krátké, jejich soubor má ve většině nářečí sedm samohlásek ústních *i, y, e, a, o, u, ů* (široké, otevřené *u*).¹⁰⁴

Všude se vyskytují dvě nosové samohlásky, a to *ɤ* a *y*. Za staré krátké *o* se vyskytuje nosovka *ɤ*, za dlouhé nosovka *ɥ* nebo jejich střídnice, např. *dymb*, *rynka*.¹⁰⁵ Fonetická realizace nosovek jako samohlásek s nosovým přídechem se na většině území zachovává pouze uvnitř slova před úžinovými souhláskami. Ve velké míře jsou nosovky zachovány také v případech na konci slova. Jako nosové samohlásky se zde zčásti vyslovují i původní skupiny ústní samohláska + nosová souhláska.

Staré *y* (také *y < i*) a rovněž *y* vzniklé zkrácením *y* je podmíněno předchozí souhláskou; přesto však *i* a *y* fungují téměř na celém území jako samostatné fonémy, neboť v jistých případech se vyskytuje nové *y* také po měkkých souhláskách, např. *p'yce*, *b'yda*, i po *č, š, ž*, a dokonce i po *ř*. Po hláskách *k', g'*, na části území také v jistém rozsahu po *ch' (h')*, je naopak *i* za původní *y, y*, např. *k'ivač, dlug'í*.¹⁰⁶

Původní *u* po tvrdých i měkkých souhláskách se zachovalo, také *u* vzniklé krácením *ú*. Ve tvarech gen. pl. typu *očy, ušy* (*oči, uši*) nejde o přehlásku, nýbrž o podoby vzniklé analogií podle typu *košci*.¹⁰⁷ Pokud jde o rozdíly v rozvržení *i* a *y*, v sz. části smíšeného pruhu je po *č, ž, š* jako v převážné části východní podskupiny slezských nářečí *-i*, kdežto na ostatním území vládne *-y*. V menším územním rozsahu je v sz. části *i* také po *ř*, kdežto v ostatních nářečích je *i* jen za původní krátké *i* a *y* za dřívější dlouhé jakéhokoli původu (např. *gřib, kuříc x řyka, střybło*).¹⁰⁸

Staré *e* (i *e < ě*) je na celém území zčásti zachováno, ale:

- a) před nosovými souhláskami je však za ně *y* (*i*), např. *paňynka*
- b) před tvrdými dásňovými souhláskami pravidlem nastala dispalatalizace *e > 'o* a *ě > 'a*, např. *šostra, ňev'asta, m'asto*. Za někdejší *é* po měkkých a bývalých měkkých souhláskách i za dlouhé *ě* (také za *e* a *ě* sekundárně zdložené) je důsledně *y* (*i*), před tvrdými dásňovými souhláskami pak dispalatalizací *'ú* (*u*) za *é* a *'o* za bývalé dlouhé *ě*, např. *mlyko, ňyśc, gřych, lúd, přiňús, p'osek*.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 307.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 308.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 308.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 308.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 313.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 308.

Staré *o* se na celém území zčásti zachovalo, ale:

a) před nosovými souhláskami je za něj *û* (*u*), např. *kop'ec* x *hunym*

b) za staré *ó* (i za někdejší *o* sekundárně zdloužené) je pravidlem *û* (*u*), např. *kûň*. Střídnice *o*, *û* (*u*) jsou na rozdíl od všech ostatních nářečí také v případech z předhistorických skupin **tort*, **tolt*, např. *broda*, *glos*, *vrûna*, *plûmyň*.¹¹⁰

Původní *a* po tvrdých i měkkých souhláskách zůstalo zachováno, ale za dřívější *á* (také za *a* sekundárně zdloužené) je většinou *o*, před nosovými souhláskami pak *û* (*u*) jako za *o* původní, např. *blozyn*, *obroz*, *mûm*, *pûn*.¹¹¹

Za původní krátkou nosovku *ę* je většinou *y*, za dlouhou *ų* s palatalizací předcházející souhlásky, nebo jejich střídnice, např. *ćyšk'i*, *m'esyunc*.¹¹²

Původní *u* po tvrdých i měkkých souhláskách se zachovalo, rovněž *u* vzniklé z *ú*.

Často se vyskytuje druhá varianta záporky *ne* v podobě *ñi*.

V některých slovech nedošlo k přehlásce *u, ú > í*.

2.8.3 Výslovnost hlásek

Samohlásky po pauze se zpravidla vyslovují s nasazením rázovým anebo s jiným protetickým (*'akurat*, *'isć*). Ráz před vokálem se však neartikuluje všude stejně energicky, bývá oslaben a v rychlejší výslovnosti někdy dokonce mizí.¹¹³

Samohlásky před pauzou vyznívají zpravidla volně. Rázovou rekurzi mívá jen interjekce *'o'!* a důrazná negace *ñi'*. Znělé párové souhlásky ztrácejí před pauzou svou znělost (*gat*, *ob'ot*, *rynkof*, *sumśot*).¹¹⁴

Seskupení vokál + vokál (V + V)

Dvě samohlásky téhož slova (jednoduchého i složeného), není-li první z nich *i*, (*y*), se vyslovují zpravidla s přechodem volným (*geometer*, *zaogřivo*).

Ve skupině *i* (*y*) + V se v témž slově vyvinulo vždy hiátové *j*: *familija*, *Francyja*, *kumedyja*; patří sem také zpravidla stálá číselná spojení (*dvijadvacet*).¹¹⁵

Také na rozhraní dvou slov je pravidlem výslovnost s přechodem přímým: *na oko*, *do Ameryk'i*. Setkají-li se na rozhraní dvou slov dvě stejné samohlásky, nesplývají

¹¹⁰ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 308.

¹¹¹ Tamtéž, s. 309.

¹¹² Tamtéž, s. 309.

¹¹³ Kellner, A., *Východolašská nářečí I. Moravská a slezská nářečí*. Vydává dialektologická komise při Matici moravské, Sv. 3., Brno 1946, s. 75.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 75.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 75-76.

nikdy v jediný vokál, nýbrž vyslovují se obě zřetelně, bez rázu: *jo se ešče podojym, kole tego ogňa*. Jen vznikne-li mezi oběma samohláskami pauza, vysloví se zpravidla druhý vokál s rázem: *ty|'a jo, to ňejiz'e dogrumady*.¹¹⁶

Seskupení K + V (konsonant + vokál)

Toto seskupení na švu složených slov se vyslovuje vždy bez rázu a jako jedna slabika, např. *odučyc* (o-du-čyc). V předložkových spojeních je pravidlem vázaná výslovnost bez rázu: *nad očami* (na-do-ča-mi).¹¹⁷

Seskupení K + K

Asimilace znělosti

Zpětná spodoba (regresivní)

V seskupení párových souhlásek nastává zpětná asimilace znělosti, a to v témž slově (jednoduchém i složeném) i na rozhraní dvou slov (*gdo, ňigz'e, bapka, břuy go boli*).¹¹⁸

Před *h* (*γ*) se spodobuje neznělá souhláska ve znělou všude tam, kde se drží znělá výslovnost *h* (*γ*), např. *zhoz'ila*. Před znělým *h* také trvá beze změny etymologicky znělá souhláska: *zhruba*. Ve spojení s následující neznělou souhláskou se *h* mění v *ch* (*lechk'i*).¹¹⁹

Také souhláska *ř* se stává neznělou před neznělým konsonantem (*buřka, ňekuřce*). V témž slově však samo podléhá postupné asimilaci, např. *křest, křupać, tři*. Na rozhraní dvou slov zůstává znělé a má aktivní asimilační schopnost (*g řyce, mož řykać*).¹²⁰

Souhláska *v* se vždy spodobuje zpětně uvnitř slova i na rozhraní slov (*fčora, ftedy, fp'untek*). Na rozhraní slov *v* asimiluje předchozí neznělý konsonant (*chlob voło na ňego*). Spodoba je také pravidlem před zájmenem osobním *vum*, např. *furd vum chce coši povjez'eć*.¹²¹

Před jedinečnými souhláskami se spodobují neznělé konsonanty ve znělé na rozhraní dvou slov – stejně jako před vokály – *jag je duma*. Uvnitř téhož slova spodoba před jedinečnými souhláskami zpravidla nenastává (*chlastać, pochraňać, zosmoška*). Nastává před jedinečným *m* jen ve dvou slovesných kategoriích, a to a) vždy v 1. pl.

¹¹⁶ Kellner, A., *Východolašská nářečí I. Moravská a slezská nářečí*. Vydává dialektologická komise při Matici moravské, Sv. 3., Brno 1946, s. 76-77.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 77-78.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 78.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 78-79.

¹²⁰ Tamtéž, s. 79.

¹²¹ Tamtéž, s. 79.

imperativu (*kubmy, zapłoz'my*); b) ve *-γmy* (nezřídka však vedle *-chmy*) 1. pl. minulého času (*mjeliγmy*).¹²²

Předložka *s* důsledně trvá nezměněna v zájmených výrazech (*ś ňimi, s nami*), nikoli však před *muj, naš (vaš)*, např. z *mojum rynkum, z našym psym*.¹²³

V slovesných a jmenných složeninách se ještě hojně zachovává *s-*, nezřídka však již *z-*, např. *sjyžžac se||zjyžžac*.¹²⁴

Podobu *z-* místo *s-* mají vždy *zješć, zm'ysac, zmočac, zvařic*. Vždy je také akuzativní *ze* „asi“: *ze štyry baby*.¹²⁵

Předložka a předpona *ot* ukazuje na tentýž vývoj jako v sousedních českých nářečích: *od lasa, od něgo, odepla, odevřic – ot pana boga, otv'yrac*.¹²⁶

Postupná spodoba (progresivní)

Tento typ spodoby znělosti nastal v případě seskupení „neznělý párový K + ř“, např. *křik, skřidlo, třic*.¹²⁷

Dalším případem je seskupení „neznělý párový K + v“. Zde je třeba rozlišovat dva typy, a to typ *tv'uj a sv'uj*. V prvním případě, tj. po neznělé souhlásce závěrové, spodoba nastala pravidlem po celém území (*břitfa, marekf'a, mortfy, kfartyr*). V typu *svuj*, tj. se souhláskou *v* po neznělé souhlásce úžinové, výslovnost není jednotná. Spodoba je zpravidla na Těšínsku a většinou na Jablunkovsku (*svobodny, buk se sfali, šf'yčka, chfila*). Naproti tomu na Fryštátsku, v západním okrajovém pásu a v nejjihnější úseku Jablunkovska asimilace zpravidla nenastává (*posvožac, sv'uzac – Dětmarovice*).¹²⁸

V seskupení *cv, cv', čv* se však zpravidla vyslovuje *v* (*čvochać*).¹²⁹

Kromě tohoto všeho nastávají také změny artikulační (změny artikulačního místa a způsobu artikulace, splývání hlásek, zjednodušování a zánik souhlásek, vsouvání hlásek, protetické a hiátové hlásky), ale těmito jevy se ve své práci podrobně nezabývám.

¹²² Kellner, A., *Východolašská nářečí I. Moravská a slezská nářečí*. Vydává dialektologická komise při Matici moravské, Sv. 3., Brno 1946, s. 79.

¹²³ Tamtéž, s. 80.

¹²⁴ Tamtéž, s. 80.

¹²⁵ Tamtéž, s. 80.

¹²⁶ Tamtéž, s. 81.

¹²⁷ Tamtéž, s. 81.

¹²⁸ Tamtéž, s. 81–82.

¹²⁹ Tamtéž, s. 82.

Co se týče kvantity, jak už bylo řečeno výše, všechny samohlásky jsou krátké. Stopy starších délek se zde dodnes zachovaly tam, kde se kvantitou změnila kvalita hlásek (*dovać, prodło, b'ydok, faroř*).¹³⁰

Nářečí česko-polského smíšeného pruhu je zajímavé také tím, že hlavní slovní přízvuk bývá zpravidla na druhé slabice od konce (tzv. penultimě).¹³¹

2.9 Hlavní rysy nářečí česko-polského smíšeného pruhu v oblasti tvaroslovné

V následující kapitole podávám přehled skloňování podstatných jmen, přídavných jmen a zájmen a nastíním problematiku časování.

2.9.1 Skloňovací koncovky

Poměr mezi deklinací tvrdých a měkkých typů substantiv je zhruba stejný jako ve východních nářečních skupinách. Kolísavě se vyskytuje koncovka podle tvrdé deklinace v nom. a akuz. substantiv neuter se základem na *-c* (typ *serco, vajco*) jako ve východomoravských nářečích. Stejně jako v nářečích středomoravských a ostatních slezských je koncovka *-u* v lok. sg. substantiv maskulin a neuter (*na biču, na sercu*).¹³²

Substantiva končící na měkkou souhlásku (*kořyň, lok'ec'*; *kolňa, Maruša*) patří k měkké deklinaci jako ve východních nářečních skupinách. Zachovává se však tvrdá deklinace substantiv se základem na *-s, -z* (jako ve většině slezských nářečí) a též u substantiv na *-l*.¹³³

V dat. sg. substantiv maskulin je na rozdíl od polštiny koncovka *-ovi* jen u životných, např. *gazdov'í* v lok. sg. se *-ovi* spíše neobjevuje, častější je *-u*, např. *gazdu*.¹³⁴

V 7. pádě množného čísla všech deklinací je po celém území jednotná koncovka *-m'í* nebo *-am'í*, např. *břegam'í*.¹³⁵

Tvar nom. pl. mužských tvrdých adjektiv a rodových zájmen rozlišuje rod mužský životný spolu se substantivem životným (označujícím osoby) podobně jako ve všech

¹³⁰ Kellner, A., *Východolašská nářečí I. Moravská a slezská nářečí*. Vydává dialektologická komise při Matici moravské, Sv. 3., Brno 1946, s. 115.

¹³¹ Tamtéž, s. 118.

¹³² Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 309.

¹³³ Tamtéž, s. 309.

¹³⁴ Tamtéž, s. 311.

¹³⁵ Tamtéž, s. 310.

východních nářečních skupinách.¹³⁶ Místo kategorie životnosti a neživotnosti se však v podstatě rozlišuje kategorie osobovosti a neosobovosti. Substantiva označující zvířata se deklinují jako neživotná.¹³⁷

V gen. sg. neživotných podstatných jmen mužského rodu se vyskytuje koncovka **-u** v rozsahu zhruba stejném jako v jiných východních nářečích, např. *čaju*, kuřu.¹³⁸

V gen. pl. podstatných jmen mužského rodu je koncovka **-ův** (*-ůf*), v měkkém skloňování častěji **-i** (*-y*), např. *ožralcův, p'ekaři*.¹³⁹

Tvar akuz. pl. osobních podstatných jmen mužského rodu se shoduje s tvarem gen., např. *ožralcův, p'ekaři*.¹⁴⁰

Koncovky nepřímých pádů podstatných jmen typu *kurčě/-ym/-yn* jsou v jednotném čísle vyrovnány s měkkým skloňováním, např. gen. *čelyňća*, dat. *čelyňću*.¹⁴¹

Sjednocení skloňovacích koncovek v množném čísle je provedeno nejen v instr. všech typů, nýbrž také v dat. podstatných jmen všech rodů, kde vládne koncovka **-ům/-um**, např. *p'ekařům, sukňům*, a většinou i v lok. s převažující koncovkou **-ach**, např. *p'ekařach, sukňach*.¹⁴²

Tvar nom. (a neživotného) akuz. sg. mužského rodu přídavných jmen přivlastňujících mužským osobám končí na **-ův** (*-ůf*), např. *synův*. Ve všech ostatních pádech mají přivlastňovací přídavná jména skloňování složené.¹⁴³

Příklonný tvar zvrátneho zájmena v dat. je po celém území **se**, v akuz. na většině území **še**.¹⁴⁴

Ve skloňování zájmen *můj, tůj, sůj/svůj* jsou zpravidla podoby nestažené, např. *mojigo, mojimu, moja...*, v gen., dat., lok. sg. ženského rodu *moji ...*¹⁴⁵

Tvar nom., akuz. středního rodu číslovky „dva“ se většinou shoduje s tvarem mužského rodu.¹⁴⁶

Skloňování rodových zájmen se podobně jako ve slezských nářečích ve většině tvarů shoduje se skloňováním přídavných jmen, v jejich rozvržení ke skloňování tvrdého a měkkého typu jsou však mezi nářečimi podobné rozdíly jako u přídavných

¹³⁶ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 310.

¹³⁷ Tamtéž, s. 311.

¹³⁸ Tamtéž, s. 311.

¹³⁹ Tamtéž, s. 311.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 311.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 311.

¹⁴² Tamtéž, s. 311.

¹⁴³ Tamtéž, s. 311.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 312.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 312.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 312.

jmen; všude je „tvrdé“ skloňování, např. v případech *tego, tymu...*, *jego, jymu/jimu...*, gen., dat., lok. sg. ženského rodu *tej/te...*, kdežto „měkké“ skloňování v případech *mojigo, mojimu...*, *moji, ji...*¹⁴⁷

Vyskytují se zde jednotné delší tvary gen., akuz. a dat., lok. zájmena 2. osoby jednotného čísla a zvratného zájmena *čeb'e, šeb'e*.¹⁴⁸

Schéma složeného skloňování adjektiv:¹⁴⁹

vzor *dobry, -o, -e*

	maskulinum	femininum	neutrum
sg. nom.	<i>dobry</i>	<i>dobro</i>	<i>dobre</i>
gen.	<i>dobrego</i>	<i>dobre</i>	<i>dobrego</i>
dat.	<i>dobrymu</i>	<i>dobre</i>	<i>dobrymu</i>
akuz.	<i>dobrego</i> (živ.) <i>dobry</i> (neživ.)	<i>dobrum</i>	<i>dobre</i>
lok.	<i>dobrym</i>	<i>dobre</i>	<i>dobrym</i>
instr.	<i>dobrym</i>	<i>dobrum</i>	<i>dobrym</i>

	maskulinum	femininum	neutrum
pl. nom.	<i>dobři</i> (osob.) <i>dobre</i> (neosob.)	<i>dobre</i>	<i>dobre</i>
gen.	<i>dobrych</i>	<i>dobrych</i>	<i>dobrych</i>
dat.	<i>dobrym</i>	<i>dobrym</i>	<i>dobrym</i>
akuz.	<i>dobrych</i> (osob.) <i>dobre</i> (neosob.)	<i>dobre</i>	<i>dobre</i>
lok.	<i>dobrych</i>	<i>dobrych</i>	<i>dobrych</i>
instr.	<i>dobrymi</i>	<i>dobrymi</i>	<i>dobrymi</i>

¹⁴⁷ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 314.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 314.

¹⁴⁹ Kellner, A., *Východolašská nářečí I. Moravská a slezská nářečí*. Vydává dialektologická komise při Matici moravské. Sv. 3., Brno 1946, s. 155–156.

vzor *glupi*, -'o, -'i (v'elk'i, -o, -'i)

	maskulinum	femininum	neutrum
sg. nom.	<i>glupi</i>	<i>glup'o</i> (v'elko)	<i>glupi</i>
gen.	<i>glupigo</i>	<i>glupi</i>	<i>glupigo</i>
dat.	<i>glupimu</i>	<i>glupi</i>	<i>glupimu</i>
akuz.	<i>glupigo</i> (živ.) <i>glupi</i> (neživ.)	<i>glup'um</i> (v'elkum)	<i>glupi</i>
lok.	<i>glupim</i>	<i>glupi</i>	<i>glupim</i>
instr.	<i>glupim</i>	<i>glup'um</i> (v'elkum)	<i>glupim</i>

pl. nom.	<i>glupi</i> (osob.) <i>glupi</i> (neosob.)	<i>glupi</i>	<i>glupi</i>
gen.	<i>glupich</i>	<i>glupich</i>	<i>glupich</i>
dat.	<i>glupim</i>	<i>glupim</i>	<i>glupim</i>
akuz.	<i>glupich</i> (osob.) <i>glupi</i> (neosob.)	<i>glupi</i>	<i>glupi</i>
lok.	<i>glupich</i>	<i>glupich</i>	<i>glupich</i>
instr.	<i>glupimi</i>	<i>glupimi</i>	<i>glupimi</i>

Schéma skloňování rodových zájmen:¹⁵⁰

vzor *tyn*, *ta*, *to*

	maskulinum	femininum	neutrum
sg. nom.	<i>tyn</i>	<i>ta</i>	<i>to</i>
gen.	<i>tego</i>	<i>te</i>	<i>tego</i>
dat.	<i>tymu</i>	<i>te</i>	<i>tymu</i>
akuz.	<i>tego</i> (živ.) <i>tyn</i> (neživ.)	<i>tum</i>	<i>to</i>
lok.	<i>tym</i>	<i>te</i>	<i>tym</i>
instr.	<i>tym</i>	<i>tum</i>	<i>tym</i>

¹⁵⁰ Kellner, A., *Východolašská nářečí I. Moravská a slezská nářečí*. Vydává dialektologická komise při Matici moravské. Sv. 3., Brno 1946, s. 158–161.

	maskulinum	femininum	neutrum
pl. nom.	<i>ći</i> (osob.) <i>ty</i> (neosob.)	<i>ty</i>	<i>ty</i>
gen.	<i>tych</i>	<i>tych</i>	<i>tych</i>
dat.	<i>tym</i>	<i>tym</i>	<i>tym</i>
akuz.	<i>tych</i> (osob.) <i>ty</i> (neosob.)	<i>ty</i>	<i>ty</i>
lok.	<i>tych</i>	<i>tych</i>	<i>tych</i>
instr.	<i>tymi</i>	<i>tymi</i>	<i>tymi</i>

VZOR *un, una, uno*

	maskulinum	femininum	neutrum
sg. nom.	<i>un</i>	<i>una</i>	<i>uno</i>
gen.	<i>ńego</i>	<i>ńi</i>	<i>ńego</i>
dat.	<i>ńimu</i>	<i>ńi</i>	<i>ńimu</i>
akuz.	<i>go</i>	<i>jum</i>	<i>go</i>
lok.	<i>ńim</i>	<i>ńi</i>	<i>ńim</i>
instr.	<i>ńim</i>	<i>ńum</i>	<i>ńim</i>

	maskulinum	femininum	neutrum
pl. nom.	<i>uńi</i> (osob.) <i>uny</i> (neosob.)	<i>uny</i>	<i>uny</i>
gen.	<i>ńich</i>	<i>ńich</i>	<i>ńich</i>
dat.	<i>ńim</i>	<i>ńim</i>	<i>ńim</i>
akuz.	<i>jich</i> (osob.) <i>uny</i> (neosob.)	<i>uny</i>	<i>uny</i>
lok.	<i>ńich</i>	<i>ńich</i>	<i>ńich</i>
instr.	<i>ńimi</i>	<i>ńimi</i>	<i>ńimi</i>

vzor *naš, naša, naše*

	maskulinum	femininum	neutrum
sg. nom.	<i>naš</i>	<i>naša</i>	<i>naše</i>
gen.	<i>našego</i>	<i>naše naši</i>	<i>našego</i>
dat.	<i>našymu</i>	<i>naše naši</i>	<i>našymu</i>
akuz.	<i>našego (živ.)</i> <i>naš (neživ.)</i>	<i>našum</i>	<i>naše</i>
lok.	<i>našym</i>	<i>naše naši</i>	<i>našym</i>
instr.	<i>našym</i>	<i>našum</i>	<i>našym</i>

	maskulinum	femininum	neutrum
pl. nom.	<i>našy (osob.)</i> <i>naše (neosob.)</i>	<i>naše</i>	<i>naše</i>
gen.	<i>našych</i>	<i>našych</i>	<i>našych</i>
dat.	<i>našym</i>	<i>našym</i>	<i>našym</i>
akuz.	<i>našych (osob.)</i> <i>naše (neosob.)</i>	<i>naše</i>	<i>naše</i>
lok.	<i>našych</i>	<i>našych</i>	<i>našych</i>
instr.	<i>našymi</i>	<i>našymi</i>	<i>našymi</i>

vzor *muj, moja, moji*

	maskulinum	femininum	neutrum
sg. nom.	<i>muj</i>	<i>moja</i>	<i>moji</i>
gen.	<i>mojigo</i>	<i>moji</i>	<i>mojigo</i>
dat.	<i>mojimu</i>	<i>moji</i>	<i>mojimu</i>
akuz.	<i>mojigo (živ.)</i> <i>muj (neživ.)</i>	<i>mojum</i>	<i>moji</i>
lok.	<i>mojim</i>	<i>moji</i>	<i>mojim</i>
instr.	<i>mojim</i>	<i>mojum</i>	<i>mojim</i>

	maskulinum	femininum	neutrum
pl. nom.	<i>moji</i>	<i>moji</i>	<i>moji</i>
gen.	<i>mojich</i>	<i>mojich</i>	<i>mojich</i>
dat.	<i>mojim</i>	<i>mojim</i>	<i>mojim</i>
akuz.	<i>mojich</i> (osob.) <i>moji</i> (neosob.)	<i>moji</i>	<i>moji</i>
lok.	<i>mojich</i>	<i>mojich</i>	<i>mojich</i>
instr.	<i>mojimi</i>	<i>mojimi</i>	<i>mojimi</i>

Schéma skloňování bezrodých zájmen:¹⁵¹

vzor *gdo, co*

nom.	<i>gdo</i>	<i>co</i>
gen.	<i>kogo</i>	<i>čego</i>
dat.	<i>kumu</i>	<i>čymu</i>
akuz.	<i>kogo</i>	<i>co</i>
lok., instr.	<i>kim</i>	<i>čym</i>

vzor *jo, ty, my, vy*

sg. nom.	<i>jo</i>	<i>ty</i>
gen., akuz.	<i>mje, mňe</i>	<i>čeb'e</i>
dat.	<i>mje, mi, mňe</i>	<i>čeb'e</i>
lok.	<i>mňe</i>	<i>čeb'e</i> ¹⁵²
instr.	<i>mnum</i>	<i>tebum</i>

pl. nom.	<i>my</i>	<i>vy</i>
gen., akuz., lok.	<i>nas</i>	<i>vas</i>
dat.	<i>num</i>	<i>vum</i>
instr.	<i>nami</i>	<i>vami</i>

¹⁵¹ Kellner, A., *Východolašská nářečí I. Moravská a slezská nářečí*. Vydává dialektologická komise při Matici moravské. Sv. 3., Brno 1946, s. 158, 162.

¹⁵² A. Kellner však uvádí tvary *tob'e* a *teb'e*, ale v uvedených lokalitách jsem tyto tvary nikdy neslyšela.

2.9.2 Slovesné tvary

Původní tvar 1. osoby sg. slovesa „být“ veskrze zanikl.¹⁵³ Ve významu existenciálním i ve funkci spony má v indikativu přezenta složené tvary (*joch je; jo je; tyz'je; mychmy súm; vys'c'e súm atd.*). Ve 2.os. sg. je *-s'/-es'* ve funkci osobního morfému (pomocného slovesa) v minulém čase.¹⁵⁴ V imperativu slovesa *být* jsou tvary: *byz', byz'my ...*¹⁵⁵ Tvary budoucího času slovesa „být“ mají v severním úseku území podobu *bydym, byz'eš, byz'e; bydymy, byz'eće, bydum*.

Ve tvarech 1. osoby sg. i pl. minulého času se poměrně často vyskytují pohyblivé osobní morfémy *-ch* (*-ech*), *-chmy*, např. *joch nosil*.¹⁵⁶

Tvary rozkazovacího způsobu s 2. osobou sg. na *-i(j)/-y(j)* mají po celém území v 1. a 2. osobě pl. zakončení *-i(j)my, -i(j)će*, např. *zavřij – zavřijmy, zavřijće*.¹⁵⁷

Příčestí trpné se i ve výrazech výsledného stavu vyskytuje jen ve tvarech složeného skloňování (*je tu um'ecúne*), pokud se vyskytne přechodník přítomný, je v podobě adverbializované (*ňechcyncy*).¹⁵⁸

Z morfologizovaných jevů největší územní rozsah zaujímají podoby s *u* ve slovesných tvarech 2. třídy (*stanul – stanuc, zamknuć – zamknuty*), proti východnějším podobám na *-nył, nyc', -nyty/ňûny*, vyskytující se v severozápadní části smíšeného pruhu.¹⁵⁹

Ve slovesných tvarech 1. osoby pl. oznamovacího a rozkazovacího způsobu je na celém území koncovka *-my* (*ňesyomy, ňyžmy*).¹⁶⁰

Ve tvarech 3. osoby pl. převládá sestava koncovek *-ûm, -ûm, -ajûm/-um, -um, -ajum* (*ňesûm – prošûm, um'ûm – volajûm*).¹⁶¹

Infinitiv končí na *-ć / ě* (*ňysć/ňysě*), existují však u některých sloves i podoby bez *-ć/-ě* (*p'yc, mûc*).¹⁶²

Příčestí minulé a příčestí trpné sloves typu *umře – umřić/umřyc* je po celém území *umřil, umřila ... – umřity ... / umřyl ...,* respektive *umřûł, umřyla*.¹⁶³

¹⁵³ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 310.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 312.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 312.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 310.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 310.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 310.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 313.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 312.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 312.

¹⁶² Tamtéž, s. 312.

¹⁶³ Tamtéž, s. 312.

V přičestí minulém sloves typu *spadně – spadnuć/-nyć* je podobně jako ve slezských nářečích tvar jednotného čísla mužského rodu pravidlem s *-ny/-nu-*, ostatní tvary pak jsou bez této přípony (*chytnyl x chytla*).¹⁶⁴

Vlivem fonetického vývoje koncové nosovky u sloves 1.–3. i 4. třídy je na většině území tvar 1. osoby sg. všech sloves zakončen na *-m* (*ňesym – prošym*).¹⁶⁵

Přičestí minulé typu *vzûn* vzniklo rozložením nosovky a zánikem koncového *l*.¹⁶⁶

U sloves s infinitivem na *-ić* existují právě v mnou zkoumaném nevelkém severním úseku kolem Orlové podoby jednotného čísla přičestí minulého typu *b'ûł, p'ûł..., umřûł..., zgřešûł* (ale *b'yła, p'yła..., umřyla..., zgřešyla...*).¹⁶⁷

U sloves na *-eć* jsou ovšem ve všech nářečích smíšeného pruhu podoby s náležitou depalatalizací, např. *leżoł – leżała, um'oł – um'ala*.¹⁶⁸

Složené tvary budoucího času nedokonavých sloves se ve většině nářečí, zvláště v 1. osobě sg. mužského rodu, řidčeji také v jiných rodech a osobách, ve shodě s polštinou často tvoří spojením *bydym... + přičestí minulé významového slovesa* (*bydym m'oł*).¹⁶⁹

2.9.3 Časování

Tvary jednoduché

Indikativu přezenta má čtverý typ koncovek:¹⁷⁰

1. *-ym, -eš, -e, -ymy, -eće, -um* (u sloves 1. třídy *ňesym, tnym, bijym*, u 2. třídy *stanym, zamknym*, u 5. třídy *pišym, b'erym* a u sloves 6. třídy *kupujym*);
2. *-ym, iš (-yš), -i (-y), -ymy, -iće (-yće), um* (u sloves 3. třídy *ćyrp'ym||ležym, ćyrp'iš||leżyš*, u sloves 4. třídy *nošym*);
3. *-um, oš, -o, -umy, -oće, -ajum* (u sloves 5. třídy vzoru *volać, stav'ac – volum, stav'um*);
4. *-ym, -yš, -y, -ymy, -yće, -um* (nejméně produktivní typ: u sloves 3. třídy vzoru *um'eć – um'ym*).¹⁷¹

¹⁶⁴ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 312.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 314.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 314.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 314.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 314.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 314.

¹⁷⁰ A. Kellner má třídění sloves podle kmene infinitivního, tedy do šesti tříd, s tématy *-0-, -nu-, -ě-, -i-, -a-, -ova-*.

¹⁷¹ Kellner, A., *Východolašská nářečí I. Moravská a slezská nářečí*. Vydává dialektologická komise při Matici moravské. Sv. 3., Brno 1946, s. 168–169.

Imperativ

a) Typ *kudli* (s neodsunutým *-i*) se zachovává tam, kde by odsunutím koncového *-i* vzniklo neobvyklé seskupení souhlásek, např. *zapňi*, *pokudli*, *zamři* (tj. oči) Dětmárovice, *zapumňi*.

b) V 1. os. pl. je veskrze koncovka *-my*: *byž'my*.

c) U sloves typu *tříc*, *čuňc*, *legnuć*, *rvać* nastalo vyrovnání mezi sg. a pl. jako v českých a polských nářečích: *utřiće*, *utňiće*.

d) Místo koncového *-i* se objevuje zhusta, zvláště na Těšínsku, analogicky *-ij* (podle *b'ij*, *p'ij*): *zapňij*, *zamkňij*. Koncovka *-ij* je na stálém postupu, a proto je těžké vést přesnější hranici mezi výslovností *-i* a *-ij*.¹⁷²

Infinitiv končí na *-ć* nebo na *-c*: *ňyść*, *paść*, *ležeć*, *nośić*||*p'yc*.¹⁷³

Příčestí minulé odsouvá koncové *-l* veskrze v mužském rodě kmenů zavřených: *ňus*, *p'yk*, *mug*, *spod*.¹⁷⁴

Příčestí trpné má jen tvary složené (jmenné tvary tohoto participia se nedochovaly). Příp. *-ny* bývá u sloves s infinitivním kmenem alespoň dvojslabičným zakončeným na *-ě*, *-a*, *-ova*, např. *zmochany*, *nachlastany*; *-uny* je u sloves s infinitivním kmenem souhláskovým a s víceslabičným infinitivním kmenem na *-i*: *přiňesuny*, *okrazuny*, *zrob'uny*, *narozuny*. Přípona *-ty* se vyskytuje u sloves s infinitivním kmenem samohláskovým, ale jen jednoslabičným od původu nebo sekundárně: *umyty*, *vyplety*; *naloty*, *nakrote*, *ustoty*.¹⁷⁵

Přechodník přítomný jako participium skoro úplně zanikl, snad jediným dochovaným typem je ustrnulá podoba na *-ęcy* v případech *ňechcyncy* a *přidym chytajyncy*.¹⁷⁶

Přechodník minulý zanikl beze stopy.¹⁷⁷

Podstatné jméno slovesné na *-i* je běžné: *šečyňi*, *mlucyňi*, *třiči*, *graňi*, *schraňani*.¹⁷⁸

¹⁷² Kellner, A., *Východolašská nářečí I. Moravská a slezská nářečí*. Vydává dialektologická komise při Matici moravské, Sv. 3., Brno 1946, s. 170.

¹⁷³ Tamtéž, s. 171.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 171.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 171.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 171.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 172.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 172.

Tvary složené

Minulý čas je jeden a tvoří se zpravidla podle tohoto typu:

sg. 1. *nošil-ech, nošila-ch, nošilo-ch*

2. *nošil-eš, nošila'-š, nošilo-š*

3. *nošil, nošila, nošilo*

pl. 1. *nošili-γmy (||-chmy), nošily-γmy (||-chmy)*

2. *nošili-šće, nošily-šće*

3. *nošili, nošily*

V 1. os. sg. jsou tedy pravidlem tvary na **-ch** nebo **-ech** (končí-li se souhláskou přičestí, k němuž se má připojit): *m'alach synka, pastach krovu*. Podobně i v 1. os. pl. **-γmy (||-chmy)**: *šlimy, rob'ililymy*. Toto **-ch, -γmy** je pohyblivé, připíná se zpravidla k prvnímu slovu větného taktu: *šostryγ nim'ala, dumach to ňestyšoľ*. Ne docela ojediněle se zesilují tvary na **-ech** předsunutým **že-**, ale beze změny na významu. Tak je tomu na Fryštátsku (kolem Orlové): *vžunažech se novy kabot, přiv'uzžech ji japko, ve službježech byla, tožey dostala*. Kromě uvedených typů – a nezřídka i vedle nich (i u těže osoby) – vyskytuje se v celé oblasti ještě typ *jo m'ol, jo se vžun, jo myšlala*, tedy přičestí ve spojení s osobním zájmenem bez jiných tvarů označujících osobu: *my rob'ili, my přišli, my m'aly, šlimy, ňimuglimy spac'*.¹⁷⁹

Futurum se vyjadřuje u sloves nedokonavých spojením infinitivu nebo přičestí minulého s pomocným slovesem *bedym||bydym*. Infinitiv nalézáme při subjektech všech osob, nejsou-li mužského rodu sg., a ve větách bezpodmětných: *bydym p'yc*. Sporadickou výjimkou je v sg. žen. rodu a v pl. přičestí na **-la, -li**: *jo bydym jutro p'ykla chlyb, ňebydymy mugli*. V sg. rodu mužského je pravidlem přičestí minulé ve větší části nářečí: *bydym m'ol došć*.¹⁸⁰

Kondicionál přítomný se skládá z přičestí minulého a z kondicionálu pomocného slovesa *być*: sg. 1. os. *jo bych to doľ||šoľ bych*, 2. os. *ty byž doľ*, 3. os. *un by doľ*; pl. 1. os. *my by dali||dalibyγmy, gdybyγmy mugli*, 2. os. *vy byšće dali (||dalibyšće)*, 3. os. *uňi by dali*. Zřídka zastihujeme *by* i v 1. os. sg.: *jo by to uš ňeporaž'yła*. Pravidlem je *by* v 1. os. pl., začíná-li se větný takt zájmenem: *my by to přiňyšli, my by se vžyňi*.¹⁸¹

Kondicionál minulý: *dyby my ňebyli pumugli, lepšy by bylo, dybymy byli šli*.¹⁸²

¹⁷⁹ Kellner, A., *Východolašská nářečí I. Moravská a slezská nářečí*. Vydává dialektologická komise při Matici moravské, Sv. 3., Brno 1946, s. 173.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 174.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 175.

¹⁸² Tamtéž, s. 175.

Pasivum se vyjadřuje jednak spojením příslušného tvaru slovesa *być* s přičestím trpným, ovšem složeným (*skrs ćeb'ey był bity*), jednak častěji slovesem reflexivním (*trova še šeće*).¹⁸³

Kellner má třídy rozděleny podle kmene infinitivního, má jich tedy šest, nikoli pět jako podle kmene přítomného:

třída 1.: vzor *ňysć*, ind. prez. akt. sg. 1. *ňesym*, 2. *ňešeš*, 3. *ňeše*; pl. 1. *ňesyomy*, 2. *ňešeće*, 3. *ňesum*; vzor *ćuńć*, sg. 1. *tnym*, 2. *tņeš*, 3. *tņe*; pl. 1. *tnyomy*, 2. *tņeće*, 3. *tņum*; vzor *třić*, sg. 1. *třym*, 2. *třeš*, 3. *tře*; pl. 1. *třyomy*, 2. *třeće*, 3. *třum*; vzor *bić*, sg. 1. *bijym*, 2. *biješ*, 3. *bije*; pl. 1. *bijomy*, 2. *bijeće*, 3. *bijum*;

třída 2.: vzor *stanyć*, ind. prez. akt. 1. *stanym*, 2. *staņeš*, 3. *staņe*; pl. 1. *stanomy*, 2. *staņeće*, 3. *stanum*; vzor *zamknyć*, sg. 1. *zamknym*, 2. *zamkņeš*, 3. *zamkņe*; pl. 1. *zamknyomy*, 2. *zamkņeće*, 3. *zamknum*;

třída 3.: vzor *umjeć*, ind. prez. akt. sg. 1. *um'yym*, 2. *um'yš*, 3. *um'y*; pl. 1. *um'yomy*, 2. *um'yće*, 3. *um'um*; vzor *ćyrp'ec* (*ležeć*), sg. 1. *ćyrp'yym* (*ležym*), 2. *ćyrpiš* (*leżyš*), 3. *ćyrpi* (*leży*); pl. 1. *ćyrp'yomy* (*ležomy*), 2. *ćyrpiće* (*leżyće*), 3. *ćyrp'um* (*ležum*);

třída 4.: vzor *nošić*, ind. prez. akt. sg. 1. *nošym*, 2. *nošiš*, 3. *noši*; pl. 1. *nošyomy*, 2. *nošiće*, 3. *nošum*;

třída 5.: vzor *wołać*, ind. prez. akt. sg. 1. *wohum*, 2. *wołoš*, 3. *woło*; pl. 1. *wohomy*, 2. *wołoće*, 3. *wołajum*; vzor *pisać* sg. 1. *pišym*, 2. *pišeš*, 3. *piše*; pl. 1. *pišyomy*, 2. *pišeće*, 3. *pišum*; vzor *brać* sg. 1. *b'erym*, 2. *b'ereš*, 3. *b'ere*; pl. 1. *b'eryomy*, 2. *b'ereće*, 3. *b'erum*;

třída 6.: vzor *kupovać*, ind. prez. akt. sg. 1. *kupujym*, 2. *kupuješ*, 3. *kupuje*; pl. 1. *kupujomy*, 2. *kupujeće*, 3. *kupujum*.¹⁸⁴

Nepravidelné sloveso *być* má v prez. sg. tvary: 1. *joch je* (*joy je*), 2. *tyš je*, 3. *un je*; pl. 1. *my sum*, 2. *vyšće sum*, 3. *uňi sum*.

V záporu jsou pravidlem opisy s *ňima*: sg. 1. *jo ňima*||*joy ňima*, 2. *tyž ňima*, 3. *un ňima*; pl. 1. *my ňesum*, 2. *vy ňešće*, 3. *uňi ňesum*.¹⁸⁵

¹⁸³ Kellner, A., *Východolašská nářečí I. Moravská a slezská nářečí*. Vydává dialektologická komise při Matici moravské, Sv. 3., Brno 1946, s. 175.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 175–199.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 199–200.

2.9.4 Některé další tvaroslovné změny

Zajímavé je také zachovávání tzv. pobočných slabik v různých případech odchýlně od jiných nářečí, souvisící s neexistencí slabičného *l*, *r* a jiných souhlásek (*klnuć/klnyć*), nebo jejich odstranění zánikem jedinečné souhlásky, např. v gen. sg. *kv'e/kf'e*. Na druhé straně se můžeme také setkat s plnou slabikou vzniklou epentezí samohlásky, např. *hyłtać, tyrvać, chaterny*.¹⁸⁶

¹⁸⁶ Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972, s. 311.

2.10 Zkoumané lokality a základní informace o nich

Tato kapitola poukazuje na to, že lokality spojuje nejen to, že spolu sousedí, ale také jejich osudy jsou víceméně vzájemně propojeny.

Všechny níže popsané lokality se nacházejí v severovýchodní části České republiky v moravskoslezském kraji.

2.10.1 Dětmarovice

Obec leží 9 km severozápadně od okresního města Karviná, se kterým také hraničí. Dalším hraničním městem je Orlová, obec Dolní Lutyně a Petrovice u Karviné. Obec tvoří dvě katastrální území – Dětmarovice a Koukolná.

Počet obyvatel této obce je asi 5000.

První písemná zmínka o Dětmarovicích sahá do roku 1305, kdy obec byla majetkem těšínských knížat. V poslední čtvrtině 17. století jsou však již Dětmarovice součástí dolnolutyňského taaffovského panství. Roku 1792 koupil Dětmarovice Jan Larisch, spojil je s karvinskými statky a takto setrvaly až do roku 1927, kdy došlo k zestátnění některých statků.

Jednou ze zajímavostí je to, že se zde nachází tepelná elektrárna Dětmarovice, která je součástí akciové společnosti ČEZ. Stavba byla dokončena v roce 1976 a v posledních letech prošla rozsáhlým ekologickým programem, je plně odsířena.

Co se týče památek, za zajímavou je pokládána tzv. Nebrojova kaple, která byla postavena v roce 1860 v blízkosti pohřebiště z třicetileté války. Je pojmenovaná po dětmarovickém fojtovi, který byl uznáván pro své zásluhy za dobré vedení obce. Podle legendy byla panem Františkem Nebrojem postavena na památku nešťastné lásky. Krásnou památkou je také římsko-katolický kostel svatě Máří Magdalény. Je vystavěn v novorománském slohu a vyzdoben stropními malbami znázorňujícími biblické náměty.

2.10.2 Dolní Lutyně

Obec se rozkládá převážně na levém břehu řeky Olše od jejího soutoku s Odrou mezi městy Orlová a Bohumín a obcí Dětmarovice. Obec tvoří dvě katastrální území – Dolní Lutyně a Věřňovice.

Počet obyvatel k 1. 1. 2004 byl 4709. Převládali občané české národnosti, z hlediska statistického a historického je však nezanedbatelná také polská menšina, která zde má svou tradici.

První písemná zmínka o Dolní Lutyni je z roku 1305, kdy se připomíná v soupisu biskupských desátků. Od roku 1700 vlastnili dolnolutyňský statut hrabata Taaffové, kteří si tu vybudovali jako letní sídlo barokní zámek, z něhož dnes zbylo jen torzo. Od roku 1792 byly statek a panství spojeny se jménem Jana Larische. Po roce 1945 docházelo k postupné devastaci majetku, z něhož se dodnes zachovala pouze bývalá správní budova, sýpka a hospodářská budova v areálu bývalého zámku.

Z historických památek na území obce stojí za povšimnutí kostel sv. Jana Křtitele v centru obce se sochami sv. Antonína Paduánského, sv. Jana Nepomuckého, biskupa Patrika a Ukřižovaného, dále polygonní stodola z roku 1805 a socha sv. Jana Nepomuckého před kaplí ve Věřňovicích.

2.10.3 Orlová

Orlová je město ležící 10 km severovýchodně od Ostravy. Vznik Orlové a původ jejího názvu je spojován s pověstí o zjevení orla před opolským knížetem Měškem a jeho manželkou Ludmilou, která následkem úleku předčasně porodila syna Kazimíra. Šťastný otec, který viděl v této události boží znamení, dal na tomto místě vybudovat kapli a později pojmenoval u kaple vznikající osadu Orlová podle původce celé události.

Toto město má přibližně 36 000 obyvatel.

První písemná zmínka o existenci Orlové je datována do roku 1223 v souvislosti s listinou vratislavského biskupa Vavřince. Osada tehdy patřila benediktýnskému řádu sídlícímu v klášteře v Týnci u Krakova. Klášter jím vybudovaný v roce 1291 se stal sídlem opatství. Dalším významným rodem, kterému Orlová připadla, byl rod Bludovských z Bludova. Ti vybudovali v sousedství kostela v roce 1765 zámek, který byl v 70. letech 20. století vlivem poddolování asanován. Zámek sloužil od roku 1902 také jako městská nemocnice.

Ke kulturním památkám patří zejména farní kostel Narození Panny Marie. Jedná se o novogotickou stavbu, jež byla dostavěna počátkem 20. století. Patří k ní soubor soch se schodištěm, ohradní zdi a přilehlý areál zámeckého parku. Kostel je velmi hodnotná trojlodní monumentální stavba s presbytářem z roku 1466. Jeho novogotická úprava je slohově nejčistší v ČR.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Informace týkající se nahrávaných respondentů

Pro nahrávku mluvy nejmladší generace jsem zvolila tři zástupce, respektive zástupkyně. První z nich je Bohuslava Kaszová, která se narodila v roce 1989 v Karviné, kde také absolvovala střední integrovanou školu. Vlastní výuční list v oboru prodejce a výrobce lahůdek. Celý život žije v Orlové. V současné době pracuje jako dělnice v závodě Autopal v Rychvaldě. Další respondentkou je Miroslava Konečná narozená v roce 1991 v Karviné. V současné době navštěvuje Střední odbornou školu Dakol v Orlové, na které studuje hotelnictví a turismus. Jejím bydlištěm jsou celých šestnáct let Dětmarovice. Konečně třetí zástupkyní mladé generace je Veronika Tomanová, jejímž rodištěm je také Karviná. Narodila se v roce 1992. Navštěvuje také Střední odbornou školu Dakol v Orlové, ale obor, který ji zaujal, je obchodnictví. Od svého narození žije v Orlové.

Mluvu střední generace zastupuje paní Marie Kaszová, narozená v roce 1961 v Orlové. Stejně jako její dcera je vyučena v oboru výrobce a prodejce lahůdek. V roce 1982 pracovala jako prodavačka v mléčném baru v Praze. Nyní pracuje v závodě Autopal v Rychvaldě. Celý svůj život je jejím bydlištěm Orlová. Další respondentkou je paní Jindřiška Konečná, která se narodila v Karviné v roce 1960. Je vyučena jako prodavačka textilu. Tomuto odvětví se věnovala poměrně dlouho, ale vystřídala i řadu jiných zaměstnání (prodavačka potravin, zahradnice). Nyní podniká. Do roku 1986 žila v Dolní Lutyni, v současné době jsou jejím domovem Dětmarovice. Dalším nahrávaným zástupcem střední generace je pan Miroslav Konečný, narozený také v roce 1960 v Karviné. Je vyučen v oboru automechanik a zároveň je absolvent Střední policejní školy v Praze, kde studoval od září 1979 do února 1982. Pracoval dvacet let u dopravní policie ČR. V současné době podniká v autodopravě. Do roku 1982 žil v Orlové, v letech 1982–1986 v Dolní Lutyni a nyní jsou jeho bydlištěm Dětmarovice. Posledním nahrávaným respondentem této generace je pan Vlastimil Neuwirth, který se narodil v roce 1953 v Karviné, kde také do roku 1978 bydlel. Od tohoto data je obyvatelem Orlové. V letech 1982–1986 pracoval v Plzni v závodě DIZ Plzeň. Od roku 1986 pracuje jako horník.

Nejstarší zástupkyní staré generace je paní Jiřina Krůlová, která se narodila v roce 1927 v Dolní Lutyni, kde pobývala do roku 1988. V této době se přestěhovala do

Orlové. Celý svůj život pracovala jako prodavačka v řeznictví. V současnosti je bohužel její zdravotní stav natolik vážný, že potřebuje celodenní lékařskou péči. Je pacientkou léčebny dlouhodobě nemocných v Orlové. Respondentkou staré generace je i paní Milada Opolková narozená ve Věřnovicích roku 1934, kde bydlela do roku 1948. Pracovala jako prodavačka a poté jako laminářka v Kovoně. Od roku 1948 bydlí v Dolní Lutyni. Pan Rudolf Opolka se narodil v roce 1930 v Dolní Lutyni, kde dosud bydlí. Pracoval jako soustružník a poté jako údržbář na šachtě. Konečně poslední respondentkou, která zastupuje starou generaci, je i paní Otýlie Venclová narozená v roce 1940 v Horní Lutyni (dnešní Orlová). Kromě osmileté povinné školní docházky dva roky navštěvovala zemědělskou školu. Pracovala jako prodavačka v Kovoně v Karviné. Poté, co se vdala, byla v domácnosti. Celý život bydlí v Orlové.

3.2 Hlavní znaky nářečí česko-polského smíšeného pruhu v souboru hlásek

Na následujících stránkách je podán podrobný hláskoslovný a tvaroslovný rozbor. Nejdříve je popsán daný jev a poté následují slova řazená abecedně chronologicky od rozhovoru č. 1 po rozhovor č. 7. Za slovy do závorky uvádím tučným značením číslo rozhovoru, ve kterém se daný jev nachází, číslo za středníkem označuje číslo řádku daného rozhovoru.

3.2.1 Souhlásky

1. Na celém území česko-polského smíšeného pruhu existuje dvojice *l* – *ł*. Toto rozvržení je v podstatě stejné jako v nářečích východomoravských a slezských; *ł* se v severozápadní části území artikuluje špičkou jazyka, v jihovýchodní části se většinou vyslovuje jako neslabičné *u* (obalovaná výslovnost). V mých příkladech se tedy vyskytovala výslovnost *l* jako *n e s l a b i č n é h o u*. Text obsahoval tyto doklady:

m'ala (1; 14), *prav'yla* (1; 16), *příjechała*, *jechała*, *jechoł* (1; 38; 4; 1, 11), *puł* (1; 17), *vzpum'ala se* (1; 16), *zavoło* (1; 23, 24, 26);

b'oly, *modrob'ole* (2; 5, 33, 35), *był*, *była*, *było*, *niebyło* (2; 5, 21; 3; 35, 42; 4; 2, 4, 5, 14, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32; 5; 3), *gałynś* (2; 3), *młuv'ie* (2; 41), *nagłos* (2; 41), *vydržały* (2; 23), *vy'ungła* (2; 9);

doł (3; 36) *zrob'uł*, *rob'yla*, *rob'ylach* (3; 21, 25, 27; 4; 14, 21);

dlugo (4; 12), *chaľup* (4; 2), *ležaľo* (4; 28), *na gľovje, na gľovym* (4; 25, 26), *ňestyšeli* (4; 17, 19), *ňestaľo* (4; 19), *ňustaľa* (4; 10), *opatrovol* (4; 7), *přišol* (4; 14), *rozťepaľa* (4; 18), *šedol* (4; 30), *smyčyľach* (4; 9), *spadľa, spadľy* (4; 18, 32), *šľach, šľy* (4; 3, 27), *vľosy* (4; 24);

domľuv'unum (5; 29), *m'ala* (5; 14), *mľodo* (5; 28), *myšľala* (5; 43), *ňeobud'ila* (5; 27), *objednaľa* (5; 3), *poňed'alek* (5; 10), *prav'ul šće* (5; 43), *slibila* (5; 37), *do Vľad'islavi* (5; 40), *zebraľa* (5; 3);

do škoľy (6; 15), *ňevypraľa* (6; 23).

2. Vyskytují se zde měkké retnice *p', b', m', f', v'* proti tvrdým. Tyto retnice mají v jazyce větší rozsah než v severní podskupině východomoravských nářečí a v okrajových úsecích nářečí slezských, neboť jsou také před původním *e* a jeho střídnicemi a střídnicemi za staré *l* (krátké slabičné *l*), *ř'* (dlouhé slabičné *r*):

m'ala (1; 14; 5; 14), *prav'yla, prav'ym; prav'ul* (1; 16, 39; 5; 43), *posp'ym* (1; 16), *v'ela* (1; 38; 4; 12), *v'eže, v'ýžc* (1; 6, 17), *v'yře, v'y, v'yš* (1; 42, 43; 6; 27, 42), *vzpum'ala se* (1; 16);

b'oľy, modrob'ole (2; 5, 33, 35), *kř'otečka* (2; 4), *ňev'ym, v'y, v'yře* (2; 13, 21; 3; 21, 34), *pov'ela* (2; 14);

b'erum (3; 21), *ňerob'um, zrob'ul; rob'yla, rob'ylach; rob'ymy* (3; 16, 21, 25, 27; 4; 14, 21; 5; 24), *prav'yl* (3; 35), *v'ela* (kolik; 3; 42);

m'yškali (4; 23), *odv'uz* (4; 16), *p'yři z p'eřin* (4; 5), *v'elkigo, v'elk'i* (4; 16, 27; 5; 41), *v'yncy* (4; 2, 13), *žim'a* (4; 18);

do Jastrymb'a (5; 44), *domľuv'unum* (5; 29), *uprav'uno* (5; 17);

ňeum'ym (6; 43).

3. Palatalizované ostré sykavky *š, ž* jsou na rozdíl od slezských nářečí také před původním *e* a jeho střídnicemi, v jistém rozsahu i před střídnicemi za staré *ř'*. Na části území však *s', z'* splynulo se *š, ž*.

Doklady v textu:

coši (1; 3; 4; 4, 17, 26), *išć* (1; 14), *mušec, mušym, nemušym, mušym, muši* (1; 17; 4; 8; 6; 1, 11), *myšlym; myšliťe; myšlala* (1; 48; 3; 22), *přeže, vleže; vležli, vyležli my* (1; 32, 35; 4; 5, 17, 27), *šostře; do šostry, šostra* (1; 1; 4; 1, 3), *šudme* (1; 17), *v'eže, v'yzć* (1; 6, 17), *vežňe; vžun, vžunšć, vžyna; vžun se; vžunšć* (1; 7; 4; 8, 15; 5; 30; 6; 11);

gałynś (2; 3), *želi* (2; 5), *zkušić* (2; 18);

mošće (4; 11, 31), *mušeli išć* (4; 22), *pod'išo, d'išo* (4; 12; 5; 24, 26), *šedli my, šed'ol* (4; 15, 30), *zaś* (2; 17; 4; 31; 5; 4, 5; 6; 33), *žim'a* (4; 18);

byli šće, žeś (5; 11; 6; 21), *jakši* (5; 12), *ježd'ite* (5; 39), *kajši* (5; 41), *prav'ul šće* (5; 43), *znumošći* (5; 7).

4. Na celém území existují fonémy *ʒ, ʒ*. Foném *ʒ* se vyskytuje nejen v nářečích slezských, nýbrž ve shodě s úseky východomoravskými za předhistorickou skupinu **dj*, jako *cuʒy, m'eza*, ale navíc též za původní **g'*, kde vzniklo tzv. III. palatalizací: *piñinʒy, piñunʒe* (1; 26, 48).

5. Souhlásky *t', d', ň* se ve slezských nářečích vyskytují ve větším rozsahu než v nářečích střmor. a výchmor., a sice před starým *e* a před bývalým *ɔ*. Také v česko-polském nářečním pruhu se vyskytují:

id'e; id'ťe; přid'e; id'er'e (1; 3, 14; 4; 3; 5; 28; 6; 9), *jed'e, přijed'e; pojed'er'e; ňepojed'eš; pojed'er'e, jed'er'e* (1; 2, 20; 5; 35; 6; 15, 31, 35), *ňezapino* (1; 46), *ňi* (1; 1, 39, 41; 2; 11, 21, 30; 5; 41; 6; 13, 31, 42), *vežňe* (1; 7);

kořyňe (2; 9), *mhuvt'e* (2; 41), *mot'e* (2; 2, 26, 28), *ňech, ňecht'e, ňechum* (2; 12, 13, 14, 15), *ňepušćo* (2; 10, 11), *ňeskoři* (2; 12), *ňev'ym, v'yt'e* (2; 13, 21; 3; 21), *ňeznum* (2; 39), *ňima* (2; 29), *ňimo; ňimajum; ňimum* (2; 9; 3; 15; 5; 3), *pujd'e* (2; 14), *ukožťe* (2; 2), *vyťungła* (2; 9);

myšliťe (3; 20, 22), *ňerob'um* (3; 16), *niž* (než, 3; 35);

d'yň, tyd'yň, d'ňi (4; 20; 5; 10), *ňebylo* (4; 22), *ňechcym* (4; 9), *ňepředovali* (4; 29), *ňeslyšeli* (4; 17, 19), *ňestalo* (4; 19), *ňusła* (4; 10), *pod'išo; d'išo* (4; 12; 5; 24, 26), *povyťepovane, vyťepane* (4; 5-6), *rozťepala* (4; 18);

moťe (5; 1, 24, 29, 31), *napišťe, na poňed'atek* (5; 10, 33), *ňed'eli, ňejrychlejšy* (5; 36), *ňeobud'ila* (5; 27), *ňepotřebuje* (5; 12), *ňevyrušym* (5; 25), *šťe* (5; 11, 43), *znoťe, ježd'it'e* (5; 39),

ňemušym (6; 1), *ňeum'ym* (6; 43), *ňevyprala* (6; 23), *ňevyvařujym* (6; 26).

6. Fonémy *t'*, *d'* se však vyslovují také asibilovaně jako *ć*, *ǰ'*, jejich rozsah je podobný jako ve slezských nářečích. Na části území však *ć*, *ǰ'* splynulo s *č*, *ǰ*. Doklady v textu:

bavić se (1; 1), *iść* (1; 14; 4; 21), *jechać, muśeć, vstovać* (1; 17, 18);

dać (2; 17), *puśćo* (2; 3), *smerd'eć* (2; 6), *uřazać* (2; 17), *zkuśić* (2; 18); *robić; zrobić* (3; 15; 6; 28, 39);

piskać (4; 15), *poďivać* (4; 3, 4), *slyšeć* (4; 24), *vźunść* (4; 8; 6; 11);

fetovać, pichać (5; 12, 13), *vyprać* (5; 1);

chystać (6; 1), *kupić* (6; 18), *napsać* (6; 11), *vyprać* (6; 20), *zkušać* (6; 43).

7. Foném *g* existuje ve větším rozsahu než na celém ostatním území, neboť nenastala změna původního *g* > *h*, proto se naopak v omezeném rozsahu vyskytuje foném *h*, hlavně ve slovech přejatých ze slezského nářečí a ze spisovné češtiny. Text obsahoval:

do tego, naproťi tego (1; 2, 32; 3; 20), *go* (1; 23, 24; 4; 9, 12, 25);

dlugo (2; 23; 4; 12), *gałynś* (2; 3), *nagłos* (2; 41), *togo* (2; 4, 9; 3; 31, 33; 4; 16, 22; 6; 35), *vyťungła* (2; 9);

go (3; 21), *pomug* (3; 36);

do takigo (4; 15), *do tego v'elkigo* (4; 16), *do zegrody* (4; 32), *garce* (hrnce, 4; 5), na *głowje, głovym* (4; 25, 26), *strašnego* (4; 4, 26), v *Bogumiñe, Bogumin* (4; 14, 20, 24);

goršy (5; 22), *šesnoctego* (5; 10), *torg'í* (5; 41).

8. Za původní *l* po retnicích je před tvrdými dásňovými souhláskami skupina *el*, v ostatních případech *il*, za *l* po jiných samohláskách než po retnicích je zčásti *lu*,

zčásti *ul*, *ollůl*, popř. *u* nebo i jiné střídnice. Doklady v textu nejsou, proto uvádím příklady: *petne*, *vetna*, *v'ilk*, *chludno*, *plutno*, *žulč*.

9. Za původní *r* i za *r'* před tvrdými dásňovými souhláskami je *ar*, v případech s někdejší délkou *or*; za *r'* v ostatních případech *'yr/ 'ir*, *yř*, popř. *'er*, *er*. Naše texty obsahovaly jen doklady:

garce, nom. sg. *garńec* (4; 5), *mortfy*, *mortfe* (4; 30, 31, 32); *smerd'eć* (2; 6); *torg'i* (5; 41).

10. Změně *sh-* > *zh-* ve výchmor. a střmor. nářečních skupinách odpovídá v česko-polském smíšeném pruhu asimilace původní skupiny, *sg-* > *zg-*. Zachováním skupin *šč*, *žž* se toto nářečí shoduje s ostatními slezskými, východomoravskými a středomoravskými (*zgodá*).

11. Zajímavá je také výslovnost zdvojeného (dlouhého) *n* (*kam'ynny*, *dřev'anny*).

12. Často se vyskytuje asimilace hlásky *v* k předcházející neznělé souhlásce, v omezenějším rozsahu také po souhláskách úzinových. Nastává zde méně častá znělostní asimilace, tzv. progresivní (předcházející neznělá působí dopředu, postupně, na *v-*, které se mění v neznělou souhlásku). V našich textech jen: *kf'otečka* (2; 4), *mortfy*, *mortfe* (4; 30, 31, 32).

13. Před *ć*, *ź* (*č*, *ž*) se objevuje místo *s*, *z* – *ś*, *ź* (*š*, *ž*), na většině území také před *ń*, *l* a měkkými retnicemi.

14. Za někdejší skupinu **sr'-*, *čr'-* se objevuje skupina *stř-*: např. *f postřotku*.

15. Za zmínku stojí také porůznu a nedůsledně se objevující vkladné *j* před měkkými souhláskami v zavřených slabikách.

16. Setkáváme se také s náhradou *i* za protetické *j* nebo s úplnou absencí hlásky *j*. V našich textech jsou tyto doklady:

id'e (1; 3, 14); *inač* (2; 22); *idym* (4; 31), *id'je* (4; 3), *inym* (4; 9, 29), *iść* (4; 22); *id'et'e* (6; 9);

deś, *pudeś* (7; 1, 10); *eśt'e* (3; 35; 5; 27), *nesou* (nejsou, 3; 45).

17. Absence skupiny *vž-* na začátku slova: *dyck'i* (1; 5, 7, 38, 48; 4; 22); *dyť* (3; 25; 5; 6, 24); se shoduje s ostatními českými nářečím.

18. Před *i* a *e* se souhlásky *k* a *g* vyslovují palatalizovaně. V našich rozhovorech: *na k'erum* (1; 14); *k'ery* (2; 33); *k'e* (kdy, 5; 35; 6; 35), *v'elk'i* (4; 27).

3.2.2 Samohlásky

1. Samohlásky jsou jen krátké, jejich soubor má ve většině nářečí sedm samohlásek ústních *i, y, e, a, o, u, ů* (široké, otevřené *u*). V našem textu to jsou samohlásky:

a) v základu slov: *prazdňiny, o prazdňinach* (1; 9; 6; 36, 37), *pry* (1; 16), *puť* (1; 17), *tež* (1; 2; 2; 23; 3; 5, 34; 4; 31; 5; 44), na *vratnici, z vratnice* (1; 24), *vubec* (1; 31; 2; 39; 4; 17; 6; 15), *zpatk'i* (1; 19, 20); *domaci* (2; 38), *krasne* (2; 5, 24), *mist'ni* (2; 29); *v brylach* (3; 5), *naroda* (3; 31), *zakusek* (3; 32), *zajimave* (3; 43, 47), *v žadne* (3; 12); *dali* (dál, 4; 31), *do dodavk'i* (4; 15), *hruza* (4; 33), *nadherny* (4; 8), *nadraži* (4; 27), *nas* (4; 15), *naš* (4; 28), *pan* (4; 25), *poblíž* (4; 23), *porozbijane* (4; 29), *pravje* (4; 6), *přes lafkym* (4; 7), *přimo* (4; 18), *rana* (4; 17), *šef, šefa* (4; 15, 22), *zviřuntka* (4; 31); *Klarka* (5; 11), *očkovaňi* (5; 11), *na bal* (5; 37), *příští tydyň* (5; 8), *vas* (5; 25, 27); *dik* (6; 41), *ja, zpatky* (6; 16), *s tatum, tata* (6; 9, 11), *skušky* (6; 37, 39), *utery* (6; 6, 8), *v zaři* (6; 40), *vubec* (6; 15; 7; 8); *ja* (7; 6, 8, 23), *dal* (7; 8), *zatim* (7; 20), *bud' rada* (7; 22), *brachu* (7; 26);

b) v koncovkách substantiv, adjektiv, zájmen a sloves:

želi (2; 5); *z funkci* (3; 45), *z lidovcu* (3; 5); *lud'e, lud'i* (4; 23, 27), *nadraži* (4; 27), *padesat roku* (4; 13), *p'yři* (4; 5); *Kašova* (5; 2), *očkovaňi* (5; 11), *paňi Strakova* (5; 3); *bordelařu* (6; 23), *o prazdňinach* (6; 36, 37), *v zaři* (6; 40);

jarňi (1; 9, 10, 11), *pololetňi* (1; 10); *b'oly* (2; 33, 35), *krasne* (2; 5, 24), *krucune* (2; 21), *mist'ni* (2; 29), *modrob'ole*, (2; 5), *novy* (2; 26), *pjekne* (2; 26), *uschnyte* (2; 25); *obviněny* (3; 47), *pry tam je zapleteny* (3; 39), *stejňi* (3; 11), *zajimave* (3; 43, 47); *caly* (4; 28), *krasny* (4; 6), *mortfe, mortfy* (4; 30, 31, 32), *nadherny* (4; 8), *opřity* (4; 30), *pjekny* (4; 13), *porozbijane* (4; 29), *povyťepovane, rozbite, rozbity* (4; 5, 28), *rozervane* (4; 6), *ruskymi* (4; 11), *staršy* (4; 25), *strašne, strašnego* (4; 4, 6, 24, 26), *v'elk'i* (4; 27), *vybite* (4; 33), *vyťepane, povyťepovane* (4; 5, 6), *zabit'i* (4; 28); *goršy* (5; 22), *pjekna, příští tydyň* (5; 8, 28), *stare* (5; 7), *šesnoctego* (5; 10), *volne* (5; 1, 3); *dobre* (7; 7), *špatne* (7; 14);

ji zavolo (1; 24), *s ňim* (1; 38), *z te pečovatelky* (1; 43); *k'ery* (2; 33), *tak'i* (takový, 2; 5, 14, 38); *v jakychsi* (3; 39), *v žadne te* (3; 12); *každy* (4; 20), *takovy* (4; 7);

c) krácení ve slovesných tvarech: *myslym* (1; 48), *nevim*, *nev'ym* (1; 31; 6; 28, 29; 2; 21), *nezapino* (1; 46), *posp'ym* (1; 16), *pravi* (1; 5, 17), *v'yře*, *v'y*, *vite*, *nevim* (1; 42, 43; 2; 13; 3; 43; 7; 8); *dać* (2; 17), *d'ivum se* (2; 26), *nazyvo* (2; 21, 22), *pod'ivej se*, *pod'ivać* (2; 3, 38; 3; 42; 4; 3, 4), *pujd'e* (2; 14), *začyno* (2; 5); *mysliře*, *ja si myslim* (3; 20, 22, 37), *řikate* (3; 1); *piskać*, *zapiskali* (4; 15, 22); *jezd'ře* (5; 39), *ma* (5; 18), *napišeme* (5; 34), *pichać* (5; 13), *přid'e* (5; 28), *robi* (5; 19), *slibila*, *pod'ivumy* (5; 37); *ja neumim* (6; 25, 27), *maš* (6; 5), *mušym*, *muši* (6; 11), *mužeš* (6; 2), *neumim prat* (6; 25), *němušym* (6; 1); *mam* (7; 5), *mužeš byt* (7; 12), *neplatim*, *řikam* (7; 47, 48), *nemaš* (7; 49);

d) krácení v příponách slov domácích i cizích: *Topolanka* (3; 1); *and'eliček* (4; 7), *v Bogumiře*, *Bogumin* (4; 14, 20, 24); *blondyna* (5; 28), *do Rybňika* (5; 40, 42, 44), *Ježiš* (5; 22); *bordelařu* (6; 23), *z tančaku* (6; 35); *obchodňika* (7; 3), *od Lukaše* (7; 26).

2. Všude se vyskytují dvě nosové samohlásky, a to *y* a *y*. Za staré krátké *o* se vyskytuje nosovka *y*, za dlouhé nosovka *y* nebo jejich střídnice. Fonetická realizace nosovek jako samohlásek s nosovým příděchem se na většině území zachovává pouze uvnitř slova před úžinovými souhláskami. Ve velké míře jsou nosovky zachovány také v případech na konci slova. Jako nosové samohlásky se zde zčásti vyslovují i původní skupiny *ústní samohláska a nosová souhláska*.

V prvním rozhovoru: *bydymy se bavić* (1; 1, 17), *byd'e* (6; 27, 41); *piňinzy* (1; 26), *piňunze* (1; 48), *skûnd* (1; 23). V koncovkách 4. sg. rodových zájmen a řadových číslovek *na k'erûm*, *na usmûm* (1; 14,15), osobního zájmena r. žen. *jûm* (1; 5, 6, 7). Ve 3. pl. ind. préz. sloves: *majûm prazdňiny d'ecka*, *sûm* (1; 9, 10), *stojûm* (1; 32, 33, 34).

Ve druhém rozhovoru se vyskytují následující příklady: 1. os. sg. ind. préz. *ukožym* (2; 1), *možym* (2; 18); 3. os. pl. ind. préz. *bydûm* (2; 4), *sûm* (2; 25), *d'ivûm* (2; 26); sloveso „být“ ve význ. existencionálním a ve funkci spony má v préz. složené tvary *joch je*, *tyž je*, *mychmy sûm*, *vyš će sûm* ..., v záporu *joch ňima*, *tyž ňima*. Rozhovor obsahuje tvary *ňimo* (2; 9), *ňima* (není, 2; 29); *galyns* (2; 3), *uschnyte* (2; 25), *vyt'ungla* (2; 9);

Ve třetím, čtvrtém, pátém a šestém rozhovoru se vyskytují slovesné tvary 1. os. sg. ind. préz. *idym* (4; 31), *něhcym* (4; 9), *přidym*, *idym* (4; 30, 31), *něvyrušym* (5; 25), *potřebujym* (5; 1), *prasknym*, *bonznym* (5; 29, 31); *něvyvařujym* (6; 26), *řeknym* (6; 42); tvary 3. os. pl. ind. préz.: *sûm* (3; 10), *ňerob'ûm*, *ňimajûm* (3; 16), *b'erûm* (3; 21), dále

slovesné tvary neurčité, jako **infinitivy**, **příčestí**: *vzúnšć*, *vžyna* (4; 8; 6; 11), *vžún* (4; 14).

Tvary substantiv rodu ženského a takových, jež se podle ženského vzoru deklinují, mají v 7. sg. *s mamûm* (4; 2, 4), *s tatûm* (6; 9) – z původního dlouhého -*o*; ve 4. sg. *přes lafkym* (4; 7) – z původního krátkého -*o*.

Tvary adjektiv a zájmen mají ve 4., 7. sg. *dobrûm* (3; 36), *bolavûm* (5; 14), *domluv'unûm* (5; 29, 31), *jakûm* (5; 24), *s ňum* (5; 11), *vžún dovolenûm* (5; 30); výrazy adverbializované: *dudum* (4; 8, 10, 12, 29, 32).

3. a) Staré *y* (také *y < i*) a rovněž *y* vzniklé zkrácením *y* je podmíněno předchozí souhláskou; přesto však *i* a *y* fungují téměř na celém území jako samostatné fonémy, neboť v jistých případech se vyskytuje nové *y* také po měkkých souhláskách i po *č*, *š*, *ž*, a dokonce i po *ř* :

myšlym (1; 48), *posp'ym* (1; 16), *prav'yla, prav'ym prav'yl* (1; 16, 39; 3; 33), *v'yře*, *ňev'ym*, *v'y*, *v'yš* (1; 42, 43; 2; 12, 20; 3; 20, 32; 6; 27, 42); *ružyčky* (2; 22), *začyno* (2; 5); *fšycy* (3; 11), *řyct* (3; 21); *fšycko*, *fšycy* (4; 5, 26, 28), *odjyžd'ali* (4; 11), *rob'yla*, *rob'ylach* (4; 14, 21), *smyčylach* (4; 9), *talyře* (4; 5); *goršy* (5; 22), *ňejrychlejšy* (5; 36), *spokojym* (5; 8), *šychte* (5; 18, 25); *ňemušym*, *mušym* (6; 1, 11), *ňeum'ym* (6; 43), *vjegy* (6; 1, 20), *vjeřym* (6; 42);

b) Po hláskách *k'*, *g'*, na části území také v jistém rozsahu po *ch'* (*h'*), je naopak i za původní *y*, *y* : *dyck'i* (1; 5, 7, 38, 48; 4; 22), *peňeženk'i* (1; 48), *zpatk'i* (1; 19, 20); *tak'i* (takový, 2; 5, 14, 38; 4; 6, 15, 25; 6; 18); *dodavk'i* (4; 15), *v'elk'i* (4; 27); *dvanostk'i* (5; 24), *od sušark'i* (5; 1), *v'elk'i torg'i* (5; 41).

c) Původní *u* po tvrdých i měkkých souhláskách se zachovalo, také *u* vzniklé krácením *ú*. Ve tvarech gen. pl. typu *očy*, *ušy* (*oči*, *uši*) nejde o přehlásku, nýbrž o podoby vzniklé analogií podle typu *košci*.

d) Pokud jde o rozdíly v rozvržení *i* a *y*, v sz. části smíšeného pruhu je po *č*, *ž*, *š* jako v převážné části východní podskupiny slezských nářečí *-i*, kdežto na ostatním území vládne *-y*, což je i náš případ. V menším územním rozsahu je v sz. části *i* také po *ř*, kdežto v ostatních nářečích je *i* jen za původní krátké *i* a *y* za dřívější dlouhé jakéhokoli původu (např. *gřib*, *kuřic* x *řyka*, *střybło*).

4. Staré *e* (i *e < ě*) je na celém území zčásti zachováno, ale:

a) před nosovými souhláskami je za ně *y*: *inym* < *enem* (1; 2), *ku tymu* < *ku temu* (1; 7), *taksikym přijede* (1; 20); *s tymi* (3; 20), *tymu* (2; 29), *tyn* (2; 31, 33, 35; 3; 6, 42; 4; 8, 9, 12, 20, 23, 27); *d'yň, tyd'yň* (4; 20; 5; 8), *jedyn* (4; 25), *s tymi* (4; 11); *pojadymy, jadymy* (5; 36, 44); nebo *i*: *ňimo, ňima; ňimajûm; ňimûm* (2; 9, 29; 3; 16; 5; 3); *niž* (3; 35), *o ňim* (3; 20); *zim'a* (4; 18);

b) před tvrdými dásňovými souhláskami pravidlem nastala dispalatalizace *e* > *'o*: *šostře* (1; 1); *do šostry, šostrá* (4; 1, 3), *přišol* (4; 14), *šed'ol* (4; 30), nebo *ě* > *'a*: *m'ala* (1; 14), *vzpum'ala se* (1; 16); *uřazác* (2; 17), *vydržaly* (2; 23); *caly rozbity* (4; 28), *ležalo* (4; 28), *odjyžd'ali* (4; 11); *jadymy, pojadymy* (5; 36, 44), *m'ala* (5; 14), *myslala* (5; 43) *poňed'alek* (5; 10); *zkušác* (6; 43);

Za někdejší *é* po měkkých a bývalých měkkých souhláskách i za dlouhé *ě* (také za *e* a *ě* sekundárně zdložené) je důsledně *y* (*i*): *piňunze* (1; 26, 48), *v'yžc* ('vézt' 1; 17); *kořyňe* (2; 9); *p'yři* (4; 5); *mlyka* (6; 18); před tvrdými dásňovými souhláskami pak dispalatalizací *'û* (*u*) za *é*; dále *'o* za bývalé dlouhé *ě*: *o šudme* (1; 17);¹⁸⁷ *b'oly* (2; 33, 35), *kf'otečka* (2; 4), *krucûne* (2; 21), *modrob'ole* (2; 5); *d'ura* (4; 18), *ňûsla* (4; 10), *odv'ûz* (4; 16); *uprav'ûno* (5; 17), *domluv'ûnum* (5; 29). Ale i v těch místech, kde je zpravidla *û*, vyslovuje se vždy *u*, platí to např. pro číslovky.

5. Staré *o* se na celém území zčásti zachovalo, ale:

a) před nosovými souhláskami je za něj *û* (*u*): *una, un* (1; 2, 5, 19, 20, 23, 24, 38, 43, 48), *usmum* (1; 14, 15), *vzpum'ala se* (1; 16); *telefon* (2; 26); *uňi* (3; 11, 21), *un* (3; 35, 36); *bumba, bumbarovali, bumby* (4; 18, 21, 24, 27, 32), *un* (4; 25); *una* (5; 22; 6; 41);

b) za staré *ó* (i za někdejší *o* sekundárně zdložené) je pravidlem *û* (*u*): *pomug* (pomohl, 3; 36); *obchud* (4; 28);

Střídnice *o, û* (*u*) jsou na rozdíl od všech ostatních nářečí také v případech z předhistorických skupin **tort, *tolt*, např. *broda, glos, vrûna, plûmyň*. V textu jsou tyto doklady: *naglos* (2; 41); *do zegrody* (4; 32) *na glovje* (4; 25), *na glovym* (4; 26), *vlosy* (4; 24).

¹⁸⁷ Kellner, A., *Východolašská nářečí I. Moravská a slezská nářečí*. Vydává dialektologická komise při Matici moravské, Sv. 3., Brno 1946, s. 43.

6. Původní *a* po tvrdých i měkkých souhláskách zůstalo zachováno, ale za dřívější *á* (také za *a* sekundárně zdloužené) je většinou *o*:

dovo piňúnze (1; 48), *jo se vzpum'ala* (1; 16), *Lucka mo volno?* (1; 13), *ňezapino taxameter* (1; 46), *una už dycki jum čako* (1; 5), *vstovač* (1; 17), *z vratnice zavolo* (1; 23, 24, 26); *jo* (já, 2; 21, 26), *moře* (2; 2, 26, 28), *ňimo* (2; 9), *nazyvo* (2; 21, 22), *ukožym, ukožte* (2; 1, 2), *začyno* (2; 5); *doł* (3; 36); *jako* (nějaká, 4; 17), *jo* (4; 8), *ňepředovali* (4; 29), *obrozek, obrozeček* (4; 7, 8, 9, 12, 13), *opatrovol* (4; 7), *stovaly* (4; 25), *tako* (taková, 4; 17), *vojokami* (4; 11); *dobro, vyrovnano* (5; 15), *vašo Vjerka* (5; 18), *dvanostk'i* (5; 24), *goršy jak jo* (5; 22), *jo mum* (5; 10, 26), *jo myslala* (5; 43) *jo se spokojym* (5; 8), *jo se vžun* (5; 30), *jo slabila* (5; 37), *jo to prasknym* (5; 29, 31), *moře, mo* (5; 1, 6, 7, 24, 29, 31), *šesnoctego* (5; 10), *tako mlodo* (5; 28), *uprav'uno* (5; 17), *zdrovo* (5; 12), *znoře* (5; 39); *jo* (6; 11, 18, 25, 41, 42).

Před nosovými souhláskami pak *û* (*u*) jako za *o* původní: *mûm v'yžt'* (1; 17); *ňechûm* (2; 14), *ňeznûm* (2; 39); *cygûnami, cygûnuf* (3; 21, 37); *mûm* (4; 12), *nûm* (4; 19); *mûm* (5; 10, 26), *ňimûm* (5; 3), *znûmošti* (5; 7), *že se podivûmy* (5; 37); *dûm* (6; 18).

7. Za původní krátkou nosovku *ę* je většinou *y*, za dlouhou *u* s palatalizací předcházející souhlásky, nebo jejich střídnice: *piňúnze* (1; 48); *v'yncy* (4; 2, 13), *zviřûntka* (4; 31).

8. Původní *u* po tvrdých i měkkých souhláskách se zachovalo, rovněž *u* vzniklé z *ú*: *dlugo* (2; 23; 4; 11), *krucune* (2; 21), *puščo, ňepuščo* (2; 3, 10, 11, 14); *kupic* (6; 18), *zkušy, zkušac* (6; 37, 39, 43).

9. Často se vyskytuje druhá varianta zápornky *ne* v podobě *ňi* (1; 1, 39, 41, 48; 2; 11, 21, 30; 5; 41).

10. Dochází také ke krácení: *može* (1; 24); *možym* (2; 18); *možeš* (6; 18), *pomože* (6; 42).

11. Nenastala přehláska *u, ú > i, í*: *luđi, luđe* (4; 23, 27); *kluče* (5; 1, 3, 33, 34); *na jutro* (6; 20, 28), *bordelařu* (5. pád sg.; 6; 23).

12. V některých slovech se ojediněle vyskytuje *e* za starší *o*: *do zegrody* (4; 32).¹⁸⁸

13. Původní *a* zůstalo nezměněno: *čako* (1; 5), *žim'a* ('země' 4; 18).

¹⁸⁸ Kellner, A., *Východolašská nářečí I. Moravská a slezská nářečí*. Vydává dialektologická komise při Matici moravské, Sv. 3., Brno 1946, s. 11.

3.3 Hlavní rysy nářečí česko-polského smíšeného pruhu v oblasti tvaroslovné

3.3.1 Skloňovací koncovky

1. Poměr mezi deklinací tvrdých a měkkých typů substantiv je zhruba stejný jako ve východních nářečních skupinách. Kolísavě se vyskytuje koncovka podle tvrdé deklinace v 1. a 4. pádě singuláru substantiv neuter se základem na **-c** (typ *serco*, *vajco*) jako ve výchomoravských nářečích. Stejně jako v nářečích středomoravských a ostatních slezských je koncovka **-u** v 6. sg. substantiv maskulin a neuter (*na biču*, *na sercu*).

2. Substantiva končící na měkkou souhlásku (*kořyň*, *lok'ec'*; *kolňa*, *Maruša*) patří k měkké deklinaci jako ve východních nářečních skupinách: *kořyňe* (2; 9). Zachovává se však tvrdá deklinace substantiv se základem na **-s**, **-z** (jako ve většině slezských nářečí) a též u substantiv na **-l**.

3. V gen. sg. neživotných substantiv mužského rodu se vyskytuje koncovka **-u** v rozsahu zhruba stejném jako v jiných východních nářečích: *kolem Atomu* (1; 5); *z tego tančaku* (6; 35); *toho ročniku* (7; 14), ale vedle ní je i koncovka starší **-a**: *diskriminace naroda* (3; 31), *bunkra* (4; 16). U maskulin životných je koncovka **-a**: *vy id'eře s tatum do zubařa* (6; 9), ale *od Lukaše* (7; 26) v rozhovoru mladé generace. Genitivní vazby jsou však časté.

4. Ve 3. pádě singuláru substantiv maskulin se na rozdíl od polštiny užívá koncovka **-ovi** jen u životných, v 6. sg. se **-ovi** spíše neobjevuje, častější zakončení je **-u**.

5. V akuz. sg. substantiv rodu ženského se uplatňují koncovky **-ym**, ale také **-e** (za původní nosovku **-o** v krátké pozici), jak dokládají naše texty: *šli přes lafkym* (4; 7), *na glovym* (4; 26); *buchte* (3; 32); *na šychte, randke* (5; 18, 29, 31); *omluvenke, prakse* (6; 20).¹⁸⁹

6. Koncovky nepřímých pádů podstatných jmen typu *kurčę/-ym/-yn* jsou v singuláru vyrovnány s měkkým skloňováním.

7. Tvar nom. pl. tvrdých adjektiv a rodových zájmen rozlišuje rod mužský životný spolu se substantivem životným (označujícím osoby) podobně jako ve všech východních nářečních skupinách. Místo kategorie životnosti a neživotnosti se však

¹⁸⁹ Kellner, A., *Východolašská nářečí I. Moravská a slezská nářečí*. Vydává dialektologická komise při Matici moravské, SV. 3., Brno 1946, s. 147.

v podstatě rozlišuje kategorie osobovosti a neosobovosti. Substantiva označující zvířata se deklinují jako neživotná.

8. V gen. pl. substantiv mužského rodu je koncovka **-ûv (-ûf)**, v měkkém skloňování častěji **-i (-y)**: *kvûli cygunuf* (3; 37); *bez piňinzy zavolo* (1; 26); nověji také tvar *z lidovcu* (3; 5).

9. Tvar akuz. pl. osobních podstatných jmen mužského rodu se shoduje s tvarem gen.

10. Sjednocení skloňovacích koncovek v plurálu je provedeno nejen v **instr.** všech typů, nýbrž také v **dat.** podstatných jmen všech rodů, kde vládne koncovka **-ûm/-um** a většinou i v **lok.**, s převažující jednotnou koncovkou **-ach**: *v brylach* (3; 5), *v lavicach* (3; 15), *v machinacach* (3; 39).

11. V instr. pl. všech deklinací je po celém území ustálena jednotná koncovka **-m'í** nebo **-am'í**: *s tymy cygunam'í* (3; 21); *s vojokam'í* (4; 11).

12. Tvar nom. (a neživotného) akuz. sg. mužského rodu adjektiv přivlastňujících mužským osobám končí na **-ûv (-ûf)**. Ve všech ostatních pádech mají přivlastňovací adjektiva skloňování složené tvrdé, tedy *synovego* jako *dobrego*.

Adjektiva složená mají skloňování složené (M: *dobry, dobrogo, dobrymu, dobrogo/dobry, o dobrym, z dobrym*; F: *dobro, dobrej//dobre, dobrej//dobre, dobrum//dobro, o dobrej//dobre, s dobrum*; N: se od maskulin liší jen 1. a 4. sg. *dobre*). V našich textech např. *strašnego coši* (4; 4), *našla tak'í krasny obrozek – takovy* (4; 6-7), *tako pjekna blondyna mlodo* (5; 28), *co ta packa, co m'ala bolavum* (5; 14), *po stare znumoš'í* (5; 7) aj.

Adjektiva na **-k'í, -g'í, -ch'í** a ostatní adjektiva, jejichž kmen končí na palatální nebo palatalizovanou souhlásku, se skloňují podle složené deklinace měkké (M: *glup'í, glup'igo, glup'imu, glup'igo//glup'í, o glup'im, glup'im*; F: *glup'o, glup'í, glup'í, glup'um//glup'o, o glup'í, s glup'um*; N: se od maskulin liší jen 1. a 4. sg. *glup'í*). Naše texty obsahovaly tvary: *do tak'igo auta, tak'í dodavk'í* (4; 15), *do tego bunkra v'elk'igo* (4; 16); *na ty v'elk'í torgi* (5; 41). Adjektiva končící na **-cy, -zy** přešla většinou k tvrdé flexi (*cuzy, cuzego...*).

13. Skloňování rodových zájmen se podobně jako ve slezských nářečích ve většině tvarů shoduje se skloňováním adjektiv, v jejich rozvržení ke skloňování tvrdého a měkkého typu jsou však mezi nářečímí podobné rozdíly jako u adjektiv; všude je „tvrdé“ skloňování, např. v případech *tego, tymu...*, *jego, jymu/jimu...*, gen., dat., lok.

sg. ženského rodu *tej/te...*, kdežto „měkké“ skloňování v případech *mojigo, mojimu...*, *moji, ji...*

jum (1; 6, 7), *tego* (1; 2, 32; 2; 4, 9; 3; 33, 35; 4; 16, 18, 22; 6; 35), *tymu* (1; 7; 2; 29), *z te pečovatelky* (1; 43); *tyn* (2; 31, 33, 35; 3; 6, 42); *tymu, tymi* (3; 21), *v tych* (3; 15, 42; 4; 2); *jich* (4; 7; 5; 3, 6, 10), *na tym* (4; 30), *v tym jednym* (4; 21).

Deklinace zájmena *ten, ta, to* má v lok. sg. tvary *o tym, tedy i po tym*, z toho vyplývá, že adverbializovaný tvar *potym* (2; 5, 15, 17), který vznikl z předložkového pádu zájmena ukazovacího, má právě tento tvar.

14. U zájmen měkkého skloňování může mít dat. a lok. sg. ženského rodu tvary *našej||naše||naši*. Naše texty obsahovaly tvar *o vaše šostře* (1; 1).¹⁹⁰

15. Ve skloňování přivlastňovacích zájmen *můj, svůj, svůj/svůj* jsou zpravidla podoby nestažené, např. *mojigo, mojimu, moja...*, v gen., dat., lok. sg. ženského rodu *moji ...*

16. Příklonný tvar osobního bezrodého zvrtného zájmena v dat. je po celém území *se*, v akuz. na většině území *še*. V našich textech jsou doklady na 3. pád sg.: *jé, to se pospým, vspunim se ...* (1; 16), *A skund se go una zavolo?* (1; 23); *to musym se vzunsc dudum* (4; 8); *paňi Strakova, se jich zebrała, objednala se jich* (5; 3) i na 4. sg.: *jak se to nazyvo* (2; 21), *a jo se d'ivum* (2; 25) aj.

17. Vyskytují se zde častěji jednotné delší tvary gen., akuz. a dat., lok. zájmena 2. osoby jednotného čísla a zvrtného zájmena *čeb'e, šeb'e*.

18. Tvar nom. akuz. sg. středního rodu číslovky „dva“ se většinou shoduje s tvarem mužského rodu: *dva děcka* (4; 7).

3.3.2 Slovesné tvary

1. Původní tvar 1. osoby sg. slovesa „být“ veskrze zanikl. Ve významu existenciálním i ve funkci spony má v indikativu přezenta složené tvary (*joch je; jo je; tyz'je; mychmy sům; vys'c'e sům atd.*). Ve 2.os. sg. je *-s'/-es'* ve funkci osobního morfému (pomocného slovesa) v minulém čase. V imperativu slovesa *být* jsou tvary: *byz', byz'my ...* Tvary budoucího času slovesa „být“ mají v severním úseku území podobu *bydym, byz'eš*. V našich textech byly užity tvary: *bydymy se bavit' o šostře* (1; 1, 17); *bydum z tego kf'otečka* (2; 4); místo *byz'e* vyslovovaly respondentky: *byd'e robić, ona te byd'e skušac* (6; 28, 43).

¹⁹⁰ Kellner, A., *Východolašská nářečí I. Moravská a slezská nářečí*. Vydává dialektologická komise při Matici moravské, Sv. 3., Brno 1946, s. 160.

2. Ve slovesných tvarech 1. osoby sg. i pl. minulého času se poměrně často vyskytují pohyblivé osobní morfémy **-ch** (**-ech**), **-chmy**. Toto **-ch**, **-chmy** je skutečně pohyblivé a připíná se zpravidla k prvnímu slovu větného taktu. Naše texty obsahovaly tyto doklady: *No a to**ch** vyř**ungla** z tego, bo to nimo kořyňe* (2; 9); *a pravje ž**ech** ři tam našla* (4; 6), *a tak ž**ech** ho ňusla až dudum* (4; 10), *byla ž**ech*** (4; 21), *jecha**la** ž**ech** do šostrý* (4; 1), *přišla ž**ech*** (4; 29), *š**lach** dudum* (4; 29), *tak ž**ech** go vžyna a smyč**ylach** go z Muglinova* (4; 9), *ž**ech** rob'yla v Bogumiňe tak ž**ech** tam byla v tym jednym obchod'e, rob'yl**ach*** (4; 14, 21), *š**lach** dudum* (4; 29); *no ešće ž**ech** vas ňeobud'ila* (5; 27).

3. Tvary rozkazovacího způsobu s 2. osobou sg. na **-i(j)** / **-y(j)** mají po celém území v 1. a 2. osobě pl. zakončení **-i(j)my**, **-i(j)će**: *vej se* (3; 32).

4. Příčestí trpné se i ve výrazech výsledného stavu vyskytuje jen ve tvarech složeného skloňování, pokud se vyskytne přechodník přítomný, je v podobě adverbializované.

5. Z morfologizovaných jevů největší územní rozsah zaujímají podoby s *u* ve slovesných tvarech 2. třídy, proti východnějším podobám na **-nyl**, **nyć**, **-nyty/ňůny**, vyskytující se v severozápadní části smíšeného pruhu: *sum uschnyte* (2; 25), *vyř**ungla*** (2; 9); *chynul* (4; 26).

6. V příčestí minulém sloves typu *spadňe – spadnuć / -nyć* je podobně jako ve slezských nářečích tvar singuláru mužského rodu pravidlem s **-ny-** / **-nu-**, ostatní tvary pak jsou bez této přípony: *spadla, spadly* (4; 32).

7. V příčestí minulém sloves 1. a zčásti též 2. infinitivní třídy se základem zakončeným na souhlásku zaniká koncové **-l**: *un jim pomug* (3; 36).

8. Ve slovesných tvarech 1. osoby pl. oznamovacího a rozkazovacího způsobu je na celém území koncovka **-my**: *bydymy* (1; 1); *podivumy* (5; 37), *pojadymy* (5; 36), *rob'ymy* (5; 24);

9. Ve tvarech 3. osoby pl. převládá sestava koncovek **-úm**, **-ům**, **-ajům** / **-um**, **-um**, **-ajum**: *majum* (1; 9), *stojum* (1; 32, 33, 34), *sum* (1; 9, 10); *bydum* (2; 4), *sum* (2; 24; 3; 10); *b'erum* (3; 20), *ňerob'um*, *ňimajum* (3; 15).

10. Infinitiv končí na **-ě/ě**, existují však u některých sloves i podoby bez **-ě/-ě**: *bavić* (1; 1), *išć* (1; 14), *jechać* (1; 18), *mušeć* (1; 17), *vstovać* (1; 17), *v'yžć* (1; 17); *dać* (2; 17), *smerd'eć* (2; 6), *uřazać* (2; 17), *zkušić* (2; 18); *robić* (3; 16); *išć* (4; 22), *piskać* (4; 15), *podivać* (4; 3, 4), *slyšeć* (4; 24), *vžunść* (4; 8);

fetovač, pichač (5; 12, 13), *vyprač* (5; 1);

chystač (6; 1), *kupič* (6; 18), *napsač, vžunšć* (6; 11), *robič, zrobič* (6; 28, 39), *vyprač* (6; 20), *zkušáč* (6; 43)

11. Přičestí minulé a přičestí trpné sloves typu *umře – umříc / umřyc* je po celém území *umřil, umřila ... - umřity ... / umřyl ...,* respektive *umřůl, umřyla: opřity* (4; 28).

12. Vlivem fonetického vývoje koncové nosovky u sloves 1.–3. i 4. třídy je na většině území tvar 1. osoby sg. všech sloves zakončen na *-m*:

vzpumňim (1; 16); *možym* (2; 18), *ukožym* (2; 1); *potřebujym* (5; 1), *prasknym, bonznym* (5; 29, 31); *ňevyvařujym* (6; 26), *řeknym* (6; 42).

13. Přičestí minulé typu *vžun* vzniklo rozložením nosovky a zánikem koncového *l*. Naše texty mají pouze tvary: *vžunšć* (4; 8), *vžyna žech* (4; 9).

14. Zvláštní pozornost zasluhuje participium *l*-ové sloves na *-ič*; vedle typu *-yl, -yla, -ylo, -yli* – se tu vyskytuje i typ *-ul, -ila/-yla, -ili/-yli*. U sloves s infinitivem na *-ič* existují právě v mnou zkoumaném nevelkém severním úseku kolem Orlové podoby jednotného čísla přičestí minulého typu *b'ůl, p'ůl..., umřůl..., zgrešůl* (ale *b'yla, p'yła..., umřyla..., zgrešyla ...*). V textu je tvar *zrob'ul* (3; 21, 25, 27).¹⁹¹

15. U sloves na *-eč* jsou ovšem ve všech nářečích smíšeného pruhu podoby s náležitou depalatalizací, např. *ležol – ležala, um'ol – um'ala*.

16. Tvary budoucího času slovesa „být“ mají v severním úseku podobu *bydym, byž'eš, byž'e, bydymy, byž'ete, bydum*. V našich textech byly jen tyto tvary: *bydymy, bydym* (1; 1, 17); *byd'e* (6; 28, 43).

17. Složené tvary budoucího času nedokonavých sloves se ve většině nářečí, zvláště v 1. osobě sg. mužského rodu, řidčeji také v jiných rodech a osobách, ve shodě s polštinou často tvoří spojením *bydym ... + přičestí minulé významového slovesa (bydym m'ol)*. V našich textech je však futurum vyjádřeno spojením pomocného slovesa s infinitivem: *bydymy se bavič* (1; 1), *bydym mušec vstovač i jechač* (1; 17, 18).

18. Sloveso *pušćo* (2; 3) náleží do 5. třídy¹⁹² a řadí se ke vzoru *volač*, které má také ve 3. os. sg. koncovku *-o (volo)*.

¹⁹¹ Kellner, A., *Východolašská nářečí I. Moravská a slezská nářečí*. Vydává dialektologická komise při Matici moravské, Sv. 3., Brno 1946, s. 49.

¹⁹² Podle A. Kellnera

3.3.3 Některé další tvaroslovné změny

Zajímavé je také zachovávání tzv. pobočných slabik v různých případech odchýlně od jiných nářečí, souvisící s neexistencí slabičného *l*, *r* a jiných souhlásek, nebo dojde k jejich odstranění zánikem jedinečné souhlásky. Na druhé straně se můžeme také setkat s plnou slabikou vzniklou epentezí samohlásky. Doklady na tento jev v našich textech nejsou.

3.4 Lexikum

Lexikum ve zkoumané oblasti nářečí česko-polského smíšeného pruhu je velmi rozmanité. Vyskytují se zde nejen slova typicky česká, s hláskoslovnými a tvaroslovnými změnami, ale také polonismy a germanismy.

V této části jsem se rozhodla postupovat podle slovních druhů. Nejdříve řadím podstatná jména, která vybírám z jednotlivých rozhovorů, a po nich následují ostatní slovní druhy. Slova jsou řazena abecedně. Nejhojněji je lexikum, které je specifické pro oblast, jíž se zabývám, zastoupeno v oblasti podstatných jmen a sloves.

Slova uvádím v základním tvaru, tzn. jména v nominativu, dále koncovku genitivu, výjimečně i v jiném pádu, zejména jedná-li se o odchylky v deklinaci. Slovesa jsou zapsána v infinitivu, doplněny jsou 1. a 2. osoba singuláru, 3. os. plurálu ind. prez., případně i jiné slovesné tvary; v případě nutnosti je doplněn význam slova. U dokladů z textu uvádím číslo textu a řádek, kde se příslušný tvar vyskytuje.

Jako součást lexika uvádím i neobvyklé vazby a odlišná spojení, která se jinde v Čechách nevyskytují.

3.4.1 Podstatná jména

amper, ampra (4; 25) – nom., gen. sg., m., vz. pán.; kbelík, nespis. kýbl;

bumba, bumby (4; 18) – nom., gen. sg., f., vz. žena; bomba;

borok, boroka (1; 8, 19; 4; 31) – nom., gen. sg., m., vz. pán; chudák, chudáci; nom. pl. *boroki*;

božatko, božatka (2; 24) – nom., gen. sg., n., vz. město; chudáček; nom. pl. *božatka*: chudáčci;

cygun, cyguna (3; 21, 37) – nom., gen. sg., m., vz. pán; *kvůli cygunuf, s cygunami*: kvůli cikánům, s cikány;

dovoleno, dovolene (5; 30) – nom., gen. sg., f., vz. mladá, substantivizované adjektivum; akuz. sg. *dovolenum*: dovolenou;

d'ura, d'ury (4; 18, 19) – nom., gen. sg., f., vz. žena; díra;

d'ýň, d'ňa (4; 20) – nom., gen. sg., m., vz. stroj; den;

gałynś, gałynze (2; 3) – nom., gen. sg., f., vz. píseň; haluz; pol. *gałqź*; zde je střídnice za psl. *o* je i střídnice *-yn-*;

garñec, garca (4; 5) – nom., gen. sg., m., vz. stroj; hrnec; *garce*: hrnce;

glova, glovy (4; 25, 26) – nom., gen. sg., f., vz. žena; akuz. sg. *na glovym*: na hlavu, lok. sg. *na glovje*: na hlavě;
chalupa, chalupy (4; 2) – nom., gen. sg., f., vz. žena; gen. pl. *chalup*: chalup;
kf'otečko, kf'otečka (2; 4) – nom., gen. sg., n., vz. město; kvítečko; *kf'otečka*: kvítečky;
kořyň, kořyňa (2; 9) – nom., gen. sg., m., vz. stroj; kořen; *kořyňe*: kořeny;
lafka, lafky (4; 7) – nom., gen. sg., f., vz. žena; akuz. sg. *přes lafkym*: přes lávku;
luďe, luďi (4; 23, 27) – nom., gen. pl. lidé;
kluč, kluča (5; 1, 3, 33, 34) – nom., gen. sg., m., vz. stroj; klíč; nom. pl. *kluče*, gen. pl. *klučuf*;
mama, mamy (4; 2, 4) – nom., gen. sg., f., vz. žena; instr. sg. *s mamum*: s mámou;
mlyko, mlyka (6; 18) – nom., gen. sg., n., vz. město; mléko;
most, mosta (4; 11, 31) – nom., gen. sg., m., vz. hrad; lok.sg. *na mošte, po mošte*;
ňed'ela, ňed'ele (5; 36) – nom., gen. sg., f., vz. růže; neděle; *po ňed'eli*: po neděli;
obchud, obchoda (4; 28) – nom., gen. sg., m., vz. hrad; obchod;
obrozek, obrozka (4; 7, 8, 9, 12, 13) – nom., gen. sg., m., vz. hrad; obrázek; *obrozeček*: obrázeček;
p'eřina, p'eřiny (4; 5) – nom., gen. sg., f., vz. žena; peřina; *z p'eřin*: z peřin;
piňunže, piňinžy, bez piňinžy (1; 26, 48) – nom., gen. pl. se zkrácenou koncovkou **-í** ; peníze, peněz, bez peňez; akuz. pl. *piňunže*; pomnožné subst. ;
poňed'alek, poňed'alka (5; 10) – nom., gen. sg., m., vz. hrad; pondělí; *na poňed'alek*: na příští týden, po neděli;
p'yři, p'yři (4; 5) – nom., gen. sg., n., vz. stavení; peři;
randka, randky (5; 29, 31) – nom., gen. sg., f., vz. žena; rande; akuz. sg.: *randke*;
šostra, šostry, do šostry, o šostře, (1; 1; 4; 1, 3) – nom., gen., lok. sg., f., vz. žena; sestra;
sušarka, sušark'i, od sušark'i (5; 1) – nom., gen. sg., f., vz. žena; sušárna;
synek, synka (4; 30) – nom., gen. sg., m., vz. pán; hoch, kluk;
šychta, šychty (5; 18, 25) – nom., gen. sg., f., vz. žena; služba; akuz. sg. *šychte*: šichtu, službu;
talyř, talyřa (4; 5) – nom., gen. sg., m., vz. stroj; nom. pl. *talyře* talíře;
tata, taty (6; 9) – nom., gen. sg., m., vz. předseda; *s tatum* s tátou;
torg, torgu (5; 41) – nom., gen. sg., m., vz. hrad; trh; akuz. pl. *na torg'i*: na trhy;
tyďyň, tyďňa (5; 8) – nom., gen. sg., m., vz. stroj; *na tyďyň*: na týden;
varyjot, varyjota (3; 2) – nom., gen. sg., m., vz. pán; blbec;

vlos, vlosa (4; 24) – nom., gen. sg., m., vz. hrad; vlas; nom. pl. *vlosy*: *vlasy*
vojok, vojoka (4; 11) – nom., gen. sg., m., vz. pán; nom. pl. *vojocy*, gen. pl. *vojokuf*,
instr. sg. *s vojokami*;
želi, želi (2; 5) – nom., gen. sg., n., vz. stavení; zeli;
žym/ žym'a, žymje (4; 18) – nom., gen. sg., f., vz. růže;
zviřuntko, zviřuntka (4; 31) – nom., gen. sg., n., vz. město; *zviřuntka*: zvířátka;
zegroda, do zegrody (4; 32) – nom., gen. sg., f., vz. žena; zahrada;
zkuška, zkušky (6; 37, 39) – nom., gen. sg., f., vz. žena; zkouška; pl. *zkušky, zkušek*;
znumošť, znumošťi (5; 7) – nom., gen. sg., f., vz. kost; *po znumošťi*: po známosti;

3.4.2 Přídavná jména

bolavo, bolave (5; 14) – nom., gen. sg., f., vz. mladá, adj. tvrdé; bolavá; akuz. sg. *bolavum*: bolavou;
caly, calego (4; 28) – nom., gen. sg., m., vz. mladý, adj. tvrdé; celý;
domľuv'uno, domľuv'une (5; 29) – nom., gen. sg., f., vz. mladá, adj. tvrdé; akuz. sg. *domľuv'unum*: domluvenou;
goršo, gorše (5; 22) – nom., gen. sg., f., vz. jarní, adj. měkké; horší;
krucune, krucunego (2; 21) – nom., gen. sg., n., vz. mladé, adj. tvrdé; kroucené;
mľodo, mľode (5; 28) – nom., gen. sg., f., vz. mladá, adj. tvrdé; mladá;
modrob'oly, modrob'olego (2; 5, 33, 35) – nom., gen. sg., m., vz. mladý, adj. tvrdé;
nom. pl. *modrob'ole*: modrobílé, bílé;
mortfy, mortfego (4; 30, 31, 32) – nom., gen. sg., m., vz. mladý, adj. tvrdé; mrtvý;
mortfe: mrtvé
opřity, opřitego (4; 30) – nom., gen. sg., m., vz. mladý, adj. tvrdé; opřený;
porozbijany, porozbijanego (4; 29) – nom., gen. sg., m., vz. mladý, adj. tvrdé; rozbitý;
porozbijane fšycko: rozbité všecko;
povyťepovany, povyťepovanego (4; 5) – nom., gen. sg., m., vz. mladý, adj. tvrdé;
vyhozený; *vyťepany, vyťepanego; povyťepovane, vyťepane*: vyhozené;
rozervany, rozervanego (4; 5) – nom., gen. sg., m., vz. mladý, adj. tvrdé; *rozervane*:
roztrhané;
strašny, strašnego (4; 4, 26) – nom., gen. sg., m., vz. mladý, adj. tvrdé; strašný;
tak'i, takigo (2; 38; 4; 6, 25) – nom., gen. sg., m., vz. mladý; takový;
tak'i, takigo (2; 5; 4; 15; 6; 18) – nom., gen. sg., n., adj. tvrdé, vz. mladé; takové;

tako, take (2; 3; 4; 2; 5; 28) – nom., gen. sg., f., vz. mladá; taková;
uprav'uny, uprav'unego (5; 17) – nom., gen. sg., f., vz. mladý, adj. tvrdé; *uprav'uno*:
 upravená;
uschnyty, uschnytego (2; 25) – nom., gen. sg., m., vz. mladý, adj. tvrdé; nom. pl.
uschnyte uschlé;
v'elk'i, v'elkigo (4; 16; 5; 41) – nom., gen. sg., m., vz. mladý; velký; *do v'elkigo*: do
 velkého; akuz. pl. *na v'elk'i*: na velké
vyrovnano, vyrovnane (5; 15) – nom., gen. sg., f., vz. mladá, adj. tvrdé; vyrovnaná;
zdovo, zdove (5; 12) – nom., gen. sg., f., vz. mladá, adj. tvrdé; zdravá;

3.4.3 Zájmena

coši (1; 3; 4; 4, 17, 26) – nom. a akuz., zájmeno bezrodé, zájmeno neurčité; *cosi; coši*,
čegoši;
fšycko, fšycky (1; 43; 3; 11; 4; 5, 26, 28) – totalizátor, smíšené skloňování; všechno,
 všichni; *fšycko, fšyckigo; fšycky, fšyckich*;
go (1; 23; 4; 9, 10, 12, 25) – akuz. sg., m., zájmeno osobní rodové; *ho; un, una, uno*;
jego, ňego, go; jymu, ňymu;
jako rana (4; 17) – nom. sg., f., vzor náš, zájmeno neurčité; nějaká rána; *jako, jake*;
jakum (5; 24) – akuz. sg., f., vzor mladá, zájmeno tázací; *jakou; jako, jak'i*;
jich (4; 7; 5; 3, 6, 10) – akuz. pl., n., specifické skloňování, zájmeno osobní rodové; *je*
 (ta děcka); *uŋi, uny; jejich, ŋich; jim, ŋim; jich, ŋich*;
jo (1; 16, 38; 4; 8; 5; 8, 22, 26, 29, 30, 31, 37; 6; 18, 26, 42, 43) – nom. sg., bezrodé
 zájmeno osobní, specifické skloňování; *já; jo; m'e/m'ne; m'e, m'i, m'ne*;
jum (1; 5) – akuz. sg., f., zájmeno osobní rodové; *ji; una; ji, ŋi; ji, ŋi; jum, ŋum*;
na k'erum, k'ery (1; 14; 2; 33) – akuz., nom. sg., f., m., vzor mladá, mladý, zájmeno
 tázací; *na kterou, který; k'ero, k'ere; k'ery, k'erego*;
num (4; 19) – dat. pl., bezrodé zájmeno osobní, specifické skloňování; *nám; my, nas*,
num;
po tym, v tym, na tym (4; 10, 21, 30) – lok. sg., m., vzor ten, zájmeno ukazovací; *po*
tom; tyn, tego, tymu, tyn;
s ŋum (5; 11) – instar. sg., f., zájmeno osobní, specifické skloňování; *s ní; una; ji, ŋi*;
s tymi (4; 11) – instr. pl., m., vzor ten, zájmeno ukazovací; *s těmi; ti, tych, tym*;

tych (3; 42; 4; 2) – gen. pl., f., vzor *ta*, zájmeno ukazovací; *těch* (chalup); *čí, ty; tych;*
tym, ty;

tyn - do tego, naproči tego, ku tymu, z tego, tyn, kvuli tymu; kole tego (1; 2, 7, 32; 2; 9, 29, 31, 33, 35; 3; 21, 33, 42; 4; 8, 9, 12, 16, 18, 20, 21, 22, 27; 6; 35) – gen., dat., nom. sg., m., zájmeno ukazovací; *ten; tyn, tego;*

una; un (1; 2, 19, 23, 24, 43; 4; 25; 5; 22; 6; 42) – nom. sg., f., m., zájmeno rodové osobní; *ona; on; una, une; un, unego;*

3.4.4 Číslovky

jedyn, jednego (4; 21) – nom., gen. sg., m., vz. *ten*; číslovka základní; *v jednym* v jednom; *jedno, jedne;*

o śudme (1; 17) – lok. sg., f., vz. *mladá*, číslovka řadová; *o sedmé; śudmo, śudme, śudme, śudmum, śudme, śudmum;*

śesnocty, śesnoctego (5; 10) – nom., gen. sg., m., vz. *mladý*, číslovka řadová; *na śesnoctego* na šestnáctého;

usmy, usmego (1; 14, 15) – nom., gen. sg., m., vz. *mladý*, číslovka řadová; *na usmum* na osmou;

v'ela razy (1; 38; 3; 42) – kolikrát, adverbializovaná čísl. násobná;

3.4.5 Slovesa

bavić se – bavit se (1; 1) ak., vid N, tř. 4., vz. prosí; *bav'ym se, bav'yš se, bav'um se*;

bonznyć – *bonzovat*; *bonznym* (5; 29, 31) bonznu: 1. sg. ind. fut. akt., vid D, tř. 2., vz. tiskne; *bonzujym, bonzuješ, bonzujum*;

brać – brát; *b'erum* (3; 21) berou: 3. pl. ind. préz. akt., vid N, tř. 1., vz. bere; *b'erym, b'ereš, b'erum*;

bumbardovać – bombardovat; *bumbardovali* (4; 21, 24, 27) bombardovali: 3. pl. ind. préz. akt., vid N, tř. 3., vz. kupuje; *bumbardujym, bumbarduješ, bumbardujum*;

być - být; *bydymy, sum; bydum, było by, była, ňima; było; była ,byli šće, byli my; byd'e* (1; 1, 9, 17; 2; 4, 5, 21; 3; 42; 4; 2, 4, 5, 14, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32; 5; 3, 11, 12; 6; 28, 43) budeme, jsou; budou, bylo by, byla, není; bylo; byla, byli jste, byli jsme; bude : 1. a 3. sg. i pl., 2. pl. ind. préz., préz. a fut.; *joch je, tyš je, uňi sum; joch był, tyš był, uňi byli*; podle PMČ sloveso izolované;

čakać – čekat; *čako* (1; 5) čeká: 3. sg. ind. préz. akt., vid N, tř. 5., vz. dělá; *čakum, čakoš, čakajum*;

dać – dát; *dovo; dać; doł, dum* (1; 48; 2; 17; 3; 36; 6; 18) dává; dát; dal, dám: 3. a 1. sg. ind. préz., préz., fut. akt., vid N i D, původně atematické sloveso, dnes tř. 5., vz. dělá; *dum (dovum), doš (dovoš), dajum (dovajum); doł źech – dała źech, doł źeš – dała źeš, dali*;

d'ivać – dívat; *d'ivum* (2; 26) dívám: 1. sg. ind. préz. akt., vid N, tř. 5., vz. dělá; *d'ivum, d'ivoš, d'ivajum*;

fetovać - fetovat (5; 12) akt., vid N, tř. 3., vz. kupuje; *fetujym, fetuješ, fetujum*;

ch'jeć – chtít; *ňechcym* (4; 9) nechci: 1. sg. ind. préz., podle PMČ izolované sloveso, nepravidelné; *chcym, chceš, hcum*;

chynyć – hodit; *chynuł* (4; 26) hodil: 3. sg. ind. préz. akt., vid D, tř. 2., vz. mine; *chynym, chyňeš, chynum*;

chystać - chystat (6; 1) akt., vid N, tř. 5., vz. dělá; *chystum, chystoš, chystajum*;

iść – jít; *id'e, šły my, id'ře, ślach, při'd'e, id'e'ė* (1; 3, 14; 4; 3, 22, 29, 30, 31, 32; 5; 28; 6; 9) jde, šly jsme, jděte, šla jsem, přijde, jdete: 1. pl. i sg., 3. sg. a 2. pl. ind. préz., préz., fut. akt., imperativ pl., vid N i D, třída 1., vzor nese; *idym, id'eš, idum; śła źech, śoł źeś, śli*;

jechać – jet; *jed'e, jechać, jo při'jechała, jechali my, jechała źech, jechoł, pojed'e'ė, pojedymy, jadymy, jed'e'ė* (1; 2, 18, 38; 5; 35, 36, 44; 6; 31, 35) jede, jet, já jsem přijela,

pojedete, pojedeme, jedeme, jedete: 1., 3. sg., 1., 2. pl. ind. prez., pret., fut., vid D a N, sloveso nepravidelné – v prez. podle tř. 1., vzor nese, participia podle tř. 5.; *jadym, jed'eš, jadum*;

jezd'ic – jezdit; *jezd'ite, jady my* (5; 39, 44) jezdíte, jedeme: 2. a 1. pl. ind. prez. akt., vid N, tř. 4., vz. prosí; *jezžym, jezžiš, jezžum*;

kupic - koupit (6; 18) akt., vid D, tř. 4., vz. prosí; *kupujym, kupuješ, kupujum*;

ležec – ležet; *ležalo* (4; 28) leželo: 3. sg. ind. pret. akt., vid N, tř. 4., vz. trpí; *ležym, ležyš, ležum*;

m'ec – mít; *majum, mo, m'ala, mum, mo'e, ňimo, ňimajum, ňinum* (1; 9, 13, 14, 17; 2; 2, 9, 26, 28; 3; 16; 4; 12; 5; 1, 3, 6, 7, 10, 14, 24, 26, 29, 31) mají, má, měla, mám máte, nemá, nemají, nemám: 1., 3. sg. a 2., 3. pl. ind. prez. a pret., původně atematické sloveso, podle PMČ izolované; *mum, moš, majum; m'ol zech - m'alach (m'ala zech), m'ol zės - m'ala zės, mjeli*;

m'uc – moci; *možym, možeš, može*, (1; 24; 2; 18; 6; 18) mohu, můžeš, může: 1. 2. a 3. sg. ind. prez., tř. 1., vz. peče; *možym, možeš, možum*;

mušec – muset; *mušec, mušym, mušeli my, ňemušym, mušym, muši* (1; 17; 4; 8, 22; 6; 1, 11) muset, musím, museli jsme, nemusím, musím, musí: 1., 3. sg., 1. pl. ind. prez. i pret., tř. 4., vz. trpí; *mušym, mušiš, mušum*;

mýšlec - myslet; *mýšlym, mýšli'e, jo mýšlala* (1; 48; 3; 20, 22; 5; 43) myslím, myslíte, já jsem myslela: 1. sg. a 2. pl. ind. prez., pret. akt., vid N, tř. 4., vz. trpí; *mýšlym, mýšliš, mýšlum; jo mýšl'ol – jo mýšlala, tyš mýšl'ol – tyš mýšlala, uňi mýšleli*

m'yškač – bydlet; *m'yškali* (4; 23) bydleli: 3. pl. ind. pret. akt., vid N, tř. 5., vz. dělá; *m'yškum, m'yškoš, m'yškajum*

napsac – napsat; *napiš'e, napsac* (5; 33; 6; 11) napište, napsat: imperativ pl., vid D, tř. 1., vz. maže; *napišym, napišeš, napišum*;

nazyvac – nazývat; *nazyvo* (2; 21, 22) nazývá: 3. sg. ind. prez. akt., vid N, tř. 5., vz. dělá; *nazyvum, nazyvoš, nazyvajum*;

ňechač – nechat; *ňech* (2; 12, 13, 14, 15) nechej: 2. sg. imperativ, vid D, tř. 5., vz. dělá; *ňechum, ňechoš, ňechajum*;

ňeznac – neznat; *ňeznum* (2; 39) neznám: 1. sg. ind. prez. akt., vid N, tř. 5., vz. dělá; *ňeznum, ňeznoš, ňeznajum*;

ňysc – nést; *ňusla zech* (4; 10) nesla jsem: 1. sg. ind. pret. akt., vid N, tř. 1., vz. nese; *ňesym, ňešeš, ňesum*;

objednač – objednat; *objednala* (5; 3) objednala: 3. sg. ind. prét. akt., vid D, tř. 5., vz. dělá; *objednum, objednoš, objednajum; objednoť zech objednala zech, objedná žeš* – *objednala žeš, objednali*;

obud'ic – vzbudit; *neobud'ila zech* (5; 27) nevzbudila jsem: 1. sg. ind. prét. akt., vid D, tř. 4., vz. prosí; *obužym, obudíš, obužum; obud'il zech, obud'il žeš, obud'ili*;

odjyžd'ac – odjíždět; *odjyžd'ali* (4; 11) odjížděli: 3. pl. ind. prét. akt., vid N, tř. 4., vz. sází; *odjyžd'um, odjyžd'oš, odjyžd'ajum*;

odv'yžc – odvézt; *v'eze, v'yžc, odv'uz* (1; 6, 17; 4; 16) veze, vézt, odvezl: 3. sg. ind. préz., prét. akt., vid N i D, tř. 1., vz. nese; *odv'ezym, odv'ežeš, odv'ezum*;

opatrovač – chránit; *opatrovoť* (4; 7) opatroval: 3. sg. ind. prét. akt., vid N, tř. 3., vz. kupuje; *opatrujym, opatruješ, opatrujum*;

piskač - pískat (4; 15) akt., vid N, tř. 5., vz. dělá; *piskum, piskoš, piskajum*;

pichač - píchat (5; 13) akt., vid N, tř. 5., vz. dělá; *pichum, pichoš, pichajum; pichoť zech* – *píchala zech, pichoť žeš* – *píchala žeš, pichali*;

pod'ivač – podívat; *pod'ivač, pod'ivumy se* (4; 3, 4; 5; 37) podívat, podíváme se: 1. pl. ind. fut. akt., vid D, tř. 5., vz. dělá; *pod'ivum, pod'ivoš, pod'ivajum*;

pomogač/pomúc – pomáhat/pomoci; *pomug, pomože* (3; 36; 6; 42) pomohl, pomůže: 3. sg. ind. prét., fut. akt., vid D, tř. 5./1., vz. dělá/peče; *pomožym/pomogym, pomožeš, pomožum; pomogum, pomogoš, pomogajum*;

pospač se – pospat si; *posp'ym se* (1; 16) spím si: 1. sg. ind. fut. akt., vid D, tř. 4., vz. trpí; *posp'ym se, posp'yš se, posp'um se*;

potřebač – potřebovat; *potřebujym, nepřetřebuje* (5; 1, 12) – 1. a 3. sg. ind. préz. akt., vid N, tř. 3., vz. kupuje; *potřebujym, potřebuješ, potřebujum*;

prasknyc – prásknout; *prasknym* (5; 29, 31) prásknu: 1. sg. ind. fut. akt., vid D, tř. 2., vz. tiskne; *prasknym, praskněš, prasknum*;

pravič - říkat; *prav'ym, pravi, prav'ul šte, jo se prav'yla* (1; 16, 39; 5; 43) říkám, říká, říkal jste, já jsem si říkala: 1., 3. sg., 2. pl. ind. préz., prét. ak., vid N, tř. 4., vz. prosí; *prav'ym, prav'yš/praviš, prav'um; prav'yl zech, prav'yl žeš, prav'yli/pravili*;

předovač – prodávat; *nepředovali my* (4; 29) neprodávali jsme: 1. pl. ind. prét. akt., vid N, tř. 5., vz. dělá; *předovum, předovoš, předovajum*;

příjechač – přijet; *příjechali my* (4; 19) přijeli jsme: 1. pl. ind. prét. akt., vid D, nepravidelné sloveso – přezens jako tř. 1., participium l-ové jako tř. 5.; *přijadym, přijedeš, přijadum*;

přišíc – přijít; *přišol, přidym, idym* (4; 14, 29, 30, 32) přišel, přijdu, jdu: 3. sg. 1. sg. ind. fut. a prez. akt., vid D a N, tř. 1., vz. nese; *přidym, přid'eš, přidum*;

pušćac – pouštět; *pušćo, ňepušćo* (2; 3, 14, 10, 11) pouští, nepouští: 3. sg. ind. prez. akt., vid N, tř. 4., vz. sází; *pušćum, pušćoš, pušćajum*;

robić – dělat; *ňerob'um, zrob'uł, rob'yła źech, rob'ymy* (3; 16, 21, 25, 27; 4; 14, 21; 5; 24; 6; 28) nedělají, udělal, dělala jsem, děláme: 1., 3. sg., 1., 3. pl. ind. prez., přét. akt., vid N a D, tř. 4., vz. prosí; *rob'ym, rob'yš, rob'um; rob'yła źech, rob'yła źeś, rob'yli*;

rost'epac – rozhodit; *rost'epala se* (4; 18) rozhodila se: 3. sg. ind. přét. pas., vid D, tř. 1., vz. maže; *rost'ep'ym, rost'ep'eś, rost'ep'um*;

řyc – říci; *řeknym* (6; 42) řeknu: 1. sg. ind. fut. akt., vid D, tř. 2.; *řeknym, řekněś, řeknum*;

śadnyć se – sednout si; *śedli my* (4; 15) sedli jsme: 1. pl. ind. přét. akt., vid N, tř. 2., vz. tiskne; *śednym se, śedněś se, śadnum se*;

śed'eć – sedět; *śed'oł* (4; 30) seděl: 3. sg. ind. přét. akt., vid N, tř. 4., vz. trpí; *śežym, śežiś, śežum*;

slibić – slíbit; *jo slibiła* (5; 37) já jsem slíbila: 1. sg. ind. přét. akt., vid D, tř. 4., vz. prosí; *slib'ym, slab'yš, slab'um; jo slibił, tyś slibił, uñi slibili*;

słyšeć - slyšet (4; 24) akt., vid N, tř. 4., vz. trpí; *słyšym, słyšyś, słyšum*;

smerd'eć - smrdět (2; 6) akt., vid N, tř. 4., vz. trpět; *smierzym, smerziś, smeržum*;

smyčyc – táhnout; *smyčylach* (4; 9) táhla jsem: 1. sg. ind. přét. akt., vid N, tř. 4., vz. prosí; *smyčym, smyčyś, smyčum*;

stoć – stát; *stojum* (1; 32, 33, 34) stojí: 3. pl. ind. prez. akt., vid N, tř. 4., vz. trpí; *stojym, stojiš, stojum*;

stovać – vstávat; *stovaly* (4; 25) vstávaly: 3. p. lind. přét. akt., vid N, tř. 5., vz. dělá; *stovum, stovoś, stovajum*;

ukozać – ukázat; *ukožym, ukož'e* (2; 1, 2) ukážu, ukažte: 1. sg. ind. fut. akt. a 2. imperativ pl., vid D, tř. 1., vz. maže; *ukožym, ukožeś, ukožum*;

umjeć – umět; *ňeum'ym* (6; 43) neumím: 1. sg. ind. prez., tř. 4., vz. sází; *um'ym, um'yś, um'um*;

uřazać - uřezat (2; 17) akt., vid D, tř. 1., vz. maže; *uřežym, uřežeś, uřežum*;

vjed'eć – vědět; *v'y'te, ñev'ym, v'y, v'yś* (1; 42, 43; 2; 13, 21; 3; 34; 6; 28, 43) víte, nevím, ví, víš: 1., 2. a 3. sg. 2. pl. ind. prez., původně atematické sloveso, podle PMČ izolované; *v'ym, v'yś, v'um*;

vlyžć – vlézt; *přelege, vleže, vlezli my* (1; 32, 35; 4; 4) přelege, vleze, vlezli jsme: 3. sg. a 1. pl. ind. fut. a prét. akt., vid D, třída 1., vzor nese; *vlezym, vležeš, vlezum*;
vstovać – vstávat (1; 17) akt., vid N, tř. 5., vz. dělá; *vstovum, vstovoš, vstovajum*;
vydržać – vydržet; *vydržaly* (2; 23) vydržely: 3. pl. ind. prét. akt., vid D, tř. 4., vz. trpí; *vydržym, vydržyš, vydržum*;
vylyžć – vylézt; *vyležli my* (4; 17, 27) vylezli jsme: 1. pl. ind. prét. akt., vid D, tř. 1., vz. nese; *vylezym, vyležeš, vylezum*;
vyprac – vyprat; *ņevyprala žeś* (5; 1; 6; 20, 23) nevyprala jsi: 2. sg. ind. prét. akt., vid D, tř. 1., vz. bere; *vyp'erym, vyp'ereš, vyp'erum*;
vyrušyć – vyrušit; *ņevyrušym* (5; 25) nevyruším: 1. sg. ind. fut. akt., vid D, tř. 4., vz. prosí; *vyrušym, vyrušyš, vyrušum*;
vyťungnyć – vytáhnout; *toch vyťungla* (2; 9) to jsem vytáhla: 1. sg. ind. prét. akt., vid D, tř. 2., vz. tiskne; *vyťungnym, vyťungněš, vyťungnum*;
vyvařovać – vyvařovat; *ņevyvařujym* (6; 26) nevyvařuji: 1. sg. ind. prez. akt., vid N, tř. 3., vz. kupuje; *vyvařujym, vyvařuješ, vyvařujum*;
vzpumnić se – vzpomenout si; *vzpum'ala se, vzpumňim se* (1; 16) vzpomněla jsem si, vzpomenu si: 1. sg. ind. prét. a fut. akt., vid D, tř. 4., vz. prosí; *vzpumňim se, vzpumňiš se, vzpumňum se*;
vžunść – vzít; *vežně, vej se, vžunść, vžyna žech, vžun, jo se vžun* (1; 7; 3; 32; 4; 8, 15; 5; 30; 6; 11) vezme, vezmi si, vzít, vzala jsem, vzal, já jsem si vzal: 1., 3. sg. ind. fut., prét. akt., 2. imperativ sg., vid D, tř. 2., vz. začne; *veznym, vežněš, veznum; vžyn žech, vžyn žeś, vžyni*;
zaćynać – začínat; *zaćyno* (2; 5) začíná: 3. sg. ind. prez. akt., vid N, tř. 5., vz. dělá; *zaćynum, zaćynoš, zaćynajum*;
zavołać – zavolat; *zavoło* (1; 23, 24, 26) zavolá: 3. sg. ind. fut. akt., vid D, tř. 5., vz. dělá; *zavohum, zavološ, zavołajum*;
zebrać – sebrat; *zebrala* (5; 3) sebrala: 3. sg. ind. prét. akt., vid D, tř. 1., vz. bere; *zeb'erym, zeb'ereš, zeb'erum; zebroł žech – žebrala žech, zebroł žeś – zebrala žech, zebrali*;
zkuśić – zkoušet (2; 18) akt., vid D, tř. 4., vz. prosí; *zkuśym, zkuśiš, zkuśum*;
zkušać – zkoušet (6; 43) akt., vid N, tř. 4., vz. sází; *zkušum, zkušoš, zkušajum*;
znać – znát; *zno'e* (5; 39) znáte: 2. pl. ind. prez. akt., vid N, tř. 5., vz. dělá; *znum, znoš, znajum*;

3.4.6 Příslowce

a) místa

dali (4; 31) – dál;

dudum (4; 8, 10, 12, 29, 32) – domů;

kajši (5; 41) – kdesi;

skund (1; 23) – odkud;

b) času

dlugo (4; 12) – dlouho;

d'epro (1; 14) – teprve;

d'iso (5; 24, 26) – dnes;

dyck'i (4; 22) – vždycky;

furt (4; 13; 5; 6, 19, 24) – pořád; výpůjčka z němčiny;

jutro (1; 2) – zítra;

k'e (5; 35; 6; 35) – kdy;

ňeskoři (2; 12) – později;

pod'iso (4; 12) – dodnes;

potym (2; 5, 15) – potom;

teraz (1; 9; 2; 25; 4; 14, 16, 29; 5; 18) – teď;

zaś (2; 17; 4; 31; 5; 4, 5; 6; 33) – zase;

c) způsobu

jakši (5; 12) – nějak;

nagłos (2; 41) – hlasitě;

ňejrychlejšy (5; 36) – superlativ od rychle, nejrychleji;

Příslowce způsobu: míry

ganc (4; 32) – úplně; výpůjčka z němčiny;

v'yncy (4; 2, 13) – komparativ, více;

3.4.7 Předložky

kole tego (4; 18) – kolem, předložka nepůvodní, pojí se s 2. pádem;

3.4.8 Spojky

bo (1; 38, 43, 48; 4; 26; 5; 1, 28) – protože;

niš (3; 35) – než;

pov'ela (2; 14) – dokud; zájmenné příslovce vztažné; připojuje VV vztažnou, zvl. příslovečnou časovou;

3.4.9 Částice

inym (1; 2; 4; 9, 29) – jen, jenom

ja (1; 6, 42; 5; 9, 16, 20, 21, 23, 24, 33, 37, 38, 43; 6; 13) – ano; vliv němčiny;

ňi (1; 1, 39, 41, 48; 5; 41; 6; 13, 31, 42) – ne;

3.4.10 Citoslovce

juva (2; 21) – jejda;

3.4.11 Neobvyklé vazby a spojení

jede do tego doktora (1; 2) – vazba s genitivem; jede k tomu doktorovi;

jechala zech do sostry (4; 1) – vazba s genitivem; jela jsem k sestře;

dva d'eka (4; 7) – u číslovky je užita koncovka pro maskulina *dva*, místo *dvě* (dvě děcka);

Može pytečki kluče? (5; 1) – Máte, prosím, klíče?

Jakum mo'e d'išo šychte? (5; 24–25) – Jakou máte dnes směnu v práci?

3.5 Míra zachovalosti nářečí v oblasti česko-polského smíšeného pruhu

Mým hlavním úkolem bylo na základě hláskoslovného, tvaroslovného a lexikálního rozboru provést srovnání mluvy staré, střední a mladé generace a zdokumentovat tak současný stav užívání nářečí v oblasti česko-polského smíšeného pruhu. K splnění tohoto úkolu mi pomohly nahrávky získané od všech tří generací, které jsem foneticky přepsala.

3.5.1 Stará generace

Rovina hláskoslovná i tvaroslovná je po nářeční stránce u této generace velmi dobře zachovalá. Vyskytují se u ní snad všechny uváděné hláskoslovné znaky (měkké retnice *p', b', m', f', v'*; palatalizované ostré sykavky *ś, ź*; souhlásky *t', d', ŋ* vyskytující se před starým *e*; často se objevuje foném *g* místo fonému *h*; výskyt dvou nosovek *ɥ* a *ɣ*). Velmi markantním hláskoslovným rysem je krácení samohlásek. Co se týče tvarosloví, i zde je míra zachovalosti poměrně vysoká (nejhorojněji se v rozhovorech vyskytovalo sloveso „být“ ve svých náležitých tvarech). Pokud zrovna některý tvaroslovný jev chyběl, tak jen proto, že zrovna ve chvíli, kdy byli respondenti nahráváni, nepoužili slovo s daným jevem. Jak je vidět, nezáleží na tom, zda je respondent z města, v našem případě se jedná o Orlovou, nebo z vesnice (Dolní Lutyně). Nemůžeme říci, že by skutečnost, zda někdo žije ve městě či na vesnici, měla nějaký vliv na to, zda používá dialekt či nikoli. U těchto respondentů ani nezáleží na tom, se kterou věkovou skupinou právě rozmlouvají. Hovoří prostě tak, jak jsou zvyklí, tedy dialektem, který užívali už jejich rodiče. Jediný znak, který se už úplně ztratil, je „dzekání“ a „cekání“ ve slovesných tvarech typu *jeż'eće*, kdy respondenti vyslovují *jed'et'e*. V infinitivech se však „cekání“ zachovalo (např. *robić*).

Co se týče lexikální stránky, nahrávané osoby mají velice bohatou slovní zásobu, a tak není divu, že používají hodně staré dialektismy, které bychom už třeba u střední generace, která mluví do jisté míry ještě také nářečím, neslyšeli.

3.5.2 Střední generace

Také střední generace se může ještě do jisté míry pochlubit tím, že užívá nářečí. Z mého výzkumu ovšem vyplývá, že u této generace záleží na tom, s jak starou osobou hovoří. Hovoří-li respondent střední generace (mluvící nářečím) se svým vrstevníkem nebo respondentem staré generace, pak užívá nářečí (samozřejmě užívá-li respondent staré generace nářečí, v mém případě je skutečně všichni užívali). Tento stav se vyskytuje např. v rozhovoru č. 1, 2, částečně v rozhovoru 3 (osoby B, C, D) a v rozhovoru č. 5. Jestliže však vede zástupce střední generace (opět běžně mluvící dialektem) rozhovor s mladší věkovou skupinou, pak se může stát, že do dialektu se mu tu a tam vměšuje čeština, např. v rozhovoru matky s dcerou (č. 6). Ve střední generaci mám však i zástupce, který nářečím nemluví de facto vůbec (osoba/muž A v rozhovoru č. 3), a to z toho důvodu, že pobýval tři roky na studiích v Čechách, ačkoli jeho rodiče doma běžně dialekt užívali. I přesto však můžeme najít v rozhovoru u této osoby dva znaky tohoto nářečí, a to koncovku *-ach* typickou pro lok. pl. substantiv, např. v *lavicach*, v *brylach*, v *machinacach* (3; 4, 14, 37), a koncovku *-uf*, která se vyskytuje v gen. pl. maskulin, např. *kvuli cygunuf* (3; 35), a zároveň u tohoto spojení můžeme vidět míšení dvou pádů. V našem případě je na místě náležitýho dativu genitiv, což je také charakteristické pro česko-polský smíšený pruh.

Také střední generace ještě může nabídnout bohaté lexikum v oblasti nářečí, jelikož všichni jejich rodiče mnou nahrávané střední generace hovořili dialektem.

3.5.3 Mladá generace

Z mých nahrávek vyplývá, že nejmladší generace dialekt česko-polského smíšeného pruhu již vůbec neuvžívá. I zde však zůstávají dva výrazné znaky, které budou asi vždy charakteristické pro slezská nářečí jako taková, a to krácení a slovní přízvuk na předposlední slabice.

Mladá generace tedy nářečí jako takové již neuvžívá, ovšem to neznámá, že mu nerozumí. Zde opět záleží na tom, zda jejich rodiče dialektem hovoří či ne. To, že nejmladší věková skupina nářečí neuvžívá, má za vinu také ostych před vrstevníky. Podle nich tak mluví pouze „staré babky“, tak k čemu něco takového? A je to upřímně řečeno škoda, protože podle mého názoru je to jeden z nejkrásnějších dialektů české nářeční skupiny v širším smyslu.

3.6 Slovníček frekventovaných výrazů česko-polského smíšeného pruhu

Tento slovníček je dodatkem mé diplomové práce. Vybrala jsem pro něj několik podle mne zajímavých slov, u kterých uvádím nom. a gen. sg. u substantiv a infinitiv u sloves. Dále následuje vysvětlení daného výrazu a také to, odkud slovo pochází. Za středníkem je zkratka, která označuje slovník použitý k vysvětlení etymologie slova. Součástí je také číslo stránky slovníku. Použité slovníky uvádím i se zkratkami v seznamu použité literatury.

alarm, -a – poplach, z it. all'arme „do zbraně“; SESJČ, 74;

amper, ampra – kbelík, z něm.;

ancug, -a – oblek, z něm. *Anzug*;

auslaga, -y – výkladní skříň, z něm. *Auslage*;

aušus, -a – zmetek, z něm. *Ausschuss*;

baji – třeba;

baňok, -a – sklenice (vypouklá), ze zákl. *báně, báň*; pol. *bania*; ESJP, 21;

baraba, -y – výtržník; původně z it. nář. *baraba* = ničema; dělník-tunelář; ESJČ, 25;

biglovač – žehlit, z něm. *bügeln*; pol.-slez. dial. *biglowač*, ob. čes. *piglovat*; SK, 479;

bigus, -a – nepořádek;

bindla, -y – vázanka, nářeční, z něm. nář. *Binde*, česky nář. *pinta*; SK, 384;

blacha, -y – plotna, z něm. *Blech*, z pol. *blacha*; SK, 209;

brezle, -i – strouhanka, souvisí patrně s něm. *Brezel* (preclík); SK, 210;

brutfana, -y – pekáč, z něm. *Bratpfanne*; obec. čes. *kuthan*; mor. nář. *brutfan*, *brutfan(k)a* aj.; SK, 251;

bryčka, -y – lehký vůz, z něm. *Birutsche*; čes. *bryčka/pryčka*; SK, 579;

bunclok, -a – bachratá nádoba; mor. nář. *bunclák*, čes. reg. *puclák/punclák*; SK, 534;

cukle, -i – nazouváky, něm. *Holzschuhe*; pomn., z něm. *Sockel*, rak. reg. *Zockel*, čes. nář. *cukel*; SK, 403;

cvibel, cvible – cibule, z něm. *Zwiebel*;

cyganič – lhát, mor. i slc. dialekty; ESJČ, 58;

deklo, -a – víko krabice, z něm. *Deckel*;

dynko, -a – poklička, čes. *dno-dénko-dýnko*; ESJČ, 90;

fertig – hotovo, z něm. *fertig*;

firanga, -i – záclona, z něm. *Vorhang*, později *Fürhang*, čes. *firhaněk/firhaňk*, pol. *firanka*; SK, 265;

flek, -u – skvrna, z něm. *Fleck*;

flojster, flojstra – náplast, z něm. *Pflaster*, slc. nář. *flajster*, čes. *flastr*; SK, 100-102, 172;

furtka, -i – vrátka, z něm. *Pforte*, zde z pol. *furtka/furta*, čes. *fortna*; SK, 267;

fusekla, -e – ponožka, z něm. *Fusssocke, Fusssockl* (křížek); zde z pol.-slez. *fusekla*; SK, 440;

galan, -a – nápadník, ze špaň. *galano* přes něm.; SESJČ, 177;

galaty, galot – kalhoty, z it. *calligotte*; SESJČ, 228;

galimatyaš, -a – chaos, zmatek; přes něm. *Galimathias* z fr. *galimatias*; SESJČ, 177;

ganc – úplně, docela, z něm. *ganz*;

garñec, garca – hrnec, z pol. *garnek*; SEJP, 156;

gnotek, gnotka – špalek, z pol., deminutivum z *gnat*; SEJP, 167;

gość, -a – host, z pol. *gość*; SEJP, 174;

grajfnyć – chytit, kousnout, adaptované z něm. *greifen*; obec. čes. *grajfnout*;

gynś, -i – husa, z pol. *gęś*; SEJP, 159;

hajcovać – topit, z něm. *heizen*; pol. dial. *hajcować*, čes. dial. *hicovat*, slc. *hicovat'*; SK, 445;

hajdamaš, -a – oslava, *hajdamak* pův. ukrajinský povstalec proti polské šlechtě; hanlivě zbojník, z osman. *hajdamak* 'lupič'; ESJČ, 155;

handerlok, -a – otrhánek, z něm. expr. *Haderlump*, pol. dial. *Haderlok/handerlok, handyrlak/hadyrlok*; SK, 406;

handra, -y – hadr, ze střhn. *hader*, dial. varianty *hadr, hadra, handra*; SK, 177; z něm. *Hader* se zesilovacím -n- *handra*; ESJČ, 155;

harynek, harynka – kyselá ryba (pokrm), z střhn. *haerinc*; stč. *heryněk, herynk*; varianty *herinek, herink*; pol. dial. *harynek*; SK, 182;

kastlik, -a – schránka, z něm. *Kasten*; pol.-slez. dialekty *kastla, kastlik*; SK, 407; adaptace z něm. deminutiva *Kastel* od *Kasten*; SESJČ, 236;

keta, -y – řetěz (na kole), z něm. *Kette*;

k'erchof, -va – hřbitov, z něm. *Kirchhof*, pol. dial. *kierchów, kierchóf, kerchof*; SK, 192;

k'ermaš, -a – jarmark, z pol. *kiermasz*; SEJP, 229;

kišňa, kišňe – krabice, z nhn. *Kiste*, střhn. *kiste*; slc. *kisňa*, dial. *kistňa, kista*; SESJČ, 277; SK, 460;

klamerka, -i – kolíček na prádlo, z něm. *Klammer*; varianty *klamr, klamra*, mor.-slez. dial. *klamerka*; SK, 375;

knefel, knefla – knoflík, z něm. *Knopf*, pol. dial. *knafel, knefel*; SK, 190;

kragel, kragla – límec, z něm. *Kragen*; podle slc. *kragel*; SK, 408;

kreplik, -a – kobliha, z něm. *Krapfen*, mor.-slez. dial. *kreplik, krepla*; SK, 283;

krumflek, -a – podpatek, z nhn. *Krampe + Fleck*, mor.-slez. dial. *krûmflek*, pl. dial. *kronflek, krumflek, kramflek*; SK, 456;

kumbina, -y – spodnička, z fr. *kombiné*; SESJČ, 250;

kumiňoř, -a – kominík, pol. *kominiarz*; SEJP, 246;

kuvert, -a – obálka, přes něm. *Kuvert* z fr. *couvert*; SESJČ, 275;

lajbik, -a – podprsenka, z něm. *Leib* – deminutiv. *lajbík, lajblik*; pol. dial. *lajbík, lejvik*; SK, 409; podprsenka, pův. živůtek; adaptace z bavor. *Leib*, demin. *Leibel*, slez.- dial. *lajvik*; SESJČ, 279; ESJČ, 318;

lancuch, -a – řetěz, mor.-slez- dial. *lańcúch*; srov. pol. dial. *łańcuch, łancuch*; SK, 195; již stč. *lancúch* ze střhn. *lann-zug*, mor.- slez. *lancuch*, pol. *łańcuch*; ESJČ, 320;

latarňa, latarně – zlá žena, přenes. žert. snad z lat. *la(n)terna* „svítilna“; SESJČ, 282;

lavor, -a – umyvadlo, z fr. *lavoir*, též obecně české; SK 409; plechová nádoba na umývání; přes jihoněm. *Lator* z fr. *lavoir* „umývarna, prádelna“; SESJČ, 282;

ludra, -y – zlá žena, z něm. *Luder*, střhn. *luoder*, srov. SK, 290; zlá žena, mrcha; z něm. *Luder* „mrcha, zdechlina“; ESJČ, 343;

luft, -a – vzduch, z něm. *Luft*;

mamlas, -a – ňouma, čes. dial. *mamlat*, laš. *mamlat'* „nejasně mluvit“; SK, 562; expr. ňouma, cucák, patrně z *mamlat*; SESJČ, 301;

mantel, mantla – kabát, plášť, z něm. *Mantel*, pol. *mantel*, slc. *mantel*; SK, 200;

morda, -y – tlama, z pol. *morda*; SEJP, 336;

muster, mustra – vzor, z něm. *Muster*, ob. čes. *mustr*, slc. *muster*; SK, 293;

myntel, myntla – motýl, jedna z variant jména *motýl*; nejbliže slc. *mentel*; psl. *metelb*; slovo bylo neprůhledné, a tak se často měnilo; ESJČ, 375;

m'ýšacé – míchat, pol. *mieszać*; SEJP, 326;

nerves, -a – nervózní člověk, podle něm. *nervös*, jinak lat. *nervosus*; SESJČ, 333;

oryngle, -i – náušnice, dem. *Ohrringel* k nhn. *Ohrring*, dial. *oryngle*; SK, 410;

ozyntregy, -uf – šle, z něm. *Hosenträger*;

pajšle, -i – plíce, z něm. *Beuschel* vlastně „plíčky“; SESJČ, 352, plurál *pajšle*; čes. a slc. z bavor. *paišl, paišel*; SK, 332;

pakovač – balit něco, adaptace z něm. *packen*; pol. *pakovać*; SK, 475;

paryzol, -a – deštník, přes pol. *parasol* z fr. *parasol*; SESJČ, 358;

patyk, -a – dřívko, klacík, z pol. *patyk*; SEJP, 418;

patyntek, patyntka – cvoček, adaptace z lat. *patens, patentes*; patent(ka) „druh zapínadla“; SESJČ, 362;

prubovač – zkoušet, adaptace z něm. *probieren*; pol. *próbować*; SK, 297;

pucovač – čistit, adaptace z něm. *putzen*; pol. *pucować*; SK, 482;

pudelko, -a – krabička, z pol. *pudelko*; SEJP, 502 – 503;

rajzovač – cestovat, adaptace z něm. *reisen*; pol. *rajzować*; SK, 486;

randka, -i – rande, z pol. *randka*;

ratovač – zachraňovat, z něm. *retten*, dial. slc. *ratovať*, pol. *ratować*; SK, 297-298; SESJČ, 419;

rožnýč – rozsvítit, dial. z *rozžehnout*;

rychtyk, v rychtygu – pořádek, z něm. *richtig*; čes. a slc. i substantivum; SK, 489;

rynna, -y – okap, rnhn. *rinne*, pol. také *rynna* (střešní okap); SK, 388; SRNG, 358;

servet, -a – ubrus, pol. *serwet(k)a* „ubrousek“; z fr. *serviette*

šanovač – vážit si, šetřit (zachovávat věci), ze stfhn. *schonen*, z pol. *szanować*; SK, 141; SESJČ, 464;

šasnýč – uhodit

šmakovač – chutnat (něco někomu), z něm. *schmecken*, ob. čes. *šmakovat*, pol. *smakować*; SK, 391;

šm'ergust, -a – pomlázka, šibačka; z nhn. *Schmeckostern*, mor.-slez. dial. *šmirgust, šmigrus, šm'ergust*; SK, 498; varianty: *šmigrust, šmigrus, šmirgust, šmirgus*; zvyk něm. původu; na Moravě se počátek slova přichýlil ke *šmigati*; pol. *śmigus*; ESJČ, 617;

šnuptychla, e – kapesník, z něm. *Schnupftuch*, mor.-slez. *šnuptychla, šnuptychel*, též pol.-slez. dial. *sznuptychla* SK 414; SESJČ, 469;

špacyr, -a – procházka, z něm. *spazieren, Spaziergang*; SK, 500;

špigel, špigla – zrcadlo, z něm. *Spiegel*;

šporkasa, -y – pokladnička, z něm. *Sparkasse*; z bavor. nář. *Sporkassa*; SK, 415;

špormajster, špormajstra – šetřilek, z něm. *Sparmeister*; z bavor. dial., pol.-slez.; SK, 415;

šporovač – šetřit, z bavor. *šporn*, pol.-slez. dial. *šporovač*; SK, 342;

štempel, štempla – razítko, z něm. *Stempel*; ob. čes. *štempl*, pol. *stempel*; SESJČ; 472; SK, 309;

štopovač – látat, spravovat, z něm. *stopfen*, pol.-slez. dial. *sztopowač*; SK, 359; SESJČ, 474;

štrykovač – plést, z něm. *stricken*, čes. *štrykovat*, pol.-slez. dial. *sztrykowač*; SESJČ, 474; SK, 506;

šufloďa, -y – šuplík, z něm. *Schubblade*, varianta *šufloďa*; SK 507-508 má jen *šuplík*, *šuflik*, slc. *šuplád*; SESJČ, 474;

tepich, -a – koberec, z něm. *Teppich*, z rnhn. *tepich*; SK, 395; SESJČ, 480;

tretuar, -a – chodník, z fr. *trottoir*; SESJČ, 491;

vachovač – hlídat, z něm. *bewachen*, *Wache halten*; mor.-slez. dial. *vachovač*; SK, 515;

vercajg, -a – nářadí, z něm. *Werkzeug*; pol.-slez. dial. *wercajg*; SK, 346; SESJČ, 504;

vuřt, -a – salám, z něm. *Wurst*; srov. SK 425, 517; SESJČ, 513;

zavar, -a - označení pro darebáka;

žim'oki, -kuf – brambory, pol. *ziemniak*; různé varianty; čes. i *zemáky*, slc. *zemiaky*;

žuchlač – žvýkat, pol. *žuć*; SEJP, 757;

Slova, která jsem pro svůj slovníček vybrala, mají rozmanitý původ. Můžeme zde najít výrazy pocházející z němčiny (*ancug, deklo, vachovač,...*), ale také z francouzštiny (*kumbina, kuvert, lavor,...*), italštiny (*alarm, baraba, galoty*), španělštiny (*galan*) i latiny (*latarňa, patyntek*). Spousta slov nepochází přímo z němčiny, ale z jejích dialektů (*pajšel, šporkasa, špormajster,...*). Vedle němčiny velká spousta výrazů pochází z polštiny (*gynś, patyk, pudelko,...*), či z polsko-slezských nářečí (*fusekla, štopovač, štrykovač,...*). Můžeme zde najít také slova pocházející z našeho území (*klamerka, kreplik, lajbik,...*). Spousta nářečních slov se vyskytuje v Čechách v pozmeněné podobě (*bindla/pinta, bunclok/puclák, floyster/flastr, furtka/fortna*). Zajímavé je také míšení rodů (v oblasti česko-polského smíšeného pruhu rod ženský, v nářečí v Čechách a na Moravě rod mužský: *firanga/firhaňek, handra/hadr, šnuptychla/šnuptychel*).

3.7 Literatura týkající se nářečí slezského a česko-polského smíšeného pruhu

- Balhar, J., *K charakteristice lašského okrajového nářečí na jihozápadním Opavsku*. Slezský sborník 55, 1957.
- Balhar, J., *Zájmenné tvary v lašských nářečích*. Sb. „Studie ze slovanské jazykovědy“, Praha 1958.
- Balhar, J., *Příspěvek k vymezení východních hranic moravské laštiny*. Sb. „Rodné zemi“, Brno 1958.
- Balhar, J., *Zvláštní přídavná jména makuf kolač, jedlovo dřevo*. Slezský sborník 57, 1959.
- Balhar, J., *Západoopavský nářeční typ*. Slezský sborník 58, 1960.
- Balhar, J., *Samostatné větné členy v lašských nářečích*. Slezský sborník 59, 1961.
- Balhar, J., *Podmínkové věty v lašských nářečích*. Slezský sborník 62, 1964.
- Balhar, J., *Územní diferenciacie syntaktických jevů v lašských nářečích*. Sborník prací fil. fak. Brno, 1964.
- Balhar, J., *Skladba lašských nářečí*. Praha 1974.
- Dejna, K., *Polsko-laskie pogranicze językowe na terenie Polski I, II*. Łódź 1951.
- Gregor, A., *Citoslovečné věty v lašských nářečích*. Sb. „Adolfu Kellnerovi“, Opava 1954.
- Horečka, F., *Nářečí na Frenštátsku*. Frenštát pod Radhoštěm 1941.
- Kellner, A., *Štramberská nářečí*. Brno 1939.
- Kellner, A., *Východolašská nářečí I*. Brno 1946.
- Kellner, A., *Východolašská nářečí II*. Brno 1949.
- Kellner, A., *K opavskému jazykovému zeměpisu*. Slezský sborník 50, 1952.
- Kovalčík, Z., *Nářečí Petřvaldu a Rychvaldu*. Dipl. Práce, fil. fak. Olomouc.
- Lamprecht, A., *Středoopavské nářečí*. Praha 1953.
- Lamprecht, A., *K disimilačnímu střídání koncovek –ach, –och v lašských nářečích*. Slezský sborník 52, 1954.
- Lamprecht, A., *Z jazykového zeměpisu lašského*. Sb. „Ad. Kellnerovi“, Opava 1954.
- Lamprecht, A., *Slovník středoopavského nářečí*. Ostrava 1963.
- Lamprecht, A., *Jazyková situace na širším Ostravsku*. Soubor „Dějiny českého jazyka ve Slezsku a na Ostravsku“, Ostrava 1967.

- Lamprecht, A., *Nářečí obce Branice a chronologie některých fonologických změn v slezskomoravských (lašských) nářečích*. Miscelanea linguistica (Acta universitatis Palackianae Olomucensis), Ostrava 1971.
- Loriš, J., *Rozbor podřečí hornoostravského ve Slezsku*. Praha 1899.
- Lotko, E., *Interjekční věty v západotěšínských nářečích*. Slezský sborník 57, 1959.
- Lotko, E., *K problematice česko-polského jazykového pomezí*. Slezský sborník 61, 1963.
- Lotko, E., *Funkcje syntaktyczne bezokolicznika w gwarach zachodniocieszyńskich*. Wrocław-Warszawa-Kraków 1964.
- Nitsch, K., *Dialekty polskie Śląska*. 2. vyd., Kraków 1939.
- Prokešová-Štěpánová, M., *Nářečí obce Vlčovic u Frenštátu*. Dipl. práce, fil. fakt. Olomouc.
- Romportl, M., *Přízvuk a melodie v nářečí na Těšínsku*. Sb. „Ad. Kellnerovi“, Opava 1954.
- Romportl, M., *Zvuková stránka souvislé řeči v nářečích na Těšínsku*. Ostrava 1958.
- Rusinová, Z., *K jazykovému zeměpisu Lašska*. Slezský sborník 61, 1963.
- Satke, A., *Fonetická povaha tupých sibilant (š, ž) a afrikát (č, dž) na jazykovém území Hlučínska*. Slezský sborník 48, 1950.
- Satke, A., *Ubývání palatalizace v západoopavském nářečí*. Slezský sborník 49, 1951.
- Skulina, J., *Lašské okrajové nářečí na Pštíně a Odře*. Slezský sborník 59, 1961.
- Skulina, J., *Glosa o lašském nářečí na území Polské lidové republiky*. Slavica Pragensia IV, 1962.
- Sochová, Z., *Slovní zásoba jihovýchodního okraje západolašské oblasti*. Kandid. disertace, ÚJČ Praha.
- Šlosar, D., *Změna á > o v lašském nářečí na Místecku*. Sb. „Ad. Kellnerovi“, Opava 1954.
- Zaręba, A., *Śląskie teksty gwarowe*. Kraków 1961.
- Zaręba, A., *Ze związków językowych polsko-czesko-słowackich na Śląsku*. Jazyk polski 45, 1964.

4 ZÁVĚR

Nářečí česko-polského smíšeného pruhu má, jak jsme si ukázali, své specifické znaky. Nacházejí se hojně v rovině hláskoslovné a tvaroslovné, ale také ve velké míře v rovině lexikální. Nebudu příliš daleko od pravdy, když podotknu, že jevy typické pro toto nářečí se ve zvýšené míře shodují s polštinou nebo alespoň se sousedními polskými dialekty. Typickým znakem nářečí česko-polského smíšeného pruhu, stejně jako celé slezské nářeční skupiny, je slovní přízvuk na předposlední slabice proti pravidelnému přízvuku na slabice první v ostatních nářečích a dále krácení samohlásek.

Mým hlavním úkolem v této práci bylo zjistit, jaká je nářeční situace ve zkoumaných lokalitách, a také, ve které ze tří generací je nářečí nejvíce zachováno. Co se týče zvolených lokalit (Dětmarovice, Dolní Lutyně, Orlová), není zde nijak patrný rozdíl v tom, že by se v některé z nich nářečí vyskytovalo více a v jiné méně. Lokality leží vedle sebe, takže vzdálenost zde nehraje žádnou zvláštní roli. Ovšem s generacemi je to jinak. Z mé analýzy vyplývá, že nářečí je nejvíce zachováno v generaci staré, která nářečím mluví běžně, a češtinu tedy užívá opravdu zřídka. Vliv na to má zcela určitě i to, že tito lidé byli od svého dětství vedeni k nářeční mluvě svými rodiči. U zástupců střední generace je to složitější. Nářečí je zde z velké části také zachováno, ale s tím omezením, že záleží na tom, s kým respondenti hovoří. To znamená, že hovořili-li s někým, kdo užívá nářečí běžně, pak rozmlouvají také dialektem, ale komunikují-li s někým, kdo mluví česky, může se stát, že sice ještě velkou měrou užívají dialekt, ale už jej mísí s běžně mluvenou češtinou. V této věkové skupině se však nacházejí také ti, kteří dialektu neuvžívají vůbec, a to proto, že se sice narodili v karvinském okrese, ale na čas odjeli studovat do Čech, takže dnes je už neslyšíme mluvit jinak než česky. Občas se sice do jejich řeči vloudí slovo s některým hláskoslovným nebo spíše tvaroslovným znakem typickým pro námi zkoumané nářečí, ale plynně dialektem nehovoří, ač byli na nářeční mluvu z domova od svých rodičů zvyklí. Co se týče nejmladších respondentů, je třeba přiznat, že v jejich životě dialekt už nehraje žádnou roli, nehovoří jím, avšak může se stát, že mu rozumějí, což opět závisí na tom, zda dialekt slyší od svých rodičů.

Domnívám se, že při rozboru byly nalezeny všechny hláskoslovné i tvaroslovné znaky typické pro tento dialekt. Jediným menším problémem bylo několik málo slov ze slovníčku, u kterých se nedalo zjistit, odkud vlastně přesně pocházejí.

To jsou tedy výsledky mé analýzy, z níž vyplývá, že příliš nadějnou budoucnost tento dialekt nemá, což je podle mého názoru velká škoda. Příčinu tohoto stavu můžeme

hledat např. v pohybu obyvatel z jiných nářečních oblastí za prací, který právě vede ke stírání příznakových rysů dialektu, k míšení různých nářečních prvků a v konečném důsledku k úpadku nářečí. Podstatný vliv na tento pokračující jev mají i hromadné sdělovací prostředky. Čeština jako taková totiž vehementně zasahuje do mluvy obyvatel nejen těchto mnou zkoumaných nářečních lokalit, ale i lokalit ostatních, ve kterých se ještě do značné míry užívá dialektu jako základního dorozumívacího prostředku.

5 PŘÍLOHY

5.1 Rozhovor č. 1

Mluvily: A: Jindřiška Konečná, narozena 1960 (bydliště Dětmárovice)

B: Otýlie Venclová, 1940 (Orlová)

1. **A:** Bydymy se bavić o šo – šostře va – vaše, paňi Venclová, ňi?
2. **B:** No, no, no, no tež, no, a jutro právjje, jutro jed'e do tego – do doktora – una inym
3. na krev id'e, nebo na coši to id'e.
4. **A:** Hm.
5. **B:** A Lucka pravi, una dyck'í – una už dyck'í jum čako kolem Atomu.
6. **A:** Ja Lucka jum v'eže?
7. **B:** No a dyck'í jum vezňje ku tymu –
8. **A:** borok-
9. **B:** - no ale Lucka teraz majum prazdňiny d'ečka ve škole, sum jarňi prazdňiny, či
10. pololetňi, nebo co to je. Jarňi to sum!
11. **A:** Jarňi, no!
12. **B:** No, no, no, no.
13. **A:** A Lucka mo volno?
14. **B:** A Lucka id'e d'epro na usmum, či na k'erum m'ala išć.
15. **A:** Na usmum!
16. **B:** Pry, jo se vzpum'ala, jo se prav'yła – jé to se posp'ym, vzpumňim se, jé, dyť jo,
17. dyť jo tete mum v'yžć o puľ šudme, pravi, tak jo bydym, bydym mušć vstovać i
18. jechać.
19. **A:** No a potym zpatk'í jak una borok?
20. **B:** Zpatk'í una taksikym přijed'e.
21. **A:** Aha, tak to je dobře.
22. **B:** No.
23. **A:** A skund se go una zavoło?
24. **B:** Tuš tu je, una može go ji tam z nemocňice, na vratňici, z vratňice zavoło.
25. **A:** Jo?
26. **B:** Ja a oňi bez piňinžy zavoło, zadarmo to zavoło.
27. **A:** Ale?

28. B: No.
29. A: Jo?
30. B: Jo!
31. A: A tak to nevim vubec.
32. B: Anebo naproťi tego, přeže ceste a při Orle stojum.
33. A: Já, vlastně, stojum tam.
34. B: Nó, tam stojum.
35. A: Tam se vleže a...
36. B: No, no, no, no, no.
37. A: A jó, tak to, to je dobré. Ale pro ty, pro ty babičky, fakt.
38. B: No un hodně to, bo jo teš v'ela razy s ňim přijechała a on dyck'í jak už to: „Do
39. pečovatelky?“ Jo prav'ym: „Ňi, ňi do pečovatelky.“
40. A: (*smích*)
41. B: Ňi na d'ed'ine.
42. A: To v'yťe, že ja.
43. B: Bo un v'y, že to hodně ty, ty babky fšycko z te pečovatelky jezd'u to, ale un aňi
44. to-
45. A: No, je to dobre, no.
46. B: - ňezapino taxameter.
47. A: A tuš houby?
48. B: No, určitě, že ňi, bo un dyck'í to – do peňeženk'í dovo piňunže, tak jo myšlym,
49. že-
50. A: Jo, aha, tak.

5.2 Rozhovor č. 2

Mluvili: A: Milada Opolková, 1934 (Dolní Lutyně)

B: Jindřiška Konečná, 1960 (Dětmarovice)

C: Rudolf Opolka, 1930 (Dolní Lutyně)

1. A: Ještě ťi Jindřiško ukožym –

2. B: No? Ukožťe, co moťe.

3. A: Podívej se. Tako gaľynś a podívej se, jak to puśco.

4. B: Jé a to bydum z tego kf'otečka, no.

5. A: No, to by bylo tak'í želi, ale ťi modrob'ole, ale krasne, potym už začyno

6. smerďeć.

7. B: Ja?

8. B: Hm, hm, hm.

9. A: No a toch vyt'ungľa z tego, bo to ňimo to – kořyňe, ale –

10. B: A ňepušťo to?

11. A: Ňi. Ňepušťo.

12. C: Ňech, ono to ňeskoři.

13. B: Ňecht'e, to v'yt'e, že ja.

14. A: Ale tak'í ty pušťo, tak pov'ela to pujďe, tak to ňechum.

15. B: Ňecht'e a potym jich třeba –

16. A: ...

17. B: - a potym jich třeba tak pjekňe uřazać a dać do vody zaś.

18. A: Vid'íš? To mořym zkuśić, že? No.

19. B: No urćit'e.

20. A: No.

21. B: Jo ňev'ym, jak se to nazyvo to krucune, juva, ale to byla opunci-, ňi opuncike, to

22. je blbost, to se inać nazyvo.

23. A: Ale ty ruřyčky teř dlugo vydrřaly, že?

24. B: Krasne no, bořatka.

25. A: Že? Teras, teras už sum uschnyte.

26. B: Pjekne, no. A jo se d'ivum, vy moťe novy telefon, že?

27. A: No.

28. B: A moťe dva?

- 29. A:** Ale to ňima, to ňima místŇi, jak se řekne tymu?
- 30. B:** Ňi.
- 31. C:** To je tyn – mobil!
- 32. A:** Mobil.
- 33. B:** K'ery? Tyn b'oly?
- 34. C:** No.
- 35. A:** Tyn b'oly.
- 36. B:** A – jak mobil?
- 37. C:** Tuš mobil...
- 38. A:** No poďivej se, to – to je domaci tak'i.
- 39. B:** To ňeznum vubec.
- 40. A:** No.
- 41. B:** A mluvt'e naglos.
- 42. C, A, B:** *smich*

5.3 Rozhovor č. 3

Mluvili: A: Miroslav Konečný, 1960 (Dětmarovice)

B: Jindřiška Konečná, 1960 (Dětmarovice)

C: Rudolf Opolka, 1930 (Dolní Lutyně)

D: Milada Opolková, 1934 (Dolní Lutyně)

1. **A:** Co říkáte, pane Opolka – na toho Topolanka, jak to tam zrobil? (*ukazuje*
2. *prostředníček*) A pak vysvětluje, že – ten je jednička, ten varyjot, ten-
3. **B:** Hm.
4. **A:** e
5. z lidovcu, no, v brylach, tež byl-
6. **C:** Ja tyn – Kalousek?
7. **A:** Kalousek! To znamená, že Kalousek je jednička? Toto neří jednička (*ukazuje*
8. *prostředníček*), jednička je toto! (*ukazuje palec*)
9. **B:** (*smích*)
10. **A:** Ale toto je fak jú!
11. **C:** Uří sum řšycy stejní.
12. **A:** Je to ale banda, že? A robte si, co chcete, ne, nejsem v řadne te, ale-
13. **D:** Mirku? ...
14. **A:** -kdo se tam sluřne chove, který tam neřelá řadné obscěnní gesta, jsou ří káeřce,
15. ří tam seři tak normálně v tych lavicach, fakt.
16. **C:** Ří řerob´um řic, to ře to, bo tuř řimajum co robić, no.
17. **B:** No to je fakt. A co Čunek, to je co? To je Čunek!
18. **C:** Tuř-
19. **D:** Ja-
20. **B:** Co vy myřliře o řim?
21. **C:** Řev´ym ří řyct tak to, ale uří go tymu b´erum, že to zrob´uř s tymi cygunami.
22. **B:** Myřliře?
23. **C:** Ja.
24. **C:** To.
25. **D:** Tuř dyř jim dobre zrob´uř.
26. **C:** Pozor! (*dává pozor, aby se nevyřlila káva*) No ja, on to
27. zrob´uř dobre –

- 28. D:** Tak.
- 29. C:** Ale pro nich to je –
- 30. B:** Dis-
- 31. C:** Diskriminace naroda.
- 32. D:** Mirku, vej se, buchte, od Jindřiška zakusek.
- 33. C:** A to je z tego.
- 34. B:** No kdo v' y tež?
- 35. C:** Ale un jim prav'yl eš' e niž tam byl u tego: „Co byste udělali vy, kdybyste to
- 36.** mjeli?“ No. Un jim pomug, un co, un jim doł dobrum vjec.
- 37. A:** Ja si myslim, pane Opolka, že to neňi gv'uli cygunuf.
- 38. C:** Je.
- 39. A:** On pry tam je – on pry tam je zapleteny v jakychsi machinacach.
- 40. C:** Tuš-
- 41. B:** Mňe neš'f'i.
- 42. C:** Ono to je tak, pod'ivej se, v'ela razy tych už bylo, či byl Gros, či byl tyn nebo-
- 43. A:** Ale vite, co je zajimave?
- 44. C:** No.
- 45. A:** Fšici odstoupili z funkci a do dneška nesou obviňeňi a nič se neto.
- 46. C:** Tak.
- 47. A:** Ale on je obviňeny a sed'í, to je zajimave.

5.4 Monolog č. 4

Mluvila: Jiřina Krůlová, 1927 (Orlová)

1. No tak – po vojne my jechali, jechała zech do šostry do Muglinova a tam naproti
2. byla tako – v'yncy tych chaľup bylo – ale tako vilka jedna, tak my tam s mamum se
3. šly pod'ivać, šostra pravila: „Id'te se tam pod'ivać, co tam je.“ Tak my se tam šly
4. pod'ivać s mamum a to bylo strašnego coši, to bylo hned po vojne, tagže jak my
5. vleźli, tak to bylo fšycko – talyře rozbite, garce povyt'epovane, p'yři z p'eřin
6. vyt'epane, rozervane, no to bylo strašne! A pravje zech t'i tam našla tak'i krasny
7. obrozek – takovy – dva d'ecka byly, and'eliček jich opatrovoľ, šli přes lafkym, no
8. nadherny! A tyn obrozek, jo pravila mamje, to mušym se v'zunś dudum, nič
9. ňechcym, inym tyn obrozek. Tak zech go v'zyna a smyčyľach go z Muglinova, to je
10. Hrušov, Muglinov, a tak zech go ňusla až dudum do Lutyňe a jak my šli po tym
11. mošt'e, tak jechoľ transport s tymi vojkami ruskymi, oňi už odjyžd'ali, no přišly my
12. dudum a mum tyn obrozek pod'išo, pod'išo go mum už tak dľugo, to už je v'ela, to
13. už je padesat roku? No v'yncy, padesat osum. A obrozeček furt je pjekny.
14. No – a jak byla vojna, zech rob'yľa v Bogumiňe a teraz přišoľ, to tež tam přišoľ
15. alarm, začli piskać, tak co my? Šedli my, šef nas v'zun do tak'igo auta, tak'i dodafk'i
16. a odv'uz nas do Šunychla, tam do tego bunkra v'elkigo, tam my byli a teraz my nič
17. ňeslyšeli, že by jako rana byla nebo coši, vubec nič, ale jak my vyleźli, tak byla tako
18. d'ura tam kole tego, ta bumba spadľa přímo na to, tak ta žim'a se roz'tepala a to, tak
19. tam byla tako d'ura, no ale num se nič ňestalo, my to aňi ňeslyšeli. No, přijechali my
20. tam, tam byl skoro každý, skoro každý d'yn byl tyn alarm, tak až tam Bogumin
21. bumbardovali, tak zech tam byla v tym jednym obchoďe, rob'yľach, v elektro
22. obchoďe, n oa dyck'i jak zapiskali a tego šefa ňebylo, tak my mušeli do sklepa iś.
23. No a tak my tam šli, tam bylo luďi už hodňe, ze dvacet, tam poblíž m'yškali, no a to
24. bylo strašne, jak tyn Bogumin bumbardovali, no to bylo slyšeć, no to vľosy na
25. gľovje stovaly. A tak'i tam byl jedyn pan, tak'i už staršy a byl tam amper a un go
26. chynuľ na gľovym, co tak my mjeli fšycky strach, že, bo to bylo strašnego coši a jak
27. my vyleźli, tak nadraži bumbardovali, tam tyn bunker v'elk'i byl, tam byli luďe
28. zabiťi, naš obchud byl caly rozbite, ty lampy a to fšycko ležalo, to bylo fšycko
29. porozbijane a teraz přišla zech, tak my už ňepředovali, inym šlach dudum jako,
30. přidym ku kinu – tam synek na kole mortfy, tak sed'oľ na tym kole a opřity o to,

31. mortfy, idym dali, tam zaš na moš'e zviřuntka, kozy tam byli, byli tež boroki
32. mortfe. Přidym dudum, tam už ganc bylo, tam do zegrody dvje bumby spadly, okna
33. vybite, hruza no.

5.5 Rozhovor č. 5

Mluvili: A: Marie Kaszová, 1961 (Orlová)

B: Vlastimil Neuwirth, 1953 (Orlová)

1. A: Pane Nojvirt, moře pytečki klučé od sušark'í volne? Bo potřebujym vyprač.

2. B: Paří Kašova,

3. ěnimum volne klučé, byla tu paří Strakova, se jich zebrała, objednala se jich.

4. A: Už zaš?

5. B: Už zaš.

6. A: Dyt' jich mo furt.

7. B: No právje, ona mo ty privilegija po stare znumoš'í.

8. A: Aha, no tak dobre, no tak jo se spokojym až na příš'í tyd'yň-

9. B: Ja.

10. A: -napiš'ě mi jich na šesnoctego, ja, na poňed'alek, jo mum štyry dñi volna. A co

11. Klarka? Byli š'ě s ěnum na to očkovañi?

12. B: Ja, byli my, ale tak zdovo, doktor mluvil, že jakší moc ěnepotřebuje fetovač añi

13. pichač injekce.

14. A: Ja, a co ta packa, co m'ala bolavum?

15. B: Packa už je dobro, už je vyrovnano.

16. A: Ja?

17. B: Uprav'uno.

18. A: A vašo ma jak šychte teras? Vjerka?

19. B: Ona furt robi, nonstop.

20. A: Ja?

21. B: Ja.

22. A: Ježiš, una je goršy jak jo –

23. B: Ja.

24. A: - jak my, dyt' rob'y my furt dvanostk'í. Tak to ja. A co vy? Jakum moře d'íšo

25. šychte, at' vas ěnevyrušym.

26. B: Jo mum d'íšo volno –

27. A: No eš'ě zech vas ěneobud'ila.

28. B: Bo tu příd'ě jedna tako pjekna blondyna mlodo a ...

29. A: Tak vy moře domluv'unum randke? Jo to prasknym, jo to bonznym.

- 30. B:** ... fšak jo se vžun dovolenum, no.
- 31. A:** No a jo to prasknym, jo to bonznym Vjerce, že vy tu mo'e randke, dobře no.
- 32. B:** No.
- 33. A:** Tak ja, tak mi napiš'e ty kluče pytečki, ja?
- 34. B:** Dobře, napišeme kluče.
- 35. A:** A kdyby – ja a k'e pojed'e'e do Polska?
- 36. B:** No, do Polska pojedymy až po ňed'eli, tak ňejrychlejšy.
- 37. A:** Ja, bo jo slibiła Bohunce, že se pod'ivumy na šaty na bal.
- 38. B:** Ja?
- 39. A:** No. A vy to tam znot'e, jak vy to ježd'i'e?
- 40. B:** Do Vlád'islavi, do Rybňika.
- 41. A:** Ale kajši tam na ty v'elk'i torg'i, ňi?
- 42. B:** Do Rybňika.
- 43. A:** Ja? Jo myšlala, že š'e prav'ul Jastřymbi.
- 44. B:** Do Jastřymb'a tež, ale to jadymy přes Jastřymbi do Rybňika.

5.6 Rozhovor č. 6

Mluvily: A: Marie Kaszová, 1961 (Orlová)

B: Bohuslava Kaszová, 1989 (Orlová)

1. **A:** Tagže ťi němušym chystać vjegy?
2. **B:** Ne, ale mužeš mi je vyprat.
3. **A:** No jist'e! Tak dalas je aspoň do koupelny?
4. **B:** Hm, ne.
5. **A:** Tý, Bohun, ty mje tak nerozčiluj, dobře, ty maš školu zítra, jo?
6. **B:** Jo a napišeš mi omluvenku na utery?
7. **A:** Na co?
8. **B:** Na utery!
9. **A:** Ja, vy id'eťe s tatum do zubařa?
10. **B:** Jo!
11. **A:** Aha, tagže jo ťi mušym napsać omluvenke a tata se mušy v'zun'sć paragraf?
12. **B:** Jo, jo. Ne. Jo.
13. **A:** No tak ja nebo ňi?
14. **B:** Jo!
15. **A:** Dobře, no á – tak ňepojed'eš vubec do školy?
16. **B:** Ne, ja tam nechci. Na co tam pojedu jako na dvje hod'iny a zase zpatky? Škoda
17. štyrycet korun, si rači zajdu na pivo.
18. **A:** Tý, jo ťi dum pivo, jo ťi dum tak' i pivo, leda mlyka, tak leda možeš kupić.
19. **B:** No ne ne.
20. **A:** Dobře Bohunko, tagže na jutro chceš omluvenke a na prakse chceš vyprac' vjegy,
21. bo žeš –
22. **B:** No.
23. **A:** -bordelařu se jich ňevyprała.
24. **B:** Jo.
25. **B:** Nene, ja to neumim prat. To neumím vyvařit nebo co se s ťím d'elá?
26. **A:** To ňevyvařujym jo, to pračka!
27. **B:** No ale ja ji neumim nachystat, tagže cha!
28. **A:** No a co ťi jutro byd'e robić zubařka, uš v'yš?
29. **B:** Nevim.

- 30. B:** No zítra asi těžko, nevim, co mi bude d'elat.
- 31. A:** No tak zítra, no tak aš tam pojed'et'e, ňi?
- 32. B:** ... no zuby stahovat asi.
- 33. A:** Už zaš?
- 34. B:** Jo a do prázdnin by mi to mjela sundat, heč!
- 35. A:** A k'e jed'et'e do tego Maďarska – z tego tančaku?
- 36. B:** Až tam dávno, až o prazdňinach.
- 37. A:** Tak počkej, o prazdňinach, a jak nezrobíš skušky? Haha!
- 38. B:** No tak nepojedu ňikam.
- 39. A:** Tak musíš zrobić skušky.
- 40. B:** Skoušky budu d'elat opravné až v zaři, ne? Proč bych je neud'elala jako, ty mje
- 41.** tak podceňuješ? No to ťi teda d'ik.
- 42. A:** Ňi, jo ťi vjeřym, ale jinak řeknym Ince a una ťi pomože, ona
- 43.** ťe byd'e zkušac, v'yš, že jo to ňeum'ym.

5.7 Rozhovor č. 7

Mluvily: A: Veronika Tomanová, 1992 (Orlová)

B: Miroslava Konečná, 1991 (Dětmarovice)

1. **A:** Kam deš na tu školu?
2. **B:** Hm – na Dakol – hm – hotelnictví a turizmus a ty?
3. **A:** No, na – taky na Dakol, ale na toho obchodníka.
4. **B:** A máš to z maturitou?
5. **A:** Jo, mam.
6. **B:** Hm, ja taky.
7. **A:** Tak to máš docela dobre, po svjet'e budeš jezďit, ne?
8. **B:** No tak jo, ale – ja vubec nevím, co potom dal, ne?
9. **A:** No a já? Tak jako výška by mohla být, ne? Ale tak jako-
10. **B:** A pudeš na tu vyšší odbornou ještě potom?
11. **A:** A tak mohla bych, jenže to tam je-
12. **B:** Já bych to taky zkusila, bo potom mužeš byt aji manažer.
13. **A:** No právě – to tak – to tak jako bude dobré, ne?
14. **B:** Neří to špatne. Ale jako horší bude ta diplomová práce na konci toho ročníku.
15. **A:** Hm.
16. **B:** Ty nevím co budeš mít, ale vím, že já mám napsat osmdesát listů o – celkovje,
17. jak bych ubytovala lidi na hotelu – jak – jakou bych jim doporucila zábavu,
18. jídlo, atd. atd.
19. **A:** Fšak jo.
20. **B:** A ty nevíš o tom nič, zařim?
21. **A:** Ne.
22. **B:** Buď rada.
23. **A:** Jo. Ja sem to tak nějak neto, ne? Ale tak doufám, že mje vezmou.
24. **B:** Bez přijímaček?
25. **A:** No. My dvje.
26. **B:** Ale tak vem si, že vlastně brachu od Lukaše vzali s jednou čtyřkou bez
27. přijímaček.
28. **A:** No tak to je f poho.
29. **B:** To by šlo. Ty jo, z matiky.

- 30. A:** ...
- 31. B:** Právje. Sice říkají, že je to blbá škola, ale tak víš co, ne? Pak na to slyšíš samou
- 32.** chválu od těch těch, co tam to – chodí.
- 33. A:** Jo, no.
- 34. B:** Taky máš to – řidičák jenom za poloviční cenu?
- 35. A:** Jo.
- 36. B:** To je pecka.
- 37. A:** Tam je nějaká, tam je nějaká sleva, prostě.
- 38. B:** Hm.
- 39. A:** ... Já říkám to je úplně super, ne?
- 40. B:** A máš nějaký výuční list?
- 41. A:** Jo, výuční list smíšeného zboží.
- 42. B:** Hm, já kuchař – číšník pro pohostinství. A ty?
- 43. A:** No to máš úplně dobré.
- 44. B:** No – jo.
- 45. A:** Tak jako a kolik platíš vůbec?
- 46. B:** Dvacet.
- 47. A:** No já neplaťim nic, ježíš, mamka se mje furt ptala, ne, jestli tam neplaťim,
- 48.** říkam, že ne.
- 49. B:** Jo, bo ty to nemaš soukromé, no. Já to mám soukromé.

5.8 Mapa zkoumaných lokalit

Mapa znázorňující Českou republiku; červeně zvýrazněny zkoumané lokality.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Bělič, J., *Nástin české dialektologie*. SPN, Praha 1972.
- Bělič, J., *Přehled nářečí českého jazyka*. SPN, Praha 1976.
- Balhar, J. a kol., *Český jazykový atlas 1*. Zpracoval dialektologický kolektiv při Ústavu pro jazyk český AV ČR, Academia, Praha 1992.
- Balhar, J. a kol., *Český jazykový atlas 2*. Zpracoval dialektologický kolektiv při Ústavu pro jazyk český AV ČR, Academia, Praha 1997.
- Balhar, J. a kol., *Český jazykový atlas 3*. Zpracoval dialektologický kolektiv při Ústavu pro jazyk český AV ČR, Academia, Praha 1999.
- Balhar, J. a kol., *Český jazykový atlas 4*. Zpracoval dialektologický kolektiv při Ústavu pro jazyk český AV ČR, Academia, Praha 2002.
- Balhar, J. a kol., *Český jazykový atlas 5*. Zpracoval dialektologický kolektiv při Ústavu pro jazyk český AV ČR, Academia, Praha 2005.
- Boková, H., Spáčilová, L., *Stručný raně novohornoněmecký glosář*. UPOL, Olomouc 2003. (SRNG)
- Boryś, W., *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Wydawnictwo literackie, Kraków 2005. (SEJP)
- Holub, J., Lyer, S., *Stručný etymologický slovník jazyka českého (se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím)*. SPN, Praha 1978. (SESJČ)
- Hugo, J. a kol., *Slovník nespisovné češtiny. Argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dobpo současnost. Historie a původ slov*. Maxdorf, Praha 2006.
- Jaworski, M., *Podręczna gramatyka języka polskiego*. Wydawnictwa szkolne i pedagogiczne, Wydanie czwarte, zmienione, Warszawa 1986.
- Karlík, P. a kol., *Příruční mluvnice češtiny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1995. (PMČ)
- Kellner, A., *Východolašská nářečí I. Moravská a slezská nářečí*. Vydává dialektologická komise při Matici moravské. Sv. 3., Brno 1946.
- Kellner, A., *Východolašská nářečí II*. Vydává dialektologická komise při Matici moravské. Sv. 4., Brno 1949.
- Kluková, B. a kol., *Německo-český, česko-německý slovník*. Fin publishing, Praha 2005.

Machek, V., *Etymologický slovník jazyka českého*. Fotoreprint podle 3. vyd. z roku 1971, NLN, Praha 1997. (ESJČ)

Newerkla, S. M., *Sprachkontakte Deutsch – Tschechisch – Slowakisch*. Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Tschechischen und Slowakischen: historische Entwicklung, Beleglage, bisherige und neue Deutungen. Peter Lang, Frankfurt am Main 2004. (SK)

Oliva, K. a kol., *Polsko-český, česko-polský kapesní slovník*. SPN, Praha 1963.

Dětmarovice [online]. 2001 [cit. 2008-04-07]. Dostupný z WWW: <www.detmarovice.cz/>.

Dolní Lutyně : oficiální stránky obce [online]. 1999 [cit. 2008-04-07]. Dostupný z WWW: <www.dolnilutyne.org/www2/>.

Orlovské stránky [online]. 1995 [cit. 2008-04-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.os.cz/>>.